

Diyânet

Aylık Dergi

Dinî Bilgi ve Ahlâk

İslâm'da Bilim Ahlâkı

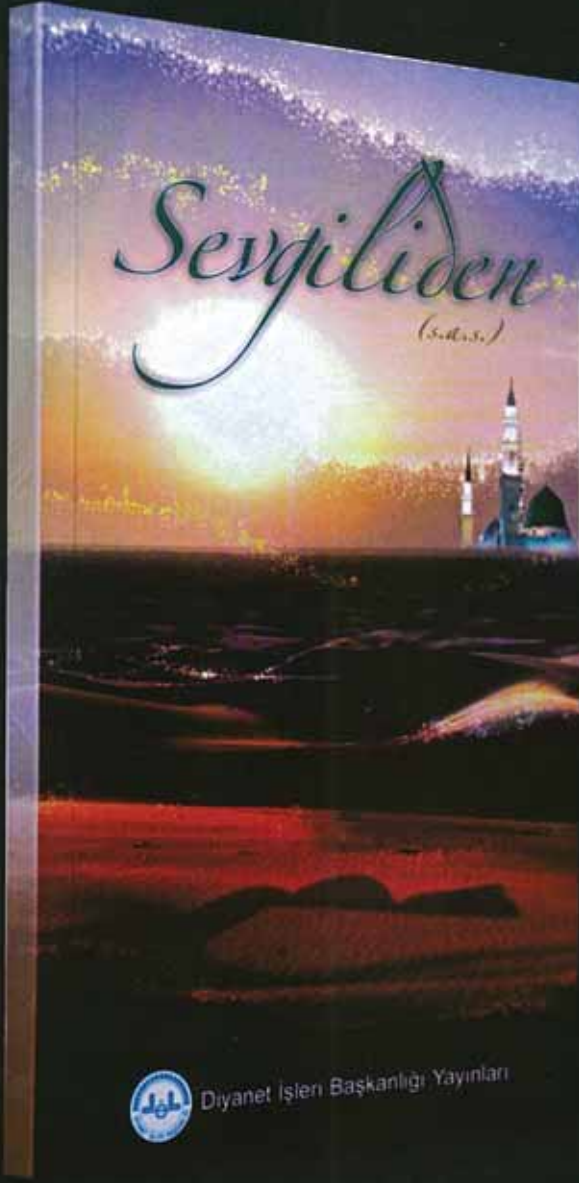
Prof. Dr. Mehmet Görmez ile
"Din Üzerine Konuşmanın Adabı"

Feth ve Fatih

209

Mayıs 2008

Yeni

yayınlarımız

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

4

İnsanlığın
Ortak Değeri:
İlim

20

Kapsamı
Geniş Bir Terim:
Hikmet

27

Bitmeye
Yüz Tutan
Hazinemiz:
Kanaat

44

Fetih ve Fatih

GÜNDEM

İnsanlığın Ortak Değeri: İlim	4
Doç. Dr. Halil Altuntaş	
İslâm'da Bilginin Değeri	8
Y. Seracettin Baytar	
İslâm'da Bilim Ahlakı	11
Prof. Dr. Mehmet Bayraktar	

DİN - DÜŞÜNCE - YORUM

Her Şeyi Allah'a Bağlamak	16
Prof. Dr. M. Şevki Aydın	
Kapsamı Geniş Bir Terim: Hikmet	20
Dr. Hamdi Tekeli	

SÖYLEŞİ

Prof. Dr. Mehmet Görmez ile "Din Üzerine Konuşmanın Adabı"	24
Dr. Yüksel Salman	

DİN ve SOSYAL HAYAT

Bitmeye Yüz Tutan Hazinemiz: Kanaat	27
Dr. Yaşar Yiğit	
Gençlik ve Sorumluluk Duygusu	30
Doç. Dr. Fikret Karaman	

AİLE

Çıkmaz Sokakta Çocuk Olmak	33
Ümmüğülsüm Tat	

BİR KONU BİR AYET

Hastalara Karşı Dinî Görevlerimiz	36
Doç. Dr. İsmail Karagöz	

BİR HADİS BİR YORUM

Kimseizlerin Kimsesi Olmak	40
Prof. Dr. I. Hakka Unal	

DİN GÖREVLİSİNİN HATIRA DEFTERİNDEN

Dârülaceze	42
Emine Sağlam	

TARİH

Fetih ve Fatih	44
Hüseyin Karaca	
"Son Gazi"nin Ardından	48
Doç. Dr. Halil Altuntaş	

KÜLTÜR - SANAT

Fatih ve Sanat	50
Mustafa Bektaşoğlu	

EDEBİYAT

Doğumunun 1000. Yılında Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügati't-Türk	53
Mustafa Özçelik	

SÖZÜN ÖZÜ - BERCESTE BEYİTLER

Ney-i Bezm-i Gamem Ey Âh Ne Bulsan Yele Ver Oda Yanmış Kuru Cismimde Hevâdan Gayrı	56
Vedat Ali Tok	

CAMİLERİMİZ

Zal Mahmud Paşa Camii	58
İsa Gürler	

PORTRE

Fakih, Muallim ve Komutan Sahabi Muaz B. Cebel (r.a.)	61
Doç. Dr. Adem Apak	

KİTAP TANITIMI

Anadolu'da İslâm Kültür ve Medeniyeti	63
Dr. Hafsa Fidan	

Okuma, bilgilenme, bir başka ifadeyle kendini geliştirme ve yenilenme İslâm'ın insanlığa ilk mesajıdır. İnsanı olgunlaştıran ve hakikate ulaştıran üstün bir erdem ve başlı başına bir değer bilgiye, hem Yüce Kitabımız Kur'an'da hem de Hz. Peygamber'in hadislerinde büyük bir değer atfedilmiştir. Kur'an, bilenlerle bilmeyenlerin bir olmadığını bildirmekte (Zümer, 9) ve Hz. Peygamber'e; "Rabbim ilmimi artır." (Taha, 114) diye dua etmesini öğütle-mektedir. Sevgili Peygamberimiz de ilmin değerini vurgulama ve bilgi edinmede cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırma bağlamında; "İlim tahsil etmek her Müslüman erkek ve kadına farzdır." (İbn Mâce, Mukaddime, 17) buyurmaktadır. Şunu da belirtelim ki, öğrenilmesi gereken ilimler sadece dinî ilimler değildir. Hikmet, müminin yitiğidir. Bulduğu yerde onu almalıdır (Tirmizî, İlim, 19) hadisi doğrultusunda, gerçeğin ifadesi olan her bilginin, nerede olursa olsun ve kim tarafından üretilirse üretilsin ondan yararlanılması gerektiğine işaret edilmektedir.

Ne var ki İslâm, bilginin sahibini bilgeliğe götürmesini, kişiyi ahlâken olgunlaştırmasını ister. Kur'an-ı Kerim, Allah'a en çok saygı duyanların alimler olduğuna dikkat çeker. (Fatır, 28) Hz. Peygamber de kişiyi kemale erdirmeyen, kuru, faydasız ve işlevsiz bir bilginin hiçbir yararı olmayacağına işaret etmek üzere faydasız ilimden Allah'a sığınır. Bu yüzden, bilginin içselleştirilmesi ve davranış bilincine dönüştürülmesi bilgi kadar önemlidir. Ahlâkî değerlerle bütünleşmeyen bilginin, insanlığı hangi felâketlere sürüklediği hepimizin malumudur.

Yine, bilginin yerindeliği ve zamanında kullanılması, kişisel ihtiraslara, benlik ve şöhret duygularına feda edilmemesi önemli bir prensip olarak karşımıza çıkar. Bugün din konusunda yaşanan zihin kanışıklığının sebeplerinden biri de "bilgi yönetimi" ve "bilgi ahlâkı" konusunda yaşanan problemlerdir. Bu yüzden özellikle din alanında konuşurken toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket edilmesi gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ne yazık ki günümüzde, özellikle medyada dinî konuların ele alınış biçiminde ve üslûbunda bazı sorunlar yaşandığı bir gerçektir. Bu durum, dinî hassasiyeti olanlarla birlikte, sağduyu sahibi herkesi incitmekte ve rahatsız etmektedir.

Unutulmamalıdır ki din, toplumsal huzurun çimentosu, birlik ve beraberliğimizin güçlü bir yapı taşıdır. Dinin ve dinî değerlerin yıpratılması, reyting, şöhret, popülizm vb. adına dinî bilginin ör-selenmesi, amacından sapılması sadece dinî hassasiyeti olanları değil, bütün toplumu da olumsuz yönde etkiler. Bu konuda sorumluluk duygusuyla hareket edilmesi ve kamuoyunda ortak bir bilincin oluşması sanırım hepimizin ortak arzusudur.

Bir sonraki sayıda yeniden buluşmak dileğiyle.

Dr. Yüksel Salman

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

Dr. Yüksel Salman

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Abdülkaki Işcan

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu

Mustafa Bayraktar (Dön. Ser. İşl. Müd.)

Yayın Koordinatörleri

Ayfer Balaban ayferbalaban@mynet.com

Mustafa Bektaşoğlu mbektasoglu@mynet.com

Tashih

Sait Şan

Arşiv

Ali Duran Demircioğlu

Dizgi

Latif Köse/Rıdvan P. Yedekçi

Yönetim Merkezi

Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Eskişehir Yolu 9. km. 06530 Çankaya / ANKARA

Tel: (0312) 295 73 06 Fax: (0312) 284 72 88

Abone İşleri

Tel : (0312) 295 71 96-97

Fax : (0312) 285 18 54

e-mail : dosim@diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt içi yıllık : 24.00 YTL

Yurt dışı yıllık : ABD 30 Dolar

AB ülkeleri : 30 Euro

Avustralya : 50 Avustralya Doları

İsveç ve Danimarka : 250 Kron

İsviçre : 45 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası Ankara - Akay şubesindeki 5994308-5001 no'lu hesabına yatırılması ve maktubuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir mektubun Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü Eskişehir Yolu 9. km. Çankaya-ANKARA adresine gönderilmesi gerekir.

Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli Yayın

Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Temsilcilikler

Yurt içi : İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri

Yurt dışı : Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri

web : www.diyanet.gov.tr

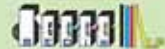
e-mail : diniyayinlar@diyanet.gov.tr
sureliyayinlar@diyanet.gov.tr
aylikhaber@diyanet.gov.tr

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yapım
kömen A JANS
M&C SOLUTIONS

ANKARA: Tel: 0 312 443 03 12 Fax: 0 312 443 05 42
İSTANBUL: Tel: 0 212 269 74 74
www.komen.com.tr

Baskı Cilt

BEDİRALP MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
Litros Yolu, Nevzat Fikret Koru Holding Binası No:4/1B
Topkapı / İSTANBUL
Tel: 0 212 771 54 54 Pbx / Fax: 0 212 771 54 67-68

Basım Yeri: İSTANBUL
Basım Tarihi: 13.05.2008
ISSN - 1300 - 8471

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
Diyanet İşleri Başkanı

Bilgi ve Ahlâk

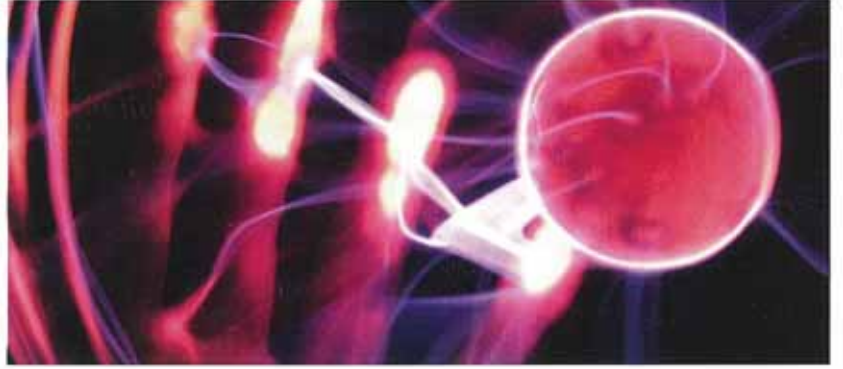
"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer, 9) ifadesiyle bilgi ile bilgisizliğin arasındaki derin farka dikkat çeken Yüce Kitabımız Kur'an "Bilmediğin şeyin ardına düşme; çünkü kulak göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur." (İsrâ, 36), "Şayet bilmiyorsanız ehline sorunuz" (Nahl, 43; Enbiya, 7) ifadeleriyle de kişilerin kesin ve sağlam bilgiye dayanarak hareket etmesini, bilmediğini öğrenmek için gereken çabayı sarfetmesini emretmekte, kişinin söz ve davranışıyla beraber içinde sakladığı kanaatinin de vehim ve zanna değil, bilgiye dayanmasını istemektedir. Kur'an'ın "işin hakikatını bildiği halde bunu gizleyen veya aksine davranan" ehl-i kitab hakkındaki ağır eleştirisi, müminlere yönelik olarak "yapmadığı veya yapmayacağı şeyleri konuşmamaları" yönündeki uyarısı, Peygamber Efendimizin faydasız bilgiden Allah'a sığınması ve diğer ayet ve hadisler dikkatlice incelendiğinde, İslam'ın sadece inanç ile davranış arasında değil, düşünce, bilgi, söz ve davranış arasında, diğer bir ifadeyle bilgi ile ahlak arasında da sıkı bir bağ kurduğu görülür.

İslam, bize bu dünyada hem varlığı ve var oluşu hikmet penceresinden gösterir; küllî bilgi ve irfandan önümüzü aydınlatan bir ışık getirir, hem de bu bilgi ve irfana uygun olarak yaşamayı, yani ahlaklı olmayı öğretir. İnsan olmanın özünüyle bağlantılı olan ve insanlığın derin tecrübesinden süzülüp gelen ahlaki değerlerin yaşatılması, imanın olgunlaşıp meyve vermesi ve Peygamber Efendimizin örnek ahlakının hayatımıza yansması demektir. Bu sebeple, müslüman için ahlak sadece bilinen ve konuşulan değil, içselleştirilen ve davranışlara şekil veren bir sorumluluktur da. Esasen Yaratan ve yaratılan hakkındaki hakikat bilgisinin kaynağı olan Kur'an'ın, göklerin, yerin ve dağların kabul etmekten çekindiği, fakat insanoğlunun yüklendiği ağır bir emanet oluşu (Ahzâb, 72), bilginin aynı zamanda hayata yön vermesi gereken bir ahlaki sorumluluk olduğuna da işaret eder.

Doğruluk, dürüstlük, adalet, işleri ehline vermek, sözünde durmak, emanete riayet etmek, iyilikte yarışmak, kötülüklerden sakınmak, kimsenin canı, malı, namusu gibi temel haklarına tecavüz etmemek, fakir, düşkün, ve yetimi kollamak, hırs, hased, kin, gıybet, köğüculuk, kibir, böbürlenme gibi kişilik ve davranış bozukluklarından uzak durmak, kimsenin gizli hâlini araştırmamak, kimsenin aybını yüzüne vurmamak, bağışlayıcı olmak, iffet ve haya sahibi olmak, insanları eşit tutup aralarında ayırım yapmamak, cömert olmak ve nimetleri paylaşmak gibi erdemler adeta bütün insanlığın bildiği, her vesileyle konuştuğu, ötekenden beklediği ve hep özlemine duyduğu değerlerdir. Ancak, asıl sorunun bunları kendi hayatımıza yansıtmak ve kendimizi bu konuda sürekli denetlemek olduğunu çoğu kez unuturuz. Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in bize hatırlattığı da işte budur.

İnsanlığın Ortak Değeri: İLİM

Doç. Dr. Halil Altuntaş
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

"Duyulara hitap etmeyen varlık yoktur" anlayışı bilimi maddî olan ile sınırlarken, asıl ve gerçek varlık âlemini görmezlikten gelmiştir. İnsanın ve onun ihtiyaçlarını paranteze almadan, bilimi fizik dünyaya hapsetmek mümkün değildir.

Öğrenme ve bilme insanın en temel yöneliştir. Aristo Metafizik adlı kitabına, "Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler" diye başlar. (Aristoteles, Metafizik, Çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İkinci Basım, İstanbul, 1996, s. 75-76) Bilgi, hayatı hem anlamlandıran, hem de onu baş edilebilir hâle getiren vazgeçilmezidir insanın. Duyuların sağladığı ham bilgilerin aklın önderliğinde ve tecrübelerin ışığında, kâinata olayların meydana geliş hakkında zihin yorma ve elde edilen bilgilerin sebep-sonuç ilişkisi içinde sistematik hâle sokulması ile de ilim/bilim ortaya çıkmıştır.

İlimin ortaya çıkışı bir süreç işidir. Her şeyden önce toplumda, bilgiye yönlendirici bir dünya görüşünün oluşması gerekir. Bu dünya görüşü ekseninde bilgi edinme faaliyetlerine girilmesi ve böylece bir bilgi geleneğinin meydana getirilmesi bunu takip eder. Daha sonra, top-

lumda oluşan bilgi birikiminin bir yönetime bağlı olarak düzene konması aşaması gelir. Nihayet düzenlenen bilgi kümelerinin adlandırılması ile süreç tamamlanmış olur. Bu sürecin her yönü ile gerçekleştiği üç medeniyet ortaya koymuştur insanlık: Eski Yunan Medeniyeti, İslâm Medeniyeti ve Batı Medeniyeti. (Bak. Alparslan Açıkgöç, İslâm Medeniyetinde Bilgi ve Bilim, İsam Yay. İstanbul, 2006, s. 27)

İslâm Medeniyetinde bilimsel sürecin dünya görüşü aşaması, bu medeniyetin temelini oluşturan Kur'an'ın ilk ayetleri ile başlar. (AİAK, 1-5) Sürecin oluşumu Kur'an vahyinin sona ermesi ve İslâm Peygamberi'nin irtihali ile gerçekleşmiştir. Diğer aşamalar, belki hiçbir medeniyette görülmemiş bir hızla, iki asırlık bir süre içinde tamamlanmıştır. Hayret verici bir hızla gerçekleşen bir toplumsal ve zihinsel değişimin varlığına şahit oluyoruz. Bunun

temelinde, ebedî hayat mutluluğunun ancak kişisel ve toplumsal açıdan imar edilmiş bir dünyada gerçekleşebileceği anlayışı yer almaktadır.

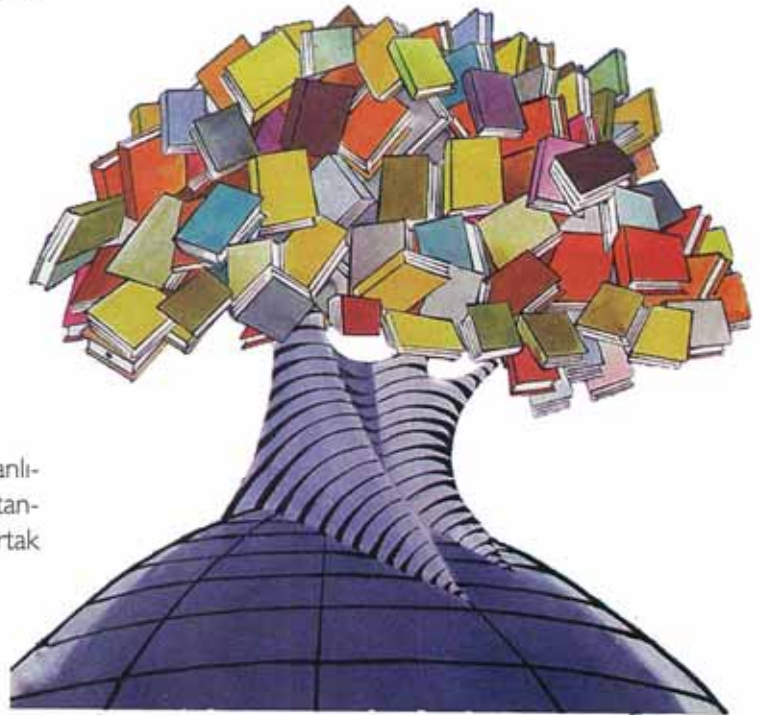
Düşünme, bir kavramı diğerine, bir önermeyi diğerine "bağlamak" ("akl) ve aralarında müşterek bir terimden hareketle sonuca ulaşmaya çalışmaktır. Kur'an-ı Kerim, kendi muhataplarına bu kavram ya da önermelere tekabül eden olguların yalnızca fizik boyuttaki sebep-sonuç ilişkilerinden ibaret olmadığını, bütün bir fizikî sebeplilik manzumesini metafizik boyuta "bağlamak" gerektiğini tekin etmektedir. (İlhan Kutluer, İlim ve Hikmetin Aydınlığında, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 18-19) İşte "hikmet" böyle bir ortamın mayalandığı kavramdır.

Bilimlerin pozitif bilimler ve sosyal bilimler gibi bir ayınma tabi tutulması, bu gruplarda yer alan bilimlerin başvurdukları yöntem ve ulaştıkları sonuçların farklı niteliklerde oluşu esasına dayanmaktadır. Bu sınıflamada metafizik bilimlerin yeri yoktur. Pozitivist dünya görüşünün hiç taviz vermeye yanaşmadığı bu yaklaşım, bilime getirilen materyalist tanımı ifade ediyor. "Duyulara hitap etmeyen varlık yoktur" anlayışı bilimi maddî olan ile sınırlarken, asıl ve gerçek varlık âlemini görmezlikten gelmiştir. İnsanın ve onun ihtiyaçlarını paranteze almadan, bilimi fizik dünyaya hapsedmek mümkün değildir.

Bilim, insanlığın ortak malıdır. Bugünkü bilimsel düzey geçmişin mirası olan tecrübe birikiminin bir sonucudur. Günümüzün dev yolcu gemilerinin varlıklarını temelde, "ilkel bir deniz aracı" olan "sal"a borçlu olduklarını inkâr edebilir miyiz? Uçağın uçurtmaya, hızlı trenin insan gücü ile çekilen arabaya, modern top silâhının "üflelemeli ok"a "borcu" inkâr edilebilir mi? Evet bilim bütün bir insanlığın el değiştirdikçe büyüyen mirasıdır, evrensel bir değerdir. Bu gerçeği, insanlığın hayatına kazandırdığı kolaylıklar ve hayat standardı açıkça göstermektedir. Ancak bilimin ortak oluşu genel bir söylemdir ve daha çok teoriktir. Pratikte ise, bilim onu üreten toplumun hatta bireyin malıdır. Özellikle çağımızda, değil bilimsel bir buluşun, bilimsel bir buluşa yol açabilecek düşüncelerin bile "patent"e bağlandığı gerçeğini

göz ardı edemeyiz. Bu noktada önemli bir gerçekle yüz yüzeyiz: Dünyanın herhangi bir yerinde üretilen bilimin başka toplumlara intikali belli bir bedel karşılığında oluyor. Bilimin meyvesi olan teknoloji, dünyaya hâkim olma savaşının birinci derecedeki aracı değil mi?

Bilim üretecek ve ürettiği bilimi pratik hayata yansıtabilecek sistemi/alt yapıyı oluşturmadıkça, bilimden ağız tadı ile yararlanmak söz konusu olamıyor. "Zeki bir toplum" olmak da bunun için yeterli değildir. İşletilemeyen/işlenemeyen madenlerin ham olarak dış piyasaya "kaptırılması" kaçınılmaz oluyor. Tıpkı bunun gibi, potansiyel beyin gücünü bilime dönüştürüp yerli şartlarda devreye sokamamak da "beyin göçü" denilen yıkıma sebep oluyor. Diyebiliriz ki erozyon ülke toprağı için ne ise, beyin göçü de ülkenin bilimsel geleceğı açısından odur. Bu her iki olgunun da sebebi ilginç şekilde ortaktır. Eldeki değerleri koruma istek ve yeteneğinden yoksunluk. Belirtmek gerekir ki, yeryüzünde "sömürü" olgusu ciddi ölçülerde beyin göçü üzerinden gerçekleşiyor.

"Hikmet müminin yitigidir. Bulduğu yerde onu almaya en lâyık olan odur." (Tirmizî, İlim, 19) anlamındaki hadis, "doğru söz, yahut bilginin, hakikatin ifadesi olmak bakımından; kayıt ya da ifade edildiği kültürel havzaya bakılmaksızın alınabileceğini, çünkü esasen Müslümanların malı olduğunu vurgular. Bu hadis-i şerif, İslâm'ın klâsik çağında olsun, modern zamanlarda olsun, sık sık Müslümanların farklı medeniyet yahut kültürlerle ait ilmî ve fikrî fikirlerin tevarüs edilmesini meşrulaştırıcı bir ölçü olarak" alınmıştır. (İlhan Kutlu, İlim ve Hikmetin Aydınlığında, İz Yayınları, İstanbul, 2001, s. 135) Tarihî gerçek bu olmakla birlikte bir başka gerçek daha var ki o da, Müslümanların bu peygamber öğüdünün gösterdiği hedeften uzakta kaldıklarıdır.

Temelinde ön yargı bulunmakla birlikte, Ernest Renan'ın, İslâm'ın bilime aykırı ve zihni dondurucu olduğu iddiasını ileri sürdüğü "İslâm ve İlim" konferansında (Sorbon, 1883), Müslümanların sergilemekte olduğu "edilgen" manzaranın payı az mıdır? Namık Kemal'e ait "Renan Müdafaaanesi", (İstanbul, 1327), Cemalettin Efgânî'nin cevabı yazısı (Journal Des Debat, 18 Mayıs, 1888) ve benzerleri gibi reddiye türü kalem faaliyetleri, psikolojik ve sosyolojik bir gereksinim sonucu olmaktan öteye geçebilmiş olduklarını söylemek zordur. "Taş düştüğü yerden kalkar" ise, bu iddialara verilecek en güzel cevap Müslümanların iddia sahibini fiilen yalanlamalarıdır.

"Hüküm" ve "hâkimiyet" kavramlarının "hikmet"/ilim ve akılla gerçeği bulma (Ragîb el-İsfehânî) kavramı ile aynı kökten gelmekte oluşu sosyolojik,

kültürel ve siyasal hâkimiyetle bilim üretme arasındaki ilişkiye işaret etmektedir.

İlim meşakkatli bir iştir. Beden gücü ile çalışan kimse mesai bitimi ile dinlenmeye çekilebilir. Bilim adamının "dinlenmesi yok"tur. Zihni sürekli faaldir. Kafasındaki problem her yerde kendisi iledir. Büyük bilimsel keşifler, çoğunlukla sonu gelmez araştırmaya ve deneylerin, uykusuz gecelerin, yaşanan imkânsızlıkların meyvesidir. Asırlar ötesinden beri değerinden birşey yitirmeyen ilmî eserler, topluma, insanlığa yön veren, yol gösteren çalışmalar da böyle. "Yer çekimi kanunu" sadece bir elmanın daldan düşmesinin eseri midir? "Suyun kaldırma gücü kanunu"nun keşfi, bir hamam tasının kurnaya daldırılması işine indirgenebilir mi? Bu keşiflerin arkasında yer alan beyin çatlatıcı soruların göz ardı edebilir miyiz?

Büyük İslâm bilginlerinin hemen hepsi eserlerini uykusuz gecelere, seher vakitlerine borçludur.

Bir bakıma ölüm, bilme ve öğrenme faaliyetinin sona ermesidir. Bu bakımdan hayatın merkezinde bilim vardır demek gerçeğin ifadesi olur. Hz. Peygamber'in şu hadisi işte tam bu gerçeği vurguluyor: "Ya bilgin ol, ya bilim öğrenmeye çalışan ol, ya dinleyici ol, ya da bilimi seven. Dördüncü bir nitelikte olma, yoksa helâk olursun." (Beyhakî, Şu'abul-İman, II, 65, No. 1709)

"Bilimin insanlığın hayat serüveni üzerindeki etkileri nasıldır?" gibi bir sorunun sonuç olarak alacağı cevap tek kelime ile "olumlu" olacaktır. Acaba bu cevap mutlak mıdır? Şöyle de sorabiliriz: Bilimin ortaya çıkıp hayata yön verme süreci, insanlık için kötü sonuçlar doğurmuş olabilir mi? Buna benzer bir soruyu Fransız Dijon Akademisi yarışma konusu yapmıştı: "İlimlerin ve sanatların ihyası, ahlâkın düzelmesine yardım etmiş midir?"

Rousseau, "İlimler ve Sanat Hakkında Nutuk" adlı eseri ile katıldığı bu yarışmanın birincisi olmuştu. Eseri Türkçeye çeviren Sabahattin Eyüboğlu'na göre, "Rousseau bu suale yalnız meşhur nutku ile değil, bütün hayatı ve eserleriyle 'hayır' cevabını vermiştir... ve "Rousseau'nun tezi ne kadar garip görünürse görünsün, hâlâ bugün bile kuvvet ve tazeliğini muhafaza etmektedir." (J. J. Rousseau'nun, "İlimler ve Sanat Hakkında Nutuk" Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Maarif Vekâleti Yay.

Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.1, Dipnot 1) Şunu ifade edelim ki, eseri dilimize çeviren kalem sahibinin, yazara ait küçük bir "oyun"unu fark etmemiş olması ve sıradan bir okuyucu gibi "zevahire tutunması" şaşırıcıdır.

Evet, Rousseau'nun kitabında yaptığı şey gerçekten de bilim ve sanatı darağacına çekmek olmuştur. Yani vurayım derken öldürmüştür. Fakat bu sadece yüzeysel bakıldığında böyledir. Yani ortadaki olumsuz yaklaşım sadece "görüntü"dür ve amaç başkadır. Asıl söylemek istediği ise, bilimin (ve sanatın) ehil olmayan ellerde/beyinlerde; toplumları, insanlığı temelinden sarsan ahlâkın bozulması olgusunu getirmiş olduğudur. Yani gerçekte suçlu olan bilim (ve sanat) değil, "insan"dır. Yoksa o, ülkede bilimsel hayatı disiplin altına alan, ciddi bilim adamlarını üyeliğine kabul eden Fransız bilim akademilerini "ahlâkı korumaya memur kurumlar" olarak görür ve destekler miydi?

Nitekim "Nutuk" dikkatle okunduğunda görülecektir ki, Rousseau'nun bilim (ve sanat) gerçeğine değil, bunların gereğini yapmayan ihtiras, servet, kudret düşkünü, riyakâr ve faziletsiz insanların bilimlerini, bilim adamlıklarını ve bu gerçekleri görmeden onlara "bol keseden" itibar dağıtanları hedef almaktadır. Ne var ki yazar, bu yaklaşımını biraz da buğulu ve sisli bir ifade tarzı ile satır aralarına gizleyerek, okuyucuyu ilk bakışta şaşkınlığa sürüklemek istemiş gibidir. Fikrini doğrudan doğruya, "İlmin amacına hizmetten uzaklaştırılması ve kişisel hırsların, kıskançlıkların, sahte şöhretlerin perdesi kılınması kötüdür" diyerek açıkça sergilese idi ortaya "sıradan" bir metin çıkardı. Nitekim iskeleti itibarı ile eser bizzat yazana göre de "nihayet orta halli bir yazıdır." Bizce yazarın "başanlı" kılan etken yeni bir şey söylemiş olması değil, ilmin "kötüye kullanıldığı" örnekleri ön plâna çıkarıp, asıl söylemek istediğini satır aralarına sıkıştırmasıdır. Bilgisizliği överken amacı, insanın sahip olduğu bilgilere ölçüsüzce hak etmedikleri değerlerin atfedilmesini yermektir. (s. 23)

Söze itibar edilip eylemin göz ardı edilmesidir kınanan. Şu cümlelere bakalım: "Güzel nutuklara yüzlerce mükâfat veriliyor, güzel hareketlere ise hiçbir şey verildiği yoktur." (s. 38) "Edebiyat âleminde ölmezlik kazanan ünlü insanların şan ve şöhretini kıskanmadan kedimizi onlardan ayıralım. Aramızdaki fark, eskiden iki büyük milleti birbirinden ayıran şerefli fark olsun: Onların da biri iyi söz söylemesini, öteki iyi iş görmesini biliyordu." (s. 46) Bu ifadeler ve benzerleri, Rousseau'nun hangi "ilmi" yerdığının göstergeleridir.

Sözün burasında ilâhî nidayı hatırlamadan olmuyor:

"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemek, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir." (Saff, 2-3)

Ey Rousseau! İstersen gel şöyle söyleyelim: Hayat varsa ilim de vardır, olmalıdır. Ama ilim tek başına her şey değildir. İnsanı insan yapan değerler vardır. Bunlar insanın mayasına ait unsurlardır. Bilim ve bilme yöneliş de bu değerler arasındadır. İşin esası şu: İnsan, ahlâk ve fazilet gibi yapıcı değerler kadar, ahlâksızlık ve faziletsizlik gibi olumsuz değerleri potansiyel olarak yapısında barındırır. Bir de ilim ve çalışmak gibi "ortada" duran değerler var. Bunlar insanın tutumuna göre mahiyet kazanır. İlmi, ahlâk ve faziletlerin güdümünde üretirseniz yeryüzünü imar, insanı âbâd edersiniz. İlmi ortaya koyan beyin faaliyetini, hırslar ve şehvet duygusu beslerse, yeryüzünü harap ve insanı da bedbaht edersiniz. Hz. Peygamber'in, Allah'tan "yararlı" ilim istemesinin altında yer alan ince anlam budur.

“Diyebilirsiniz ki erozyon ülke toprağı için ne ise, beyin göçü de ülkenin bilimsel geleceğı açısından odur. Bu her iki olgunun da sebebi ilginç şekilde ortaktır: Eldeki değerleri koruma istek ve yeteneğinden yoksunluk. Belirtmek gerekir ki, yeryüzünde "sömürü" olgusu ciddi ölçülerde beyin göçü üzerinden gerçekleşiyor.”

Rousseau, eğer kitabını bugün yazsaydı, ilmi kötülemek için verdiği örnekleri önce Afganistan'da, Irak'ta, Filistin'de dünyanın diğer pek çok yerinde yaşanmakta olan, Bosna'da ise yakın geçmişte yaşanan trajedileri zikrederdi. Ne var ki yine de bu, ilme değil; ilmi istismar eden insana yönelik bir tutum olurdu.

İSLÂM'DA BİLGİNİN DEĞERİ

Y. Seracettin Baytar
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Dünya ve ahiret
mutluluğunu
yakalamanın yolu,
cehalet zincirlerini kırıp,
dünyevî ve uhrevî
konularda gerekli
bilgilerle donanmak ve
bu bilgileri hayata
yansıtmaktan
geçmektedir.

Sözlükte; malûmat, vukuf, marifet, anlayış, idrak ve ilim kelimeleriyle eş anlamlı olarak zikredilen "bilgi" kelimesinin, İslâmî literatürdeki karşılığı "ilim" ve "marifet"tir. İlim; bir şeyi olduğu gibi idrak etmek, nefsin, bir şeyin manasına ulaşması, bilinen gizlilik ve kapalılığın kalkması ve düşünen ile düşünülen arasındaki hususî bir alâka" şeklinde tarif edilmektedir. (Seyyid Şerif Cürânî, et-Ta'îmât, Beyrut, 1983, s. 160-167) Bilgi anlamında kullanılan marifet kavramı ise, ilme göre daha özel bir anlam taşımakta olup, daha çok sezgiyi ve kalbî bilgiyi ifade etmek için kullanılır.

İslâm'a göre doğru ve güvenilir bilgi kaynaklarının başlıcaları; havâss-ı selîme (sağlam duyu organları), haber-i sâdık (doğru haber) ve akıldır. Havâss-ı selîme; göz, kulak, burun,

dil ve deri olmak üzere beştir. Bu duyu organları sağlam oldukları takdirde, kendileriyle elde edilen bilgiye güvenilir. Haber-i sâdık ise, mütevâtir haber ve haber-i Rasûl olmak üzere ikiye ayrılır. Mütevâtir haber; yalan söylemek üzere bir araya gelmeleri aklen mümkün olmayan sayısal bir çoğunluğun vermiş olduğu haberdur. Haber-i Rasûl ise: Allah tarafından gönderilen peygamberlerin vermiş olduğu haberlerdir. Akla gelince; İslâm dini akla büyük önem vermiş, onu bilgi elde etme yollarından biri olarak kabul etmiştir. Bir şey akla düşünmeden hemen bilirse "bedihî", düşünerek bilirse "istidlâlî" bilgi adını alır. (Bkz. Durak Pusmaz, "İlim" md., Şâmil İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, c.III, s. 134)

Bilgi, yüce kitabımız Kur'an-ı Ke-

rim'de aynı anlamdaki ilim kelimesi ile ifadesini bulmaktadır. Allah ve O'nun şuur sahibi kullarından insanlar ve meleklerle ilişkili olarak zikredilen "ilim" kelimesi, değişik türevleriyle birlikte Kur'an-ı Kerim'de 859 defa geçmektedir. Bununla beraber okumak, düşünmek, ibret almak, akıl, hikmet, fikir, gibi bilgi ile ilgili kelimeler de dikkate alındığında, Kur'an'ın dörtte birinin ilimle veya bilgiyle ilgili olduğu görülür.

Yüce dinimiz İslâm, bilgiye ve onu elde etme araçlarına büyük önem vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'e inen ilk ayetlerde okumaktan, kaleminden, eğitim ve öğretimden bahsedildiği görülmektedir: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir alâkadan yarattı. Oku! İnsana kalemle yazı yazmayı öğretip, ona bilmediklerini öğreten Rabbin sonsuz lûtf sahibidir." (Alâk, 1-5)

İslâm, müntesiplerine kendileri için gerekli olan bilgileri öğrenmelerini farz kılmıştır. Her Müslüman'ın, dinî görevlerini yerine getirecek, helâl ile haramı, hak ile batılı birbirinden ayıracak kadar bilgi sahibi olması farzdır. Nitekim Sevgili Peygamberimiz;

"İlim tahsil etmek her Müslüman erkek ve kadına farzdır." (İbn Mâce, "Mukaddime", 17) buyurmuşlardır. Her türlü kötülüğün, hatta inançsızlığın başı bilgisizlik ve cehalettir. İnançsızlığın ne demek olduğunu bilen bir kimse, kendisini küfür ve şirk sayılabilecek her türlü söz ve davranıştan uzak tutmaya çalışır. Bu yüzden Kur'an'da, "Sakin ha cahillerden olma." (En'âm, 35) buyrulmuştur. Kur'an-ı Kerim'in açıkça ifade ettiğine göre, "Kullan içerisinde Allah'tan hakkıyla korkanlar ancak âlimlerdir." (Fâtır, 28) Kur'an-ı Kerim'de bilginin her çeşidi övülmüş, bilenlerle bilme-

**“ Her türlü kötülüğün,
hatta inançsızlığın başı bilgisizlik ve
cehalettir. İnançsızlığın ne demek
olduğunu bilen bir kimse, kendisini
küfür ve şirk sayılabilecek
her türlü söz ve davranıştan
uzak tutmaya çalışır. ”**

yenlerin bir olamayacağına vurgu yapılmıştır. (Bkz. Zümer, 9) Başka bir ayette; "Allah, içinizden iman edenlerle kendilerine ilim verilenlerin değerini yükseltir." (Mücadele, 15) şeklinde buyrulmak suretiyle, bilginin ve bilgi sahibinin değeri yüceltilmiştir.

Sevgili Peygamberimiz de konuyla ilgili hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: "İlim elde etmek amacıyla bir yola koyulan kimseyi, Allah Teâlâ cennete giden yollarından birine sokar. Melekler, ilim tahsil eden kişiden hoşnut olmaları sebebiyle onu kanatlarıyla koruma altına alırlar. Göklerde ve yerde olan her şey, hatta denizdeki balıklar, ilim sahipleri için Allah'tan mağfiret diler. Âlimin, bilgisizce ibadet eden kimseye üstünlüğü, dolunaylı gecede ayın, görünen diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin varisleridir. Peygamberler ne altın ne de gümüş miras bırakmışlardır, onlar miras olarak sadece ilmi bırakmışlardır. Kim ilmi elde ederse, büyük ve değerli bir pay elde etmiştir." (Ebû Davud, "İlim, 1; Tirmizî, "İlim", 19) Bir başka hadisinde Peygamber Efendimiz şöyle buyurmaktadır: "Kim ilim tahsil etmek amacıyla evinden veya yurdundan çıkarsa, geri dönüşüne kadar Allah yolundadır." (Tirmizî, "İlim", 2)

İslâmî anlayışta bilgiyi elde etmenin amacı; Allah'ın rızasını kazanmak ve öğrenilen bilgileri hayata geçirmektir. Peygamber Efendimiz dualarında, Allah'a şöyle niyazda bulunmuşlardır; "Allahım! Bana öğrettiklerinle beni faydalandır; bana fayda sağlayacak ilim öğret, ilmimi artır." (Tirmizî, Daavât, 128); "Faydasız ilimden Allah'a sığınırım." (Tirmizî, Daavât, 68)

Zikredilen ayet ve hadislerden de anlaşılacağı üzere; bilgiyi kendisinin ayrılmaz bir parçası gören İslâm'a göre, dünya ve ahiret mutluluğunu yakalamanın yolu, cehalet zincirlerini kırıp, dünyevî ve uhrevî konularda gerekli bilgilerle donanmak ve bu bilgileri hayata geçirmekten geçmektedir.

Dünya hayatı, ahiretin tarlası ve Allah'a giden yolun başlangıcı olması hasebiyle, dünyada düzeni sağlamak için gerekli olan sosyal, ekonomik ve dinî prensipler ancak, bilgi yoluyla elde edilip uygulanabilir. Fertlerin güzel ahlâk normlarını öğrenerek, kendilerini her türlü kötü ahlâktan kurtarmaları ve böylelikle ahiret yollarını aydınlatmaları yine bilgi sayesinde mümkün olabilir.

Baş döndürücü bir hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin günümüzde ulaştığı nokta, herkese her türlü bilgiye kolayca ulaşma imkânı sağlamaktadır. Bu kolaylığın getirdiği imkânları iyi değerlendirebil-

“Gelişen teknolojinin bizlere sunduğu bilgi deryasından işimize yarayacak olanını rafine edebilmemiz için özellikle bilgi teknolojilerini ihtiyacımız oranında kullanabilme bilgisine de sahip olmamız kaçınılmazdır.”

mek ve değerli zamanımızı bizlere en fazla gerekli bilgileri edinmeye hasredebilmek için, neye, nasıl en kısa zamanda ulaşabileceğimizin bilgisine de sahip olmamız gerekir. Diğer bir ifadeyle; gelişen teknolojinin bizlere sunduğu bilgi deryasından işimize yarayacak olanını rafine edebilmemiz için özellikle bilgi teknolojilerini ihtiyacımız oranında kullanabilme bilgisine de sahip olmamız kaçınılmazdır.

Fert ve toplum yaranna olan her türlü bilginin üretilmesini gerekli görüp, bu yoldaki gayretleri teşvik eden İslâm, bilgiyi elinde bulunduranlardan bunu gizlemeksizin başkalarıyla da paylaşmalarını istemektedir. Bu bağlamda, "Rabbinden sana indirilen gerçekleri insanlara bildir." (Mâide, 67) ilâhî emriyle Hz. Peygamberin şahsında, bilgi sahibi insanlara bu konudaki sorumlulukları hatırlatılmaktadır.

Hak ve hakikat namına elinde önemli bilgiler bulup da bunu insanlığın istifadesinden esirgeyenler Kur'an'da çok sert bir dille eleştiriyeye tabi tutulmaktadır: "İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lânet ediciler lânet eder. Ancak tevbe edip durumlarını düzelterler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelarını kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim. (Bakara, 159-160) Bu ayeti ve Hz. Peygamber'in benzeri ifadelerini dikkate alan sahabe efendilerimiz bildikleri hadisleri bizlere ulaştırma yolunda olağanüstü gayret ve titizlik göstermişlerdir.

Yüce Rabbimizin Kur'an-ı Kerim aracılığıyla Peygamber Efendimiz'e talim buyurduğu duayı dilimizden eksik etmeyelim. "...Ey Rabbim! Benim ilmimi artır!" (Ta-Hâ, 114)

İslâm'da Bilim Ahlâkı

Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Bu yazı iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım; Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in sünnetinin bilim ve ahlâk konusundaki öğretilerinin Müslümanlara bir etkisinin olduğunu düşünerek, bu iki temel kaynağın bu açıdan ve dolayısıyla bilim ahlâkı açısından oldukça kısa olarak önemini konu almaktadır. İkinci kısım ise; bilim ahlâkı ile ilgilenmiş oldukları düşünülen Müslümanlardan seçilmiş örneklerle yazımızın başlığının içerdiği meseleyi ana hatlarıyla işlemeyi amaçlamaktadır.

Bilim ahlâkı genelde bilim ve ahlâk veya bilim adamıyla ahlâk arasında karşılıklı etkileşimin ve ilişkinin varlığını ve hatta herhangi bir bilim dalının kendisine has bir ahlâkı olmasının farz eden bir disiplindir.

Şüphesiz bilim ahlâkı, gerek felsefecilerin ve gerekse bilim adamlarının, son çeyrek asırdan beri uğraştıkları yeni bir disiplin olması, bu disiplinin en azından bir kısım konularının ve meselelerinin daha önceki devirlerde ele alınmadığı anlamına gelmez.

Bilim ahlâkının genel alanı ve amacı göz önüne alındığında, gerçekten hem İslâm dünyasında hem de daha önceki ve sonraki devirlerde farklı kültürlerde çeşitli vesilelerle ya ahlâk ilminde, ya da bilim anlayışlarında veya bilim felsefelerinde filozof ve bilginlerin bilim ahlâkı alanıyla ilgilendikleri görülmektedir. Bunun herkesin bildiği en meşhur en eski bir örneğini Hipokrat'ın tabipler için yazdığı "Hipokrat Yemini" teşkil eder.

İslâm düşüncesinde ve kültüründe varolan bilim ahlâkının temellerinden birisini Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin bilim, ahlâka ve ikisi arasındaki ilişkiye ilişkin öğretileri oluşturur. Müslüman filozofların, bilim adamlarının ve ahlâkçıların konuya ilişkin düşünceleri bunun ikinci ayağını oluşturur.

İlim veya bilim, doğru ve hakikî bilgi demektir; başka bir ifadeyle Kindî'den Gazâlî'ye bütün Müslüman filozoflara göre doğruluk ve hakikat değeri kesin olarak kanıtlanmış bilgi demektir. Ahlâk, iyi, güzel ve fayda-

İslâm düşüncesinde ve kültüründe varolan bilim ahlâkının temellerinden birisini Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin bilim, ahlâka ve ikisi arasındaki ilişkiye ilişkin öğretileri oluşturur.

lı olan huy ve davranışlardır. Bilmen doğru olan her şey kendinde iyi ve güzel olmakla birlikte faydalı olabilir veya faydalı olmayabilir; ancak bilmen hakikat olan ise kendinde hem güzel ve iyidir, hem de faydalıdır. Dolayısıyla İslâm bilim ahlâkı, iyi, güzel ve faydalı olan hakikati ve doğruyu bilimin ve bilim adamının ahlâkı olarak vaz eder.

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda, bilimin neliginden fazla bilim-ahlâk ilişkisinin ve bilimsiz sağlam bir ahlâkın olamayacağını vurgulandığını görürüz. Bilgisizce Allah'ın kendisi hakkında konuşma ve tartışmayı yasaklayan -yani mefhumu muhalifiyle kelâm ilminin gerekliliğine işaret eden- bilgisizce Allah'ın yolunda mücadele etmeyi yasaklayan -yani mefhumu muhalifiyle siyaset ve fıkıh ilimlerinin gerekliliğine işaret eden- bilgisizce gerçek anlamda iman etmenin olamayacağını belirten ayetlerden, küfrün, yalanın, şeytana uyma gibi her türlü maddî ve manevî kötülüğün kaynağının bilgisizlik olduğunu -yani mefhumu muhalifiyle ahlâk ilminin gerekliliğine işaret eden- vurgulayan ayetler, sayıca oldukça fazladır. Bu ayetler ahlâkın temelini bilim ve bilim ile ahlâk arasında çok sıkı bir münasebetin varlığını ortaya koymaktadır. (Örneğin bkz. Hacc, 3, 8, 71; Rum, 29; Lokman, 6, 20; En'âm, 100, 108, 119, 140, 144, 148; Nisa, 157; Necm, 28 gibi)

Başka bir şekilde ma'ruf ve münkerden bahisle birinin yapılmasını ve öbüründen kaçınılmasını emreden bir dizi ayetin de ahlâkı pratik bilim olarak vaz ettiği görülmektedir. (Örneğin bkz. Bakara, 178, 180, 228, 229; Âl-i İmran, 104, 110, 114; Nisa, 5, 6, 8; Araf, 157; Tevbe, 67, 71,

112; Muhammed, 21; Hacc, 41; Lokman, 17 gibi) Bu tür ayetlerde bilim ve ahlâk, iyilik ve güzellik olarak; münker ise, cehalet ve şer olarak nitelenmektedir.

Öte yandan Kur'an-ı Kerim'in Allah'tan korkanların âlimler olduğunu belirten ayeti (Fatır, 28), Hz. Peygamber'in "Âlimler, nebîlerin vârisleridir." (Buhari, İlim, 10, I, 25; Ebu Davud, İlim, I, No: 3641; Tirmizi, İlim, 19, No: 2682; İbn Mace, Mukaddime, 17, No: 223; Ahmed İbn Hanbel, Müsned, V, 196) şeklindeki hadisi ve pek çok benzer hadisleriyle birlikte değerlendirildiğinde bilim, ahlâk ve iman arasında ne sıkı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle bilim ve ahlâk, imanın en temel iki tezahürü olduğu beyan edilmektedir.

Yukarıda bilimin ve ahlâkın bir de fayda değerine işaret etmiştik. Bilmen doğru olanın, doğruluk değeri sadece iyi ve güzel değildir, aynı zamanda faydalı olmasıdır. Her bilim iyi ve güzeldir fakat faydalı olmayabilir; bu doğru hakikat ve hakk ifade etmez. Ancak faydalı doğru, hakikat ve hak ifade eder. İşte başka bir dizi ayet ve hadis de bu gerçeğe vurgu yapmaktadır. Bilen fakat amel etmeyen, hak ve hakikati söylemeyen kimse, ayetlerde kitapları sırtında taşıyan veya ürküp kaçan merkebe benzetilmektedir. (Cuma, 5; Müddessir, 50) "Faydasız ilimden Allah'a sığınım." (Müslim, Zikir, 75; Nesâî, İstiaze, 13, 65) anlamındaki Hz. Peygamberimiz'in hadisi de aynı gerçeği ifade eder. Hatta itiraf edeyim ki, bu hadisi ilk öğrendikten sonra anlamı üzerinde uzun süre tereddüt ettim; nasıl olur da ilim faydasız olabilir diye. Bundan 10-15 yıl önce Emniyet Genel Müdürlüğü'nün tertip ettiği "Uyuşturucuyla Mücadele" adlı bir sempozyuma hazırladığım tebliğ çalışmaları esnasında ancak hadisin oldukça anlamlı olduğunu, en erken devirlerden itibaren yoğunlukla da son yüzyılda insanlığın bugün kimyasal ve biyolojik savaş denen şeyleri bilimin eseri olarak bilim adamları tarafından ortaya konduğunu idrak edince kavradım.

Hadiste geçen "faydasız ilim" ile ayette geçen "Allah'tan âlimler korkar" ifadeleri bugün bizim için özellikle bilim-ahlâk ilişkisi açısından ve bu bağlamda karşılaştığımız güncel meselelerimizin çözümünde son derece önemli olduğuna inanıyorum. Belki bunun, aynı zamanda bilim-ahlâk konusunda Müslümanların başkalarından farklı olarak ayrı bir bilim ve ahlâk felsefeleri oluşturmalarına neden olması gereken bir ilke diye de düşünebiliriz. Şöyle ki, ha-

diste geçen "faydasız" kelimesini, bazı faydasızların zararlı olabileceğini ve ayette geçen âlimlerin korkusunu biraz da endişe veya endişeden hasil olabilecek korku olarak anlamaya çalıştığımızda, bundan düşünce veya tekniğin bilmen doğruluğu ve yapılabiliğiyle, ahlâken uygulanabilirliğini ayırt etmenin gerekliliği, hatta zorunluluğu ilkesi çıkarılmalıdır.

Bilmen ve teknik olarak doğru bir düşünce veya bir icat, faydasız ve hatta bireye ve topluma kullanımının zararlı olacağı endişe verici ise, Müslümanların bundan sakınmaları gerekir. Bilimde ve ahlâkta asıl olması gereken mutlak faydayı yapmak, en az zararlıyı tercih etmek; zarar faydasından çok olanı yapmamaktır. Bunlara da, fayda ve zararın boyutlarını ve ölçeklerini en geniş şekilde düşünerek karar vermektir. Bir Müslüman için bilim-ahlâk konusundaki boyutları ve ölçekleri düşünmek, Allah'ın bireyin ve toplumun haklarını beraberce hesaba katmak olmalıdır. Bir örnek, kök hücre meselesi, henüz her yönüyle açık-seçik bir konu olmamakla birlikte, faydası zararından çok görüldüğü takdirde, yapılabiliğine bakarak uygulanamaz veya nerede ve nasıl çok faydalı veya zararlı olduğu bilindikten sonra şartlı ve sınırlı uygulanabilir.

Şimdi yazımızın ikinci kısmına geçerek, İslâm dünyasında bilim ahlâkı konusunu, konuyu farklı anlayışlarla ele alan düşünürlerden örnekler vererek açıklamaya çalışalım. Örneklerden önce bir hususu dile getirelim.

Bilim ahlâkı, bilmin ahlâkı veya belirli bir disiplinin ahlâkı olarak anlaşılabileceği gibi, bilim adamının ahlâkı gibi de anlaşılmaktadır. Birincisi oldukça abestir; çünkü salt bilim, bilimden doğru olanı anladığımızda, kendiliğinden ahlâkidir veya tersi bir ifadeyle salt bilim nötrdür. Ancak bilim, dolayimli olarak, yani bilim adamının yorumları ve uygulamalarıyla, ahlâkı ve gayriahlâkı, yani faydalı ve zararlı hale getirilebilir. Bu durum da zaten, bilim ahlâkını, bilim adamının ahlâkı olarak anlamak gerektiğini gösterir. İslâm dünyasında ortaya çıkmış bilim ahlâkı, bilim

“ Bilmen doğru olanın, doğruluk değeri sadece iyi ve güzel değildir, aynı zamanda faydalı değildir. Her bilim iyi ve güzeldir fakat faydalı olmayabilir; bu doğru hakikat ve hakk ifade etmez. Ancak faydalı doğru, hakikat ve hak ifade eder. ”

adamının bilim adamlığı ahlâkı ile mesleğe veya ilmi disipline özel ahlâk anlayışları olarak temellendirilmiştir. Bilim ahlâkı bu anlamıyla bilimsel disiplinin icrası olan mesleğin gerektirdiği ahlâktır ki, bu şekilde genel ahlâktan da tamamen ayrı değildir.

İslâm kültüründe ortaya konan bu bilim ahlâkını, temel esasları ve yapısal özellikleri ve amaçları bakımından iki kısma ayırarak ele alabiliriz: Birincisi, ilmi disiplin ve meslek ahlâkı; ikincisi; bilim adamlığı veya bilim için ahlâk. Şimdi sırasıyla bunlara örneklemelerle kısaca işaret edelim.

1- Bilimsel Disiplin ve Meslek Ahlâkı

a- Zahrâvî ve Tıp Ahlâkı

Ünlü tabip ve birçok ameliyat aletlerinin mucidi olan ez-Zahrâvî, tıp ilminin tabibe özel bir ahlâk gerektirdiğine inanır. Bize ulaşan en önemli tıp eseri "Kitâbu't-Tasrîf"tir, ki Ortaçağda Latince'ye çevrilmişti ve birçok baskısı yapılmıştı.

İşte bu eserin baş kısmında, ez-Zahrâvî tabiplerin sahip olması gereken tıbbî ahlâkından bahseder. ez-Zahrâvî'den bahseden tabakat kitapları kendisinin temellendirdiği tıp ahlâkına hayatı boyunca kendisinin ne kadar sadıkane uyduğunu anlatırlar. ez-Zahrâvî'nin hastalarından belirli ücret talep etmediğini; ücret veren hasta fakir ise, ondan hiçbir ücret kabul etmediğini anlatırlar. ez-Zahrâvî'nin tabiplerin ahlâkıyla ilgili söylediklerini burada sıralamamıza imkân yoktur. Ancak şu önemli iki ilkesi zikredilemeden geçilemez. Zahrâvî, tabibin hastasıyla olan ilişkisinde kendisini hastasının yerine koyarak ilişki kurmasını öğütler. İkinci önemli ilkesi ise, tabibin hastanın hastalığına tanı koyamadığında ve şifa veremeyeceğini anladığında, bunu hastaya tatlı dille anlatmasıdır. (ez-Zahrâvî, Kitâbu't-Tasrîf, Mısır, 1905, s. 1-20)

b- Nizâmü'l-Mülk ve Siyaset Ahlâkı

Bireyi ve toplumu her ikisini de birlikte en çok ilgilendiren meslek, yönetim ve idare etme sanatı olan siyasettir. Neredeyse çok eskilerden beri her toplumda siyaset ahlâkıyla ilgili özellikle nasihat tü-

rü eserler kaleme alınmıştır. İslâm dünyasında yazılan bu tür eserlerden ilki el-Cahız'a atfedilen "Tâcû'l-Mülûk" adlı eserdir. Daha sonra birçok Müslüman bilgin bu tür eserler kaleme almışlardır ki, bunların en meşhuru, ünlü vezir Nizâmü'l-Mülk'ün "Nahisâtü'l-Mülûk" adlı eseridir.

Bu tür eserlerde siyaset adamlarına mülk ve adalet gibi benzer önemli kavramların anlamlarına ilişkin ayetler, hadisler, veciz sözler ve geçmiş hükümdarların tecrübeleri hatırlatılarak, öğüt ve nasihat üslubuyla siyaset ahlâkı anlatılır.

2- Bilim Adamlığı Ahlâkı: Bilim Zihniyeti

Bilim adamlığı ahlâkıdan kasıt, bilim adamının sahip olması gereken genel ahlâk değildir; bilim adamının gerçek bir bilimsel tutum ve zihniyete sahip olabilmesi için gerekli ahlâktır; başka bir ifadeyle "bilim için ahlâk"tır denebilir. Bu tür bilim ahlâkıdan söz eden düşünürlerimizden Birunî ve Gazâlî'yi örnek verebiliriz.

a) Birunî

Birunî (973-1048), İslâm dünyasının yetiştirdiği en önemli bilim adamlarından birisidir; birçok bilimsel buluşa imza atan fakat zamanında değil bugün anlaşılan Birunî için, çağdaş araştırmacılar çağının değil bugünün bilimcisi niteliğini yapmaktadırlar. Çünkü her şeyden önce Birunî, İbnü'l-Heysem gibi, çağlara damgasını vurmuş olan Aristocu-Eflâtuncu bilim anlayışını kökünden değiştirmiştir ve bugün modern bilim anlayışı olan yeni bir bilim felsefesi kurmuştur. Bunun esasını, gözleme ve deneye dayanan ve tümevarım yöntemini kullanan bilim anlayışdır. Aristocu geleneği savunan çağdaş ünlü bilim adamı İbn Sina ile tartışmış ve çatışmıştır. (Ülken, Hz., İbn Sina Risâleleri, İstanbul, 1953, s. 48-56) Diğer taraftan o devirde Kopernik devrimi denen güneş merkezli yerin yuvarlaklığını kabul eden yeni bir astronomi ve kozmoloji ortaya koymuştur. Ayrıca, bugün modern bilimin yeniden keşfettiği dünyanın hareketine göre kutuplarında yılda 12°, 6' hareket ettiğini keşfetmiştir, ki bu bugün nütasyon olarak bilinir.

İşte Birunî, devrim niteliğindeki bu bilimsel buluşlarının ve zikretmediğimiz diğerlerinin geniş halk kitlelerine ve bilim dünyasına aktarılması konusunda, bunları eserlerinde kaydetmesine rağmen, bilim adamı ahlâklığının hassasiyeti ve temkiniyle işin zamanına bırakılmasını tercih etmiştir. Bunun için ge-

rekçesi, yüzyıllardır. Batlamyus astronomisi, mitoloji dediği Eflâtun ve Aristo felsefelerinin etkisiyle oluşmuş, sadece bilim geleneğinin değil kelâmî, felsefî ve dinî düşüncelerin sarsılacağına inanması olmuştur. (Birunî, el-Kanûnu'l-Mes'ûdî, Haydarâbad, 1945-56, c. I, s. 8-14) Aksi durumda, yani bulgularının hemen yaygınlaştırıldığında yukarıdaki gerekçe yüzünden bir kargaşa ortamının oluşmasıyla onların bilimsel değerinin anlaşılamayacağını düşünmüştür.

Dolayısıyla Birunî'nin bilim ve bilim ahlâkı anlayışında toplumsal önyargıların ve o günün bilim ahlâkını, belki de gereğinden fazla hesaba katması söz konusudur. Birunî'den yüzyıllar sonraki bir devirde bile, Kopernik'in aynı şeyleri dile getirdiğinde Batı'da olup-bitenleri göz önüne getirdiğimizde, ona hak vermemek âdeta kaçınılmaz gibidir. Zaten Birunî, görüşlerini yaygınlaştırmak için çaba bile harcamış olsaydı, devrinin genel yapısı itibarıyla, ne İslâm dünyası ne de Batı bunları o günlerde ne anlayacak, ne de bilimsel başka amaçlar için kullanılabilecek düzeydeydi. Birunî'nin görüşleri, âdeta çok erken doğan bebeğin durumuna benzemektedir.

b) Gazâlî

Son örneğimiz, Gazâlî (1058-1111)'dir. Bilim ahlâkıdan en çok söz eden bilginler arasında Gazâlî vardır; o başta İhyâ, Kimyâ-yı Saadet ve özellikle de el-Munkız adlı eserlerinde çeşitli vesilelerle bilim adamlığı ahlâkını gündeme getirmiştir. Gazâlî'yi buna âdeta mecbur eden, sadece bilimsel kaygıları değil aynı zamanda çağının bilim adamlarının olumsuz tavırları ile Bâtınlık mezhebi üyelerinin toplumda yarattıkları fiili siyasî kavgalardır. Bu kargaşalığın bilim adına yapılması, Gazâlî'yi bilim ve ahlâk arasındaki ilişkiyi düşünmeye sevk etmiştir. Tenkitçi bir zihin yapısına sahip olan Gazâlî, bilim adamının ahlâkı konusunda, o gün var olan ve bilimsel zihniyetin çok gelişmiş olduğunu iddia ettiğimiz günümüzde daha da yaygın olan olumsuz bilim zihniyeti meselesini konu almıştır.

Gazâlî bilindiği gibi, Aristo ve Meşşâîlerin metafizik görüşlerini tutarlı bulmayarak reddetmekle birlikte, mantık, matematik, fizik, astronomi ve tıp gibi o devirlerde felsefî kabul edilen bilimleri ve hatta bizzat disiplin olarak felsefenin kendisini reddetmemiştir. Gazâlî'nin felsefecileri reddi, görüşlerinden dolayıdır; yoksa bilimsel mesleklerinden dolayı değildir.

Gazâlî, bilim adamlarının birisi menfî, diğeri müspet

olan iki bilimsel zihniyetinden söz eder. Böyle bir ayrımı iki noktaya bağlı olarak yapar. Birincisi biz-zat bilimin kendisidir; ikincisi imandır. Gazalî bu ölçütlerin gerekçelerini açık-seçik açıklamakla birlikte, söylediklerinden biz onun, bilim ancak bilimle doğrulanır veya yanlışlanır düşüncesine sahip olduğunu; diğer taraftan imanî ölçüt almasının nedeni de, özellikle felsefî ve metafizik düşüncelerin doğruluğu ve yanlışlığı aklî kanıtların dışında başka kesim nesnel kanıtlar kullanılamayacağı için, imanî ve vahyî bilme ölçüt göstermiştir.

Menfî zihniyet, bilim adamının tenkit yetisi ve geleceğinin olmaması ile önyargılı ve öznel yaklaşımıyla oluşur. Buna mukabil müspet zihniyet, bilim adamının tenkitçi oluşu ve nesnel yaklaşıma sahip olmasıyla oluşur. Bu açıdan bakıldığında bilim adamının ahlâkını, Gazalî, bilimsel tenkitçilik ve nesnellik olarak görür.

Gazalî, bilim adamının sahip olması gereken tenkitçilik ve nesnellikle hem bilimin kendisinin korunacağına hem de bilimin, bu niteliklere sahip olmayan bilimciler tarafından kendi önkabullerini tasdik ettirmek için kullanılamayacağını söylemek ister; yani bilimin maksatlı yorumlanmasını engelleyeceğini düşünür.

Gazalî için, hiçbir bilimsel disiplin, disiplin olarak kötü değildir; ancak menfî, zihniyete sahip bilim adamları onları kötü gösterir. Kötü amaçlar için bilimi kullanabilirler. Veya bu aklî ve tabiat bilimleri ile uğraşanın kendisi, meseleleri iyi kavrayamazsa sapabilir. İşte bunun için Gazalî bilim ahlâkının esasları olarak, dile getirmeye çalıştığımız gibi, taklide karşı tenkitçiliği ve bilimsel suiistimale karşı nesnellığı önermektedir. Günümüzde de sıkça gördüğümüz gibi, bugünün bazı bilim insanları bile hâlâ Gazalî'nin anlattığı menfî zihniyetten kurtulabilmiş değildir. Başka bir ifadeyle Gazalî'nin bilim adamında olması gereken bilimsel zihniyete ve ahlâka ilişkin söylediklerinin güncelliğini koruduğunu söyleyebiliriz.

Buraya kadar söylemeye çalıştığımızdan geçmişte Müslüman bilginlerin bilim ahlâkının çeşitli konuları ve meseleleriyle uğraştıkları anlaşılmaktadır. Onların görüşleri ile Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin bilim ve ahlâk hakkındaki öğretileri beraberce düşünüldüğünde bilim ahlâkının esasları olarak şu çıkarımlar yapılabilir.

1. İslâm ahlâkının genel esasları ve yasaları, bilim ahlâkının da esasları ve yasalarıdır.

2. Bilim ahlâkının, her bilim dalına ve o bilim dalının uygulaması olan mesleklerle has özel esasları vardır. Bunlar bilimin nihai amacına ve kullanımına ilişkin, doğruluk, güzellik ve faydalılık esaslarıdır.

3. Bilim ahlâkının doğruluk, güzellik ve faydalılık ölçütlerinin bilirdenmesi Kur'an ve sünnet öğretilerine ve bilimsel görüşlere dayanmalıdır. Birşey İslâm'a göre doğru, iyi ve faydalı ise, bilmen de doğrudur, veya bir şeyin doğruluğu, iyiliği ve faydalılığı bilimsel olarak tespit edilmiş ise, o İslâmî olarak da doğrudur, güzeldir ve faydalıdır.

4. Bilim yapma, bilimin hakkı için olacağı kadar Allah'ın hakkı ve insanlığın hakkı için de olmalıdır. Bu haklar esasen aynı haklar değil aynı hakkın hak sahiplerine göre ifadesidir.

5. Bilim, hak ve hakikati aramak, ahlâk hak ve hakikatı yaşamak olduğuna göre, nihai olarak düşünüldüğünde İslâm bilim ahlâkı, tabiatın yasalarının, aklın yasalarının ve Kur'an'ın yasalarının, hepsinin koyucusu Allah olduğu için bunların birbirleriyle çelişkili ve karşıt olamayacağını esas alır. Hatta bu esas dikkate alındığında mantıklı akıl yürütmenin ve doğruluk kazanmış bilimsel verilerin Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin önemli bir tefsir yolu olduğunu da kabul etmek gerekir. Kur'an-ı Kerim'de sıkça rastlanan "Ulû'l-elbâb" ifadesi bunun delillerinden bir tanesidir diye düşünebiliriz.

Sonuç olarak, bilimin ve hakikatin evrensel olduğu düşüncesiyle daha başta sormamız gereken soruya cevap arayabiliriz. İslâmî veya İslâm'a göre bir bilim ahlâkı olabilir mi? Bunun cevabı şu gibi: Nasıl Allah tek olmasına rağmen dinler ve kültürler farklı Allah tasavvurundan bahsediyorsa, bilim ve hakikat evrensel ve tek olmasına rağmen aynı şekilde farklı bilim ahlâkı anlayışları vardır. Burada sadece bilimin veya hakikatin evrensel olması sorun teşkil etmiyor, esas sorun, bilimin günlük hayatımızda kullanımıyla ilgilidir. Böyle olunca, bilimin kullanımına dair veya kullanımının ortaya çıkaracağı sorunlara dair düşünceler, kişiden kişiye, toplumdan topluma, dinden dine, onların hayat tasavvurları ve gerçekleriyle farklılık göstereceğinden İslâm bilim ahlâkından bahsetmek bu açıdan anlamlı olmalıdır.

“Her Şeyi Allah’a Bağlamak”

Prof. Dr. M. Şevki Aydın
Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Bir önceki yazıda (Bk. Aydın, Nisan, 2008), bir yayınevinin çocuklar için hazırlamış olduğu kitapların içeriğini, “Her şeyi Allah’a bağlıyor” gerekçesiyle eleştiren bir haberi konu edinmiş; her iki tarafın da yanlısını dile getirmeye çalışmıştım. Bu yazıda ise, “her şeyi Allah’a bağlama” tutumunu, din eğitim-öğretimi bağlamında bir başka açıdan ele almayı düşünüyorum.

İnsanoğlu dünyaya gözlerini açtıktan sonra çevresiyle ilgilenmeye başlar. Geliştikçe çevresiyle ilgileniş biçimi ve niteliği de değişir, gelişir. Çocuk, çevresinde yer alan varlıkları, olayları sürekli gözlemler, onları inceler, anlamaya çabalar. Çocuk, tam anlamıyla merakı giderek artan bir kâşıftır. Bu keşif yolculuğu esnasında, varlığı, kendi varlığını, hayatı, olayları, olguları sorgular; onları tanımaya/anlamlandırmaya çalışır. Çocuk, çevresindeki varlıklara ilişkin ve cevabı bilimle verilecek

sorular sorduğu gibi, “Ben kimim?”, “Hayat nedir?”, “Hayatın anlamı nedir?”, “Ölüm nedir?” vb., cevabı sadece dinden gelen soruları da sorar.

Çocuk bu soruları cevaplama çabasını sürdürürken çevresindeki kişilerden yardım almak ister. Ne olduğunu merak ettiği her şeyi onlara sorarak bilgilenebilir. Bu soruların uygun cevabını bulma konusunda ona yardımcı olabilmek, son derece önem arz etmektedir. Ancak, söz konusu yardımda bulunmak pek de kolay değildir. Bu bağlamda, anne babalar, öğretmenler, büyükler çok zor durumlarda kalabilmektedirler. Dahası, yararlı olmak amacıyla zararlı olabilmektedirler.

Büyüklerin en fazla zorlandıkları sorular, çocukların Allah hakkındaki sorulardır, denebilir. Ne var ki, büyükler de çocuklara Allah’ı tanıtmak adına her fırsatı değerlendir-

meye kalkışabilmektedirler. Kendilerince fırsatı yakaladıklarını sandıkları her durumda, Allah'ı konu edinebilmektedirler. Bu çerçevede en fazla yapılanlardan biri de, varlıklarla, çevrede olan olaylar ve olgularla Allah arasında doğrudan bağ kurmaya çalışmaktır.

Varlık dünyası, çevrede olup biten olaylar ile Allah arasındaki bağı çocuğun fark edip doğru anlamlandırmasına yardımcı olmak, çok da kolay değildir. Çocuğun neyi nasıl algıladığı, soruyla neyi aradığı, soru ile asıl neyi öğrenmek istediği vb. iyi anlaşılabilir ve onun ihtiyacının ne ile nasıl karşılanacağı iyi kestirilemezse yapıcı olmak adına yıkıcı olabilmektedir. Soruya cevap verirken, çocuğun altında ezileceği soruların sökün etmesine yol açabilmekte; tatmin sağlamak amaçlanırken, tam aksine dinmez bir huzursuzluk oluşturulabilmektedir. Daha kötüsü, Allah'ı sevdirmek istenirken O'ndan uzaklaştırmaya neden olunabilmektedir.

Bir meslektaşım anlatmıştı. Marmara depremine ilişkin acı tabloları oğlu ile birlikte televizyonda izlerken, 4-5 yaşlarındaki çocuk birden şu soruyu yöneltiyor: "Baba! Bunları kim yapıyor?"

Meslektaşım bu sorudan şunu anlıyor: "Bu yerin altını üstüne çeviren, kocaman binaları hallaç pamuğu gibi atan güç nedir? Bu kadar büyük olayları kim yapıyor? Vs." Çocuğun sorusunu böyle anlayan baba, tam fırsatı yakalamış olduğunu düşünerek değerlendirmeye kalkışıyor ve şöyle cevap veriyor: "Oğlum! Bunları Allah yapıyor." Biraz sonra çocuk şunu haykırıyor: "Öyleyse, ben de gidip onun evini yıkacağım!" Bu cevap karşısında meslektaşım şaşırıyor, ne diyeceğini bilemez hale geli-

“Yanlış din anlayışı, ilerde etkili bir din eğitimiyle düzeltilmediği takdirde yetişkinlikte de varlığını sürdürmektedir. Nitekim toplumumuzda, her olup biteni hemen Allah'a bağlayarak işin içinden çıkma alışkanlığı yaygın biçimde görülmektedir.”

yor. Baltayı taşa vurduğunu anlıyor; ama olan olmuştur artık.

Burada birkaç yanlış birden yapılmıştır. Her şeyden önce çocuğun sorudan maksadının ne olduğu iyi anlaşılmadan cevap verilmeye kalkışılmıştır. Çocuk, gördüğü manzaralar karşısında çok üzülmüş ve bu yoğun üzüntüyle aslında şunu sormak istemektedir: "Bu yapılır mı? Bunu kim yapar? Bu yapılacak iş mi? Hiç mi acıma yok? Bu ne merhametsizlik? Vs." Çocuğun kendince kodlayıp yönelttiği sorular, büyükler için her zaman açık seçik olmaz; onların kodlarını doğru çözmek pek kolay değildir. Bu soru da o türden. Baba, soru cümlesindeki kodlamayı doğru çözümleyemeyip yanlış anladığı için verdiği cevap da uygun düşmemektedir.

Diğer bir vahim yanlış da, meydana gelen olayın Allah ile bağının yanlış biçimde kurulmasıdır. Olay, doğrudan Allah'a bağlanmaktadır. Depremle tabii ki Allah'ın ilgisi var; O dilemeden hiçbir şey olmaz, her şeyi yaratan O'dur. Ama O, bütün yapıp etmelerini sebeplere bağlamış; tabir caizse kendi icraatlarını sebeplerin arkasında saklı tutmuştur. O'nun her varlık ve olayın mutlak yaratıcısı oldu-

ğunu anlamak için bu sebepler perdesini iyi tanıyıp onu aralayabilmek gerekmektedir. Bu yüzden, depremde olup bitenleri doğrudan Allah'a bağlamakla söz konusu ilginin mahiyeti ve niteliği yanlış anlatılmaktadır. (Bk. Aydın, Nisan, 2008)

Bu deprem olayının arkasında yatan sebepler zinciri var. Allah, nihai sebeptir. Çocuğun bu sebepler zincirini anlamasına yardımcı olmak gerekirdi. Depremi oluşturan doğal nedenler tanındıktan sonra, deprem nedeniyle ortaya çıkan can yakıcı manzaraların doğrudan nedenleri sorgulanmalıydı. Evleri inşa edenlerin yer ettüklerini iyi yapmasından tutun, kullanılan malzemenin yetersizliğine, işlerin bilgisizce/bilinçsizce yapılmasına kadar uzanan bir sürü insan hatalara dikkat çekilmeli, onlar irdelenmeliydi. Deprem ve onun doğurduğu kötü sonuçların doğrudan sebeplerini açıklamak yerine, o kadar uzun mesafeler atlanarak

hemen Allah'a bağlanmaktadır. Özellikle idrak düzeyi pek gelişmemiş çocuğun, bu doğrudan Allah'a bağlamayı anlaması mümkün değildir. Hiç farkına varılmadan, böylesine can yakıcı bir olayın biricik sebebi olarak Allah ileri sürülmektedir. Hem de suçlunun arandığı bir durumda! Yani Allah, sebep olarak değil, hâşâ suçlu

olarak takdim edilmiş olmaktadır. Kelimenin tam manasıyla, kaş yapılırken göz çıkarılmaktadır.

Böyle bir yaklaşım, din eğitiminin düşünmeyi tetikleyici işlevini yok edip, düşünmeyi durdurucu bir rol üstlenmesine neden olmaktadır. Düşünmeyi durdurunca, bireyin varlık ve olaylar hakkında bilgilenme, onları araştırıp tanıma merakını da dumura uğratmaktadır. Oysa bireyin varlık ve hayata ilişkin bilgi ve anlamlandırma düzeyinin yüksekliği, onun Allah'ı tanıma ve idrak imkânını artırmaktadır. İnsanın DNA şifresini çözerek bilim tarihine geçen Francis Collins, "Otuz yıldır ateisttim artık Tann'ya inanıyorum" diyor ve ekliyor: "Tann'nın

“Din eğitimi son derece hassas bir iştir; hangi faktörün nerede, nasıl devreye girip ne ölçüde tahribatta bulunacağını kestirip önlemler almak uzmanlık istemektedir. Onun için din eğitim-öğretimi işinin, atadan babadan görme anlayış ve usullerle, gelişigüzel, deneme yanılma yoluyla yapılması hoş görülemez.”

var olduğuna dair rasyonel bir temel var ve bilimsel gelişmeler insanı Tann'ya daha da yaklaşıyor. ...DNA'nın şifresini çözmek beni Tann'ya biraz daha yakınlaştırdı.” (Bk.Vatan, 08.04.2008) Sadece Allah'ı tanıma konusunda değil, dinin bütün değerlerini, ilkelerini anlama konusunda da evrene ve hayata ilişkin bilgi dü-

zeyimiz belirleyici role sahiptir. İşte, varlık ve olaylar üzerinde derinlemesine düşünmeyi, sorgulayıcı eleştirel yaklaşımı geliştirmeyen bir din eğitimi, kişinin varlık dünyasını, hayatı tanıyıp doğru anlamlandırmasına katkıda bulunma işlevini yitirir.

Yukandaki örnekte sözü edilen yaklaşımla yapılan din eğitimi, çocuklarda yanlış bir Allah anlayışının ve buna bağlı olarak da yanlış din anlayışının oluşmasına neden olmaktadır. Bu yanlış din anlayışı, ilerde etkili bir din eğitimiyle düzeltilmediği takdirde yetişkinlikte de varlığını sürdürmektedir. Nitekim toplumumuzda, her olup biteni hemen Allah'a bağlayarak işin içinden çıkma alışkanlığı yaygın bi-

çimde görülmektedir. Söz gelimi, insan hataları yüzünden sel felâketlerine maruz kalmakta; malımızı ve canlarımızı kaybetmekteyiz. Yüzde yüz insan hatası sonucu olduğu belirlenen çok sayıda trafik kazası var. Canımızı yakan ve tekrarlanan bu ve benzeri olaylar karşısında insanımızın genelde değerlendirmesi şudur: "Ne yapalım! Takdir-i ilâhî. Diyecek ve de yapılacak bir şey yok."

Böyle bir dinî söylem, öncelikle İslâm'ın birçok temel değerleriyle çelişmektedir. Her şeyden önce, bu tür olayları bu şekilde doğrudan Allah'a bağlamak, bütün olup bitenlerin suçunu O'na yüklemektir ki, bu Allah'ın sıfatlarıyla, Sünnetullah ile bağdaştırmaz. "Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez; fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler." (Yûnus, 44) "Şüphesiz Allah, zerre kadar zulmetmez." (Nisa, 40) Allah'ın evrene, varlık dünyasına yerleştirdiği kanunlar vardır (Sünnetullah). Onlarda hiçbir değişme olmaz. (Fatır, 43) Allah, ilke olarak dünya hayatında cezayı bu kanunlara göre verir. Daha doğrusu insanlar, genelde bu kanunlara uygun davranıp davranmamalarına göre olumlu veya olumsuz sonuçlarla karşılaşır. Yüzme bilmeyen kendini denize bırakırsa boğulur; yüzme bilen ise deniz suyu kucağında taşır vs.

Olayların Allah'la ilişkisini bireyin doğru algılamasını önleyen bu yaklaşımı, Kur'an'ın sorumluluk, kader gibi temel meselelere ilişkin koyduğu değerlerle uzlaştırmak da mümkün değildir. Bu dinî söylem, bireyin sorumluluk bilincinin gelişmesini önlemekte, varlık dünyasında insanı nesneleştirip pasifize edici rol oynamaktadır. Bu birey, kendisini kuşatan şartlar ve imkânlar karşısında özne olarak görememektedir. Bu tutum, Kur'an'la açıkça çelişmektedir:

"Herkes, kendi yaptıklarının karşılığında rehindir." (Tûr, 21), "Allah, herkesi ancak gücünün yettiği ile yükümlü kılar. Onun yaptığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararındır." (Bakara, 286), "İnsanların bizzat kendi yaptıkları

sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır/çıkar." (Rûm, 41), "Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir." (Şûra, 30)

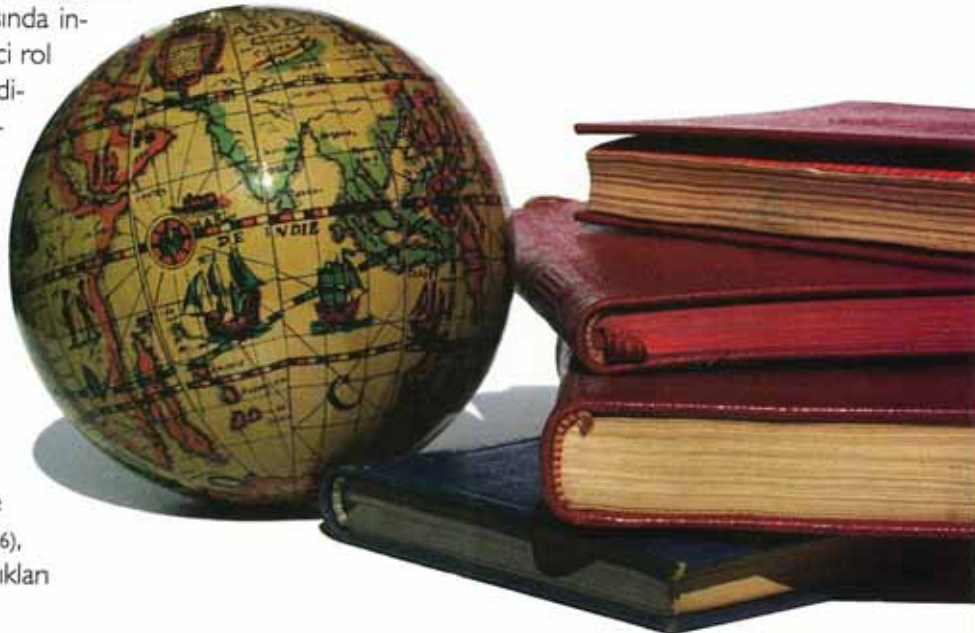
Kur'an'ın ruhuyla bağdaşmayan bu tür bir dinî söylem, bireyin (ve dolayısıyla toplumun), kendi yapıp ettikleri üzerinde düşünmesini, onları sorgulayıp değerlendirmeye çalışmasını, ciddi bir özeleştiri mekanizmasını canlı tutmasını önleyici niteliktedir. Bu anlayış, insanların kendilerini yenileyip geliştirmelerini engellemekte; dolayısıyla yanlışları ve onlara bağlı olumsuz sonuçların tekrarlanarak sürüp gitmesine yol açmaktadır.

Böyle bir din eğitiminin, İslâm açısından tasvip edilmesi mümkün olmadığı gibi, aklı başında hiç kimse tarafından da asla talep edilemez/edilmemelidir.

Bunlar gösteriyor ki, din eğitimi son derece hassas bir iştir; hangi faktörün nerede, nasıl devreye girip ne ölçüde tahribatta bulunacağını kestirip önlemler almak uzmanlık istemektedir. Onun için din eğitim-öğretimi işinin, atadan babadan görme anlayış ve usullerle, gelişigüzel, deneme yanılma yoluyla yapılması hoş görülemez. Eğitimciler, anne babalar olarak bu işi, bilimle, bilgiyle, bilinçle yapmak zorundayız.

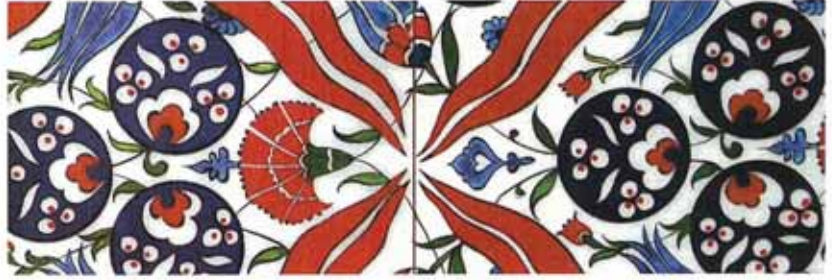
Kaynak:

Aydın M. Şevki, "Din Eğitiminde Âlemi Öğreterek Allah'ı Tanıtma", Diyanet Aylık Dergi, Nisan, 2008, Ankara.

Kapsamı Geniş Bir Terim HİKMET

Dr. Hamdi Tekeli
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Hikmet terimi, gerek dinî hayatımızda gerekse dinî literatürümüzde sık kullanılan terimlerden biridir. Tek bir ekolün sınırlarına sığmayacak kadar kapsamı geniş olan "hikmet" teriminin edebî, felsefî, kelâmî, fikhî ve tasavvufî boyutları mevcuttur.

İslâm, sınırları ve çerçevesi çok geniş bir inanç, fikir, hareket ve davranış sistemidir. Dünyanın en büyük fikir cereyanı olan İslâm'ın inanç ve düşünce sistemi içinde birtakım inanç ve fikir alt sistemleri oluşmuştur. Bu alt sistemler, genelde çok geniş İslâm dairesinin içinde kalan ve çapı daha küçük olan daireler gibidir. Bu nedenle küçük dairelerin tek başına İslâm'ı ne kadar anlayıp yorumladığının iddia edilmesi gibi, bunların İslâm içindeki yerinin ve öneminin tartışılması gereksizdir. Zira müşterek amaç İslâm'ı anlama gayretidir.

Başlangıçtan günümüze kadar devam eden İslâm'ı anlama çaba ve gayretleri, insanların güç, yapı, üslûp ve imkânları nispetinde devam etmektedir. İslâm'ı anlama amacıyla oluşan ilmi ekollerin genelde kendisine has terimleri bazen de aynı terimin kendine has yorumları vardır. Hikmet terimi de gerek dinî hayatımızda gerekse dinî literatürümüzde sık kullanılan terim-

lerden biridir. Tek bir ekolün sınırlarına sığmayacak kadar kapsamı geniş olan "hikmet" teriminin edebî, felsefî, kelâmî, fikhî ve tasavvufî boyutları mevcuttur.

Terimlerin izahının âmâların fil tariflerine benzememesi için "benim anlayışım en doğrudur" demek yerine, "benim anladığım bu kadardır" diyebilmek bir erdemdir. İnsanların erdemli davranabilmesi ve gayret bizdendir ama, "en iyisini Allah bilir" diyecek olgunluğa erişmesi, sağlıklı bir anlayışa kavuşmanın en temel unsurlarındandır. Konuya bu zaviyeden baktığımız zaman dinî ilimlerde yapılan terim izahlarında gerçeklik payları bulunmakla birlikte, hepsinin eksik yönlerinin olabileceği anlaşılmakta veya diğer bir ifadeyle hiçbirinin mükemmel ve tek doğru olamayacağı hakikati aşikâr olmaktadır. Bunun için atalarımız, "kişi noksanını bilmek kadar irfan olmaz" demişlerdir. Zira İslâm'da bazı hükümler teakkülî, bazı hükümler ise teabüddir. Yani diğer bir ifadeyle te-

akkulî olanların mahiyeti akılla idrak edilebilir, te-abbüdü olanların mahiyeti ise akılla idrak edilemez boyuttur. Bu nedenle vahye dayanan ve semavî olan bazı gerçeklerin mutlak olarak kavranması, ancak Allah tarafından veya Allah'ın bildirdiği oranda Peygamberimiz tarafından bizlere bildirildiği doğrudur.

Okunması ve anlaşılması için gönderilen Yüce Kitabımızın ayetleri karşısında, "benim anladığım budur ama, murâd-ı ilâhî nedir?" ve yine Sevgili Peygamberimizin hadisleri karşısında, "benim anladığım budur ama murâd-ı Nebî nedir?" diyebilmek, bizi biz yapan değerlerimize, geleneğimize ve şanlı mazimize sahip çıkarak objektif düşünebilmeye her zamandan daha fazla günümüzde muhtaç olduğumuz kanaatindeyim.

İşte bu hakikatler ışığında geleneksel ifadeyle, "ef-râdını câmî, ağıyârını mânî" bir tarzda ve "muhtasar müfîd" bir üslûpla hikmet kavramını ifade etmenin zorluğu aşîkârdır. Zira asırlardır hakkında pek çok eser yazılan, pek çok fikir üretilen hikmet kavramının sınırlı bir hacim, zaman ve zemin içerisinde ele alınmasının güçlüğünü itiraf etmeliyim. Bütün bunlardan sonra hikmet teriminin dil, felsefe, kelâm, fıkıh ve tasavvuf açısından nasıl anlaşıldığı ve nasıl yorumlandığı hususu imkânlar ölçüsünde ele alınacaktır.

Kelime anlamı; hikmet kelimesi, dilimize Arapça'dan geçen bir isim olup, Türk Dil Kurumu'na göre; "Bilgelik, neden, gizli neden; Tann'nın insanlarca anlaşılamayan amacı, (eski dilde) özlü söz, vecize, (eski dilde) fizik ve (eski dilde) felsefe" demektir. (TDK.Türkçe Sözlük hikmet maddesi)

Arapça sözlüklerde farklı anlamları verilen hikmet kelimesinin lâfzı az, manası engin olup, çok çeşitli manalarda kullanılan geniş kapsamlı bir terimdir.

Arap dili konusunda saygın bir yeri olan İbn Manzûr'a göre hikmet Allah'a nispetle, "en değerli varlıkları en üstün bilgiyle bilmek" manasına gelmektedir. Hikmet ve hüküm kelimeleri "bilmek" (ilim) ve "anlamak" (fıkıh) mânâlarında eş anlamlıdır. (İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab "hkm" maddesi)

Klâsik sözlüklerde hikmet kelimesinin (çoğulu hikem), "yargıda bulunmak" anlamındaki hüküm

masdarından isim olduğu belirtilir. Ayrıca engellemek, alıkoymak, gemlemek; sağlam olmak" manalarına gelen ihkâm mastarıyla anlam ilişkisi kurulur. (DİA, XVII/503)

Lûgatta men etmek manasına gelen hikmet, "üzerine binilen bir hayvanı, sağa sola sapmadan arzu edilen yöne sevkettmeye yaradığı için Arapça'da dizgine "Hakeme" veya "hikmet" denilmiştir. (Ragib el-İsfahânî, Müfredat, Mısır-1961, "hkm" maddesi)

Genellikle insanları yanlış yollara düşmekten koruyup, doğru yola ilettiği için düşünceye de hikmet denilmiştir. "Bu duruma göre bir binek veya yük hayvanı için dizgin ve yular ne ise insan için hikmet de odur" Esasen Kur'an'da geçen düşünce manasında kullanılan "Hicr" (Fecr, 5), "Nühâ" (Tâ-Hâ, 4), "Akî" kelimeleri (Kur'an'da fiil olarak çok kez geçer. Bk. Fuad Abdülbâkî, Mu'cem, Çağrı Yay. İst. Tsz. s.468-469) men manasına gelmektedir. Bu bakımdan hikmet kelimesinde bilmek, anlamak, kavramak ve düşünmek manası vardır. İnsanın faydalı olanı edinin zararlı olanıdan kaçınması için düşünüp taşınmasına hikmet denir. Hikmet, ilim ve kudret gibi hem Allah, hem de insan hakkında kullanılan müşterek sıfatlardan biridir. (Süleyman Uludağ, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, TDV Yay. Ankara-1989, s. 7)

İstilah anlamı; Ragıb el-İsfahanî, hikmeti; ilim ve akılla hak olanı isabetli olarak kavramaktır, diye tarihten sonra, "Allah'ın hikmeti, varlıkları en mükemmel bir şekilde bilmesi ve yaratmasıdır. İnsanın hikmeti ise varlıkları bilip hayırlı işler yapmasıdır." şeklinde iki kısımda tasnif etmiş ve aradaki farkı göstermiştir. (Ragıb, Müfredât, s. 127)

Kur'an-ı Kerim'de "hikmet" kelimesi, 20 defa geçmektedir. Bunlardan 10 yerde kitap kelimesi ile birlikte, 3 yerde "mülk", birer defa da hayır, ayet ve mev'iza kelimeleriyle zikredilmektedir. (Bk. Fuad Abdülbâkî, Mu'cem, Çağrı Yay. İst. Tsz. s.213-214)

Hikmet kavramının Kur'an'da geçtiği ayetlerden bazılarının meal ve anlamları;

1- Nasihat ve öğüt anlamında, "Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve söze öğüt vermek için indirdiği kitabı (Kur'an'ı) ve Kur'an'daki hikmeti düşünün..." (Bakara, 231) (Ayrıca bk. Âl-i İmrân, 48; Nisâ, 54; Kamer, 5)

2- İnce anlayış ve ilim anlamında, Lokman Sûresi 12. ayetinde şöyle buyruluyor: "Andolsun biz, Lokman'a hikmet verdik." Yani ince anlayış ve ilim verdik. (Ayrıca bk. En'âm, 89; Meryem, 12; Enbiyâ, 79)

3- Bilgi ve aklî deliller (Lokmân, 12), "İnsanları Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle dâvet et." (Nahl, 125)

4-Kur'an'ın yorumu incelikleri ve sırları: "Allah hikmeti, kime dilerse ona verir. Kime de hikmet verilirse muhakkak ki ona çok hayır verilmiştir." (Bakara, 269)

5- Sünnet. (Bakara, 151, 231; Nisâ, 113)

6- Nübüvvet-Peygamberlik anlamında. Bakara Sûresi, 251. ayetinde: "Allah (c.c.) Dâvud'a saltanat ve hikmet verdi." anlamlarında kullanılmıştır. (Ayrıca bk. Âl-i İmrân, 48; Nisâ, 54; Sâd, 20) (Muhammed H. Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I, 928; İsmail Karagöz, Dinî Kavramlar Sözlüğü, DİB Yay. Ankara-2006 s. 258 "Hikmet" maddesi; Yahya Alkın, Şamil İslâm Ans. Hikmet mad.)

Hadislerde hikmet kelimesi, Kur'an'daki anlamlar doğrultusunda değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlardan birkaç tanesini nakledecek olursak;

1- "Ancak iki kimseye gıpta edilir: Biri; Allah'ın servet verdiği ve servetini hak yolda haralayabilme imkânı lütfettiği kimse, diğeri ise Allah'ın hikmet verdiği ve bu hikmetle hüküm veren ve onu başkalarına öğreten kimse." (Buhârî, İ'tisâm, 13)

2- Peygamberimiz (a.s.), Allah'tan hikmet istemiştir. (Buhârî, Fedâilü's-Sahâbe, 34)

3- "Hikmet müminin yitiğidir, nerede bulursa alır." (Tirmizî, İlim, 19; İbn Mâce, Zühd, 15)

Felsefe; İslâm dünyasında tercüme faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte hikmet teriminin daha çok "felsefe, felsefî ilim, aklî ilimler" karşılığında kullanımı yaygınlık kazanmış, felsefî geleneğin etkisiyle ahlâkta dört temel faziletin ilkinde hikmet denmiştir.

Yunanca felsefî eserlerin Arapça'ya tercümesi sırasında "felsefe" şeklinde Arapçalaştırılmış olan Grekçe "phila-sophia" kelimesinin, "hikmet sevgi-

si" anlamına gelmesiyle bağlantılı olarak hikmet terimi, felsefî anlam kazanmış ve zamanla İslâm felsefî ilimler sisteminin genel adı yahut bu sistemde yer alan metafizik, tıp ve hatta Abdurrahman Hazîni'nin Mizânü'l-Hikme adlı eserinde görüldüğü üzere mekanik gibi ilimlerin özel adı olmuştur. (İlhan Kutluver, DİA, XVII/503-511)

Kelâm; kelâmcılar, dil âlimlerinin hikmeti "hem bilgide hem fiil ve davranışta mükemmellik ve kusursuzluk" şeklinde açıklamalarından da hareketle, bu konuyu Allah'ın ilminde ve fiillerinde olmak üzere iki yönüyle ele almış ve felsefî literatürde olduğu gibi ilkinde "nazarî hikmet", ikincisine "amelî hikmet" adını vermişlerdir.

Kelâmcılardan İmam Mâtürîdî hikmeti "tam uygunluk" olarak tanımlayıp, "her şeyi yerli yerine koyma" şeklinde tanımlar. Bu tanım aynı zamanda "adl" in de karşılığıdır.

Mâtürîdiler dışında kalan kelâmcılara göre ise, Allah'ın fiilleri hâdis olduğundan hakîm ismiyle bağlantılı olan hikmet "ilim" manasına gelir ve Allah'ın zâtî bir vasfını oluşturur.

Eş'arîler'in genel tarifine göre ise fiilde hikmet, o fiilin fâilinin amacına uygun olarak gerçekleşmesi, sefeh ise bunun hilâfına vuku bulmasıdır. Mâtürîdiler ise fiilde hikmeti, sonucu iyi olan, hayırlı bir sonuca ulaşan biçiminde, sefahi de bunun aksiyle tarif ederler. (M. Sait Özervarlı, DİA, XVII/511-514)

Fıkıh; İslâm hukukçularına göre hikmet, makasid-ı şâfi yani Allah tarafından "hükümün konuluş amacı" veya "bu hükümde sağlanmak istenen maslahat" yani kullanın maslahatı olarak ifade edebileceğimiz (mesalih-i ibad) anlamındadır. Mefsedetin giderilmesi de maslahatın temininin bir sonucu olarak değerlendirildiği için ayrıca tanıma ilâve edilmesi gerekli görülmemektedir. Hikmetin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan biri hüküm koyan, diğeri hükme muhatap olan açısidir. Şâfi' yani hüküm koyan Allah, hüküm de Allah'ın hitabı

olduğu için İslâm fıkıhçıları, kendilerinin hüküm koyma yetkilerinin bulunmadığını açıkça belirtmişlerdir. (Ferhat Koca, DİA, XVII/514-518)

Tasavvuf; tasavvuf literatüründe hikmetin pek çok tarifleri yapılmaktadır. Ancak hikmet tasavvufta

genellikle, "ilâhî sırların ve gerçeklerin bilgisi, varlıkların var oluş amaçlarının kavranması, sebeplerle bunların sonuçları arasındaki ilişkilerde ilâhî iradenin rolünün keşfedilmesi" anlamında kullanılır. (Mustafa Kara, DİA, XVII/518-519; Ayrıca Bilgi için bk. S. Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,

“İslâm düşüncesinin özelde hikmet teriminin toplumumuz tarafından sağlıklı algılanabilmesi için İslâm dairesi içerisinde yer alan alt dairelerin iyi bilinmesinde fayda vardır. Gerek bu ilim dairelerinin birbirine bakışı gerekse dairelere dışardan bakan insanların yanılmaması buna bağlıdır.”

Marifet Yay. İst.1991-s.226. Hikmet: a) Felsefe, b) Düşünme melekесinin itidal hâlinde olması, c) Uygulama ile birlikte olan bilgi tecrübe ile kazanılan doğru bilgi, d) Hakk'a uygun düşen söz, e) Söz ve davranıştaki isabet, f) Her şeyin en mükemmeli, g) Olanı olduğu gibi bilmek... Tasavvufî şifrlere de hikmet denir.)

Yazımızın başında da ifade etmeye çalıştığımız gibi, genelde İslâm düşüncesinin özelde hikmet teriminin toplumumuz tarafından sağlıklı algılanabilmesi için İslâm dairesi içerisinde yer alan alt dairelerin iyi bilinmesinde fayda vardır. Gerek bu ilim dairelerinin birbirine bakışı gerekse dairelere dışardan bakan insanların yanılmaması buna bağlıdır. (Bu ekoller ve birbirlerine bakışları hakkında geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, İslâm Düşüncesinin Yapısı Dergah Yayınları İstanbul-1979 s. 263 v.d.)

Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı
Prof. Dr. Mehmet Görmez ile

“Din Üzerine Konuşmanın Adabı”

Dr. Yüksel Salman
Dini Yayınlar Dairesi Başkanı

Malumunuz olduğu üzere çağımızda, özellikle son yıllarda hem dünyada hem ülkemizde günlük hayatta, yazılı ve görsel medyada en çok konuşulan ve tartışılan konuların başında din geliyor. Bilgili bilgisiz, sorumlu sorumsuz herkes din üzerine konuşuyor, kanaatlerini ifade ediyor, hatta tartışıyor. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bunun faydalı yönleri olabileceği gibi hem dinin kendisi için hem insanlık için çeşitli sakıncaları da olabilir. Her şeyden önce küresel bazda, siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik bütün sorunların zaman zaman din merkezli imiş gibi takdim edilmesi, bölgesel çatışmaların din üzerinden izahı, dini çıkar amaçlı pek çok kavga ve çatışmanın odağı haline getirme çabaları sizin de ifade ettiğiniz konuşma ve tartışmaların gerçekten dinî olup olmadığı konusunda tereddütlerle karşılanması gerekmektedir.

Medeniyet tarihi büyük oranda din-den ibarettir. Din, tarih boyunca bütün insanlığın ve hayatın en önemli parçası olmuştur. Düşünülenin aksine din, çağımızda da en çok yükselen değerdir. Böyle olduğu içindir ki, insanların dinî konulara merakla eğilmesi, din üzerine konuşması ve tartışması kaçınılmazdır. Bütün bunlardan azâde olarak dinî konular üzerine yapılan konuşmalara ve tartışmalara gelince şu unutulmamalıdır ki, hayatın en basit bir meselesini dahi ele alırken, bir tek insan hakkında yahut bir tek insanın özel bir hasleti hakkında değerlendirmek yaparken dahi dikkatli olmak gerekirken; tarih boyunca yüz milyonlarca insanın en mukaddes değerlerini oluşturan din hakkında konuşurken, tartışırken, yargıda bulunurken elbette çok daha dikkatli olmak gerekir.

Her söz bir emanettir, bir konuda

“Bugün din hakkında malumatımız eskiye oranla artmıştır, ancak dinî manada ilim, Hz. Peygamberin ifadesiyle inkıbaz halindedir.”

konusmak için hem doğru bilgi sahibi olmak hem uygun bir dil ve üslup kullanmak bir zorunluluktur. Din hakkında her kafadan bir ses çıktığında, bizi birleştirmek için gelen dinin, bizi ayırtıran bir unsur olarak kullanılmaya başlanması ve din üzerinden toplumsal gerginlik meydana gelmesi kaçınılmazdır.

İnsanın din üzerine konuşabilmesi için taşıması gereken asgari şartlar nelerdir?

Bu, din üzerine konuşan kişinin o din ile ilişkisine bağlıdır. Eğer din üzerine konuşan kişi, o dine iman etmiyorsa, inkâr içinde ise, biz o kişiden iki şey isteriz. Bu bizim en tabii hakkımızdır. Doğru bilgi, saygılı dil ve üslup. Doğru bilgi derken; sadece dinin sahih bilgi kaynaklarını ve on dört asırlık kültür mirasını kastetmiyorum. Müslümanların, söz konusu bilgi kaynaklarından yararlanmak için nasıl bir usul ve yöntem geliştirdiklerini, dinî metinlerin ve kadîm bilgilerin yaşadığımız çağ ile ilişkisi konusunda nasıl bir yorum/yahut yorumlar yöntemi veya yöntemleri geliştirdiklerini bilmek ve bu çerçevede konuşmak gerekir. Bu, konuşulan konuya göre değişebilir ama bir bütün olarak din üzerinde konuşabilmek için doğru bilgi sahibi olmak mecburiyeti vardır. Dinin sahih bilgi kaynaklarına, Kur'an ve hadis bilgisine, on dört asırlık kültür mirası bilgisine sahip olmak yetmez. Aynı zamanda söz konusu bilgi kaynaklarından yararlanma yöntemine, usûl bilgisine, kadîm bilginin çağdaş hayatla ilişkisi konusunda yorum yeteneğine sahip olmak da gerekir. Biz dinî metinleri anlama, yorumlama ve bilginin hayatla irtibatını kuma konusunda farklı metodolojiler geliştirmiş ve bunu diğer medeniyetlere takdim etmiş bir gelenekten geliyoruz. Din üzerine konuşan kimse, o dine iman etmiş bir ilim adamı ise, bunlara ilâveten İslâm, ondan bilgiye sadakat gereği sahih amel, ihlâs ve samimiyet isteyecektir. Ayrıca yüksek bir bilgi ahlâkına da sahip olmak gerekmektedir.

Bilgi ahlâkı derken neyi kast ediyorsunuz. Biraz açar mısınız?

Din konusunda her türlü bilgiye sahip olan kimsenin dahi, hem bu bilgiyi elde ederken, hem bu bilgiyi başkasına naklederken takınması gereken bir edep, hem de kullanması gereken nezih bir dil ve üslup vardır. Günümüzde bazen kişisel kapris ve şöhret-i kazibe adına sadece on dört asırlık birikimi değil, el-

li yıllık ilâhiyat birikimini de bir çırpıda harcayanlar çıkabiliyor. Kadîm kültüre saplanıp kalmak elbette doğru değildir, ancak bir bilim adamının, dinî bilgi konusunda tarihte ortaya çıkmış yüzlerce ekolü, binlerce ilim adamını, dünya kütüphanelerini dolduran, her konuda oluşmuş muazzam literatürü yok sayarak konuşması, ilmin kendisine, bilim adamı hassasiyetine de saygısızlık olarak nitelendirilmiştir.

Din üzerine ihtisas yapmış, ilâhiyâtçı, araştırmacı yazarlarımızın konuşmaları bazen aydınlatıcı olmuyor, bilâkis kafaları kanştırıyor diye toplumdan bir eleştirisi var. Buna ne dersiniz?

Her şeyden önce yüce dinimize göre hiç kimse dinde otorite değildir. Bilindiği gibi İslâm'da ruhban sınıfı yoktur. Hiç kimse Allah adına konuşma yetkisine sahip değildir. İslâm'ın ilk asırları her açıdan örnek bir âlimler zümresi meydana getirdi. Hicri III. asrın sonları ve IV. asrın başlarında nispeten kendi bilgileri bir önceki âlimlerle mukayese edilerek eleştiriyeye tabi tutuldu.

Bilhassa bilgi-ahlâk ilişkisi açısından âlimleri veya âlimliği değerlendiren bir literatür oluşmaya başladı. Ebu Bekir el-Acurî'nin meşhur "Ahlâku'l-Ulema" adlı kitabı, Hatib el-Bağdâdî'nin "İktidâu'l-İlm ve'l-Amel" adlı risâlesi, daha sonraları Endülüslü âlim İbn Abdî'l-Ber'in "Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlihi" adlı eserinin bazı bölümleri, hatta tarihçi Zehebî'nin "Beyânü Zageli'l-İlm" ile İbnu'l-Cevzî'nin "Telbîsu İblîs" adlı eserlerde, din bilginlerinin farklı ilim alanlarında şeytanın iğvalına nasıl maruz kaldıklarına, yahut kalabileceklerine dair ilginç tespitle-

“Kadîm kültüre saplanıp kalmak elbette doğru değildir, ancak bir bilim adamının, dinî bilgi konusunda tarihte ortaya çıkmış yüzlerce ekolü, binlerce ilim adamını, dünya kütüphanelerini dolduran, her konuda oluşmuş muazzam literatürü yok sayarak konuşması, ilmin kendisine, bilim adamı hassasiyetine de saygısızlık olarak nitelendirilmiştir.”

re yer verilir.

Fahreddin Râzi, din üzerine konuşanları üç sınıfa ayırır.

1. Bilenler ve bildiğini bilenler, yani hem bilgi sahibi olup bildiklerinin farkında olanlar. Ona göre bunlar gerçek bilginlerdir. Onlara uymak gerekir.

2. Bilmeyenler ve bilmediğini bilenler, bilmediğinin farkında olanlar. Bunlar aydınlanmak isteyenlerdir. Aydınlatmak gerekir.

3. Bilmeyenler ve bilmediğini bilmeyenler. Cahil olup cehaletinin farkında olmayanlar. Asıl kaçınılması gerekenler bu kategoride olanlardır.

Bizce klâsik manada "âlimler" zümresini kaybettiğimiz modern zamanlarda da dinî bilgi üreten, dinî bilgiyi anlatan kimselerin de kendilerini bir özeleştiriye tabi tutmaları gerekir. Hatta bu sahada ciddi eleştiriye, yeni bir literatürün oluşmasına şiddetle ihtiyaç vardır.

Âlimler zümresini kaybettiğimiz modern zamanlarda diye bir tabir kullandınız. Biz âlimleri kayıp mı ettik?

Bugün din hakkında malumatımız eskiye oranla artmıştır, ancak dinî manada ilim, Hz. Peygamberin ifadesiyle inkıbaz halindedir.

Araştırmacılarımız, yazarlarımız, ilâhiyatçılarımız, akademisyenlerimiz çoğalmıştır fakat "âlimlerimiz" azalmıştır.

Hadis-i şeriflerde ifade buyrulan, enbiyânın mirasçısı anlamında âlim, dinin hakikat çizgisi üzerinde sabit olan, Allah'ın hayır murat ettiği, dinde fakih olan, yerde ve gökte bulunanların, denizdeki balıkların bile kendisi için mağfiret dilediği, âbidlerden ve şehitlerden üstün kabul edilen âlimi kast ediyorum. Ölümü, âlemin ölümü sayılan âlimi kast ediyorum.

Biz bu anlamda "âlimi" kaybettik. Artık araştırmacılarımız, yazarlarımız, akademisyen ve ilâhiyatçılarımız var. Bunun yanı sıra popüler din anlatıcılarımız ve tele-vaizlerimiz var. Biz modern zamanlarda, Kur'an'ın "âlim" diye yücelterek tarif ettiği insanı kaybettik. Âlim kelimesi dahi, semantik açıdan anlam kaymasına uğramış durumdadır.

Maalesef âlim; klâsik düşünen bilgin, softa, molla gi-

bi kelimeler ile eş anlamlı kabul edilir oldu, hatta son günlerde bunun çoğulu olan ulemâ, siyaset arenasında ciddi tartışmalara sebep olmuş, hukuken de zanlı ve sakıncalı bir kelime olarak da ilân edilmiştir.

Günümüz Türkiye'sinde din üzerinde sadece dine mesafe koyanların değil, dindardıklarını söyleyen bazı kimselerin de çokça konuştuğunu görüyoruz. Bu kişilerin din üzerine konuşmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dindar olmak, dinin herhangi bir simgesini taşımak, hiç kimseye din hakkında sorumsuzca konuşma yetkisi vermez. Dindarlıklarıyla öne çıktığı halde; İslâm'ın kötü olarak nitelediği bir davranış sergileyenlerin, yanlış birtakım dinî referanslara müracaat ederek kendilerini savunmaya kalkışmaları ise daha da kötü bir durumdur.

Son olarak aydınlanmamızın din bilgisi, din üzerine konuşmaları ve tartışmaları hakkında neler söyleyeceksiniz?

Kişisel olarak dinden tamamen azade, eleştirel de olsa dinî bilgiden tamamen yoksun bir aydınlığın olup olmayacağı tartışılır. Ancak zaman zaman bazı Türk aydınların, ortaçağda egemen olan kilisenin skolastik düşüncesine yönelik batıda yapılan eleştirileri ezberleyerek İslâm'a, İslâm'ın engin bilgi kaynaklarına ve İslâm tarihine uyarlamalarına üzülüyorum. Bilhassa din-akıl, din-bilim, din-çağdaşlık, din-demokrasi, din-ahlâk ilişkileri konusunda bazı aydınlanmamızın dünyada gelişen sosyal bilimlerle ilgili gelişmelerin de çok gerisinde kaldıklarını özellikle ifade etmek istiyorum. Pek çok aydınlanmamızın din ile ilgili konuşma ve tartışmalarında on dokuzuncu yüzyılda batıda moda haline gelen felsefî akımlardan biri olan pozitivist bakış açısı öne çıkmaktadır. Oysa pozitivistizmin din hakkında ileri sürdüğü fikir ve yorumlar yaklaşık bir asırdır sosyal bilimciler, felsefeciler, dinler tarihi araştırmacıları ve teologlar tarafından çelişkili bulunmuş, beşerî gelişimin çok yönlü ve karmaşık yapısını indirgemeci ve ideolojik bir yaklaşımla açıklamaya çalışması sebebiyle reddedilmiştir. Türkiye'deki bilimcilik, bilim tarihini çok geriden takip etmektedir.

Bitmeye Yüz Tutan Hazinemiz: KANAAT

Dr. Yaşar Yiğit
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

"Ne kadar zengin
olursan ol, ancak
yiyebileceğin
kadar yersin.

Denize testiği
daldırsan
alabileceği
kadar su alır,
fazlası kalır."

Mevlâna

Şüphesiz insanoğlu mala, şan ve şöhrete karşı düşkün olan bir varlıktır. Ancak bu arzusunun sonu yoktur. Hemen her anlam ve alanda aza kanaati olmayanın, çoğa da kanaati olmayacağı müsellemidir.

İnsanlığın geçmişe nispetle çağımızda daha fazla imkânlarla sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Şüphesiz insanın bireysel ya da toplumsal huzuru, sahip olunan imkânlar ile ilintilidir. Dünyamızın nüfusu 6 milyar aşmış durumdadır. Bu nüfusun aynı hayat standardına sahip olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi, böyle bir beklenti içine girmek de doğal değildir. Hatta böylesi bir beklenti aynı toplumu paylaşan insanlar için bile imkânsızdır. Nitekim ilgili organizasyonların açıkladığı istatistiksel veriler, bu beklentinin ne derece olağan dışı olacağını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu verilere baktığımızda, 1 milyar insanın günde 1 dolara geçindiğini, 824

milyon insanın kronik açlık çektiğini, günde 18 bin çocuğun yetersiz beslenme ve açlık sebebiyle hayatını kaybettiğini görmekteyiz. Bu tablo hangi perspektiften okunursa okunsun bir taraftan bizlere dünya üzerindeki nimetlerin, kaynakların dağılımındaki eşitsizliği, adaletsizliği yansıtırken diğer taraftan da içinde bulunduğumuz duruma şükretmemiz gereğini hatırlatmaktadır. Şüphesiz Yüce Rabbimiz evreni sayısız nimetlerle donatmış ve insanın hizmetine sunmuştur. İnsana düşen bu nimetleri hoyratça ve bencilce değil, ihtiyacı ile orantılı bir biçimde kullanmasıdır. Ancak materyalizmin inançlı-inançsız, gizli-açık etkisinde kalmış çağımız insanı, hemen her

alandaki öyle bir doyumsuzluğa müptelâ olmuştur ki, bütün nimetlerin/kaynakların kendi menfaatine ipotek edilmesi arzu ve meylinde sanki... Şüphesiz bu meyli belli bir coğrafya, din mensubu ya da topluma özgülemek yanıltıcı olur. Oransal farklılıklar bir tarafa hemen her nitelikteki toplumda bu arzu ve meyil gözlemlenebilir bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gün geçtikçe insanlığın bencilliğe, aç gözlülüğe mağlup oluşu, bu meylin oluşumunda önemli bir etkidir. Oysa insanlığın hedef olduğu bu sorunlar, süreç içinde birey ya da toplumsal düzeyde kalmıyor, hırsızlık, yağma, gasp, şiddet, terör v.b. şeklinde bütün insanlığı tehdit eder bir boyuta dönüşüyor. Bu problemlerin aşılmasında din anlayışının ya da dindarlığın doğru eksene oturtulması önemli bir yer tutmaktadır. Din, bir taraftan zekât, sadaka, infak, birr gibi kavramlarda anlamlarını bulan motivasyonlarla bağlarını paylaşıma davet ederken, diğer taraftan da şükür, hamd, sabır ve kanaatin önemine vurgu yaparak, insanın imkânlarına razı olmasının anlamlı bir zeminini oluşturur. Bu bağlamda da sahih bir din anlayışının ve bu anlayışın içselleştirilmesinin ne denli bir gerek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlara ilâvaten makalemizin başlığında da belirtmeye çalıştığımız gibi, geçmişte bitmeyen hazine olarak nitelendirilen kanaat artık bitmeye yüz tutmuş gibi gözükmektedir.

Elindekiden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeterli bulma, yetinme, fazlasını istememe, doyum (TDK, "Kanaat" mad.) şeklinde anlamlandırılan kanaat, bir insanda bulunması gerekli önemli niteliklerden birisidir. Bir insanın payına düşene razı olması, kişinin azla yetinip elindekine razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunanların ihtiyaçlarını asgari ölçüde karşılayabileceği maddi imkânlarla iktifa edip, başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi, aşırı kazanma hırsından kurtulması" şeklinde de açıklanmaktadır. (Çağırıcı, Mustafa, "Kanaat", DİA)

Dinimizde kanaatkârlığın önemi vurgulanırken, dünyaya ve mala karşı aşırı düşkünlük de yerilmiştir. (Âl-i İmran, 185; En'am, 32; Ankebut, 64) İnsanlara hayat veren mesajlar getiren Rahmet Peygamberinin de kanaatkârlığı, bir iffet, tok gözlülük ve gönül zenginliği olarak değerlendirdiği, yeterli miktarda nıka sahip olan ve buna kanaat eden kişiyi övgüyle andığı, kanaatkârlığı şükürün en ileri derecesi saydığı bildirilmektedir. Bazı kaynaklarda hadis olarak geçen, "Ka-

naat, tükenmeyen bir hazinedir." (Değerlendirmeler için bkz. Acûnî, Keşfu'l-Hafa, II, 151) anlamındaki söz, İslâm ahlâk kültüründe kanaatin en güzel ifadelerinden biri olarak yer alır. Hadis metodolojisi açısından sözün niteliği bir tarafa, zihin dünyamızda çağrıştırdığı anlamlar gerçekten kayda değerdir. Çağımızda hemen her toplum ya da coğrafyada kaynakların, imkânların, kazanımların paylaşımında karşılaştığımız bencillik ve aç gözlülüğün hakim olduğu üzücü tablolara bu söz çerçevesinde okuduğumuzda önemli sonuçlara ulaşabiliriz. Gerçek şu ki, kanaat olgusundan uzak, sınır tanımayan siyasal, ekonomik, ticarî hedef ve çıkarlar fertleri, cemiyetleri birbirine düşman etmektedir. Aynı şekilde hırsının esiri olmuş, var oluş gayesini hiçe sayan, hayat ve memat çizgisinden uzaklaşarak "mal-mülk" aşkıyla ömür tüketen, dünyanın cezbedici ziynetine, nefsin bitmek bilmeyen gayrimeşru isteklerine mahkûm insanlığın, dinin bu tür mesajlarından alacağı çok ders olduğu kanaatindeyiz.

Şüphesiz kanaatkâr olmak, az çalışmak ve tembellik anlamlarına gelmez. Zira Kur'an-ı Kerim'de, "İnsana kendi çalışmasından başka bir şey yoktur." (Necm, 39) buyurulmak suretiyle, insanın mebd ve mead adına kazanımlarının çalışma ve gayreti ile ilintili olduğu dile getirilmiştir. İlâhî otorite, gerekli ölçülere uyan hiçbir kimsenin emeğinin, çalışmasının zayıdilmeyeceğini çeşitli vesilelerle değişik ayetlerde vurgulamıştır. (Örnek olarak bkz. A'raf, 170; Tevbe, 120; Kehf, 30) Hz. Musa zamanında yaşayan ve varlıklı biri olan Karun'a hitap edilirken, "...dünyadan da nasibini unutma" (Kasas, 77) buyurulması, İslâm'ın dünyaya bakış açısı konusunda bize bir fikir vermektedir. Yine cuma namazından sonra ticarete koşmayı emreden

ayette de İslâm'ın çalışma ve kazanmaya büyük değer verdiği açıkça belirtilir: "(Cuma) namazı bitince yeryüzünde dağılın, Allah'ın fazlından nızık arayın." (Cum'a, 10) Hz. Ömer'in, "Kimse, "Allahım! Bana nızık ver" diyerek, nızık peşinde koşmayı bırakmasın. Bilin ki, gökten ne altın ne de gümüş yağar," sözü, aslında dinimizin bu konudaki bakış açısını yansıtmaktadır. Buna göre kanaat, kişiyi çalışmaktan, gayretten uzaklaştıracak bir anlayışa temel teşkil edecek bir olgu değildir. Kişi, çalışıp çabaladıktan sonra dahası kendisine düşeni yerine getirdikten sonra, Kâdir ve Rezzâk olan Yüce Allah'ın takdir ettiğine razı olacaktır. Bu teslimiyet, bir anlamda kişinin psikolojik açıdan rahat olmasını da beraberinde getirir. Zira insan, gerçekten hâris, doyumsuz bir varlıktır. Kontrol edilmediği takdirde onun istekleri sınır tanımaz. Nitekim Sevgili Peygamberimiz de, "İnsanoğlunun bir vadi dolusu altını olsa, bir vadi daha ister. Onun ağzını topraktan başka bir şey doldurmaz. Ama Allah, tövbe edenin tövbesini kabul eder." (Buhârî, Rikâk 10) buyurmak suretiyle bu gerçeği dile getirmiştir. Bu bağlamda Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın oğluna ettiği nasihat de zikre değerdir: "Oğlum! Zenginlik istediğin zaman, onunla beraber kanaat de iste. Çünkü kanaatkâr olmayı servet zengin etmez." Bu nasihat ekseninde yaşadığımız topluma şöyle bir göz attığımızda, gerçekten hayat standardı düşük kanaatkâr çoğu insanın, yüzündeki tebesümü, ocağındaki huzuru, hayatı olumlamaya dair sözlerini, hayat standardı yüksek doyumsuz nice insanda görememekteyiz. Bu konumda yer alan çoğu insan, toplum bir tarafa kendiyse dahi çatışma hâlinindedir. Esini olduğu çılgınca arzu ve hedefler, hayatı ona âdeta zehir etmektedir. Hem kendiyse, hem toplumla, hem de Rabbiyle banşık bir hayat biçiminin zemininde şüphesiz kanaat, verilene razı olma, verene şükretme ve hamd önemli bir yer tutmaktadır. Üzülerek ifade edelim ki, moral değerlerimizin temelini teşkil eden birçok değerde olduğu gibi, kanaat anlayışımızda da aşınma söz konusudur. Öyle ki o, artık bitmeyen hazinemiz olmaktan epay uzak bir görünüm arz etmektedir. Bu çerçevede Peygamberimizin tüm insanlara karşı şefkat ve merhamet yüklü gönlünün derinliklerinden süzülerek dil formlarına dökülen dua örneklerinden birini teşkil eden şu yakanışı ne kadar da anlamlıdır: "Allahım! Korkmayan/huşûdan mahrum kalpten, kabul görmeyen/dinlenmeyen duadan, doymak bilmeyen

nefisten, faydası olmayan ilimden sana sığınırım..." (Tirmizî, Daavât, 69) Evet, doymak bilmeyen, sınır tanımayan nefis, insanı maddî ve manevî anlamda ağır bedeller ödemeye mahkûm eder. O (s.a.s.), dünya malları karşısındaki tavrını şu sözleriyle açıklamıştır: "Uhud dağı kadar altınım olsa, borç için sakladığımdan başka, ondan yanımda bir dirhemimin üç gece kalmaması beni sevindirir." (Buhârî, Rikâk, 14) Böyle bir yaklaşım biçimini sergilememiz şüphesiz hiçbirimizden beklenmez. Bizlerden sadece sahip olduğumuz kazanım ve değerlerle ilgili sorumluluklarımızı yerine getirmemiz istenir.

Sevgili Peygamberimiz çeşitli vesilelerle birçok hadisinde kanaatin önemini vurgulamıştır. Nitekim, "İslâm'ın dosdoğru yoluna ulaştırılan ve geçimi yeterli olup da buna kanaat eden kimse, ne kadar mutludur!" (Tirmizî, Zühd, 35), "Gerçek zenginlik, mal çokluğu ile değil, gönül tokluğu iledir." (Buhârî, Rikâk, 15; Müslim, Zekât, 130), "...Kanaatkâr ol ki, insanların Allah'a en çok şükredeni olasın." (İbn Mâce, Zühd, 24) hadisleri, kanaat konusunda bizlere belli bir fikir vermektedir. Şüphesiz insanoğlu başlangıçta da belirttiğimiz gibi mala, şan ve şöhrete karşı düşkün olan bir varlıktır. Ancak bu arzusun sonu yoktur. Hemen her anlam ve alanda aza kanaati olmayanın, çoğa da kanaati olmayacağı müsellemidir.

Her canlı gibi hepimizin ömrü sayılı günlerle sınırlıdır. Ömrün uzun-kısa oluşu, ölümün odağındaki objeye göre değişkenlik arz eden göreceli bir sonuç gibi gözükmemektedir. Böyle kısacık zaman dilimini, var oluş gayesinden uzak, amaçsız bir şekilde servet biriktirme, şöhret kazanma sevdasıyla israf etmemek gerekir. Rabbimizin bize lütfettiği her anımıza şükrederek, o anı verimli, onun nzasına muvafık olarak değerlendirme gayretinde olalım. Öz bir ifadeyle fenada bekayı arama yerine, bekaya yönelik hazırlıklarda bulunmamız daha isabetli olacaktır. Zira her can ölümü tadacaktır. (Âl-i İmrân, 185) Sahip olduğumuz ve el an kolaylıkla elde ettiğimiz, yediğimiz, içtiğimiz, giydığımız yüzlerce nimete dünyada milyonlarca insanın ulaşamadığını göz ardı etmeyelim. Servet ve şöhretin azgınlaştırdığı şımarttığı insanlar değil; vakar ve tevazuu, kanaat ve şükürü hazine olarak telakki eden insanlardan olma ya da onları örnek alma gayreti içinde olalım. Kısaca kanaat, bitmeyen hazinemiz olmaya devam etsin...

Gençlik ve Sorumluluk Duygusu

Doç. Dr. Fikret Karaman
Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Her toplumda iyi, güzel, sevap veya bunların zıddı olan kötü, çirkin ve günah gibi değerler bir anlamda insan hak ve hürriyetlerinin sınır taşlarıdır. Bu yüzden bir arada yaşamanın başarısı; din, ahlâk ve hukukun birbirleriyle uyumlu ve ahenkli olmasına bağlıdır.

Kültürümüzde gençlik denince, mertlik, yiğitlik ve heyecan akla gelmektedir. Çünkü gençlik çağı; insan hayatının en güçlü, dinamik, verimli ve hareketli dönemidir. Şüphesiz ki bu enerjiyi hayra, iyiliğe, toplumun yarana ve hizmetine yönlendirmek önem arz etmektedir. Hemen itiraf edelim ki bu alanda başarıya ulaşmak sanıldığı kadar kolay değildir. Zira kişinin doğduğu yer, çevre, eğitim, kültür, aile, arkadaş ve içinde yaşadığı sosyal hayat geleceğimiz için belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle çağımızdaki bilgi, ulaşım ve iletişim teknolojisinin hızla gelişmesi; gençliğin işini biraz daha zorlaştırmıştır. Zira temiz, sade ve iyi duygularla çocukluk devresini tamamlayan bu körpe yavrular çoğu kez hazırlıksız olarak riskli bir döneme adım atmaktadır. Henüz çiçekleri bumunda olup, hayatı tozpembe sanmaktadırlar. Oysaki gerçek öyle değildir. Onları bekleyen önemli zorluklar vardır. Sorumluluk duygusu, güven, azim,

irade çalışma ve hayatı tanımak başlı başına bir beceri ve kabiliyet istiyor. Artık yeni bir zaman koridoruna girilmiştir. Aile başta olmak üzere okul, arkadaş ve toplum haklı bir bekleyiş içindedir. Atacakları her adım, kendi gelecekleri için yeni merdiven basamakları olacaktır. Nitekim "Gençlikten ihtiyarlığa ömür saklamalı", "Gençlikte taş taşı, ihtiyarlıkta ye aşı" ve "Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir" türünden söylenen atasözleri de gençliğin değerini ve bu dönemdeki zamanın kıymetini hatırlatmaktadır.

Çocukluktan kurtulup ergenlik çağına adım atan gençliğin iş sahibi olma, sorumluluk yüklenme, milletin bir ferdi olduğunu kavrama, ülkesine yararlı bir insan haline gelme, okulda başarıyı elde etme, kendisini yetiştirme, dil öğrenme ve kültür sahibi olma gibi birçok istek ve hedefleri vardır. Bütün bu arzu ve beklentilerinin tamamına

“Felâketlerin kaynağı bilgisizliktir. Bundan kurtulmanın çaresi ise; eğitim ve öğretimdir.”

ulaşmak elbette kolay değildir. Çünkü bu dönem insan hayatının en dalgali ve fırtınalı dönemidir. Biz bu yazımızı; gençliğin yaşadığı gerilimi bir nebze de olsa hafifletmek, sorumluluğu çerçevesinde daha sakin ve dengeli bir hayat yaşamasına katkıda bulunmak amacıyla hazırladık. Aslında bu alanda kaleme alınan birçok yazı ve eser bulunmaktadır. Fakat Mehmet Akif Ersoy'un bir fikir eseri olan "Safahat" kitabı başta olmak üzere diğer makale ve hatıraları bu hususta önemli bir yer tutmaktadır. Akif şiirlerinde ve makalelerinde "Asım'ın Nesli"ne vurgu yaparak gençliğin kendi değerlerine sahip çıkması gerektiğini ifade etmektedir. Buna ilâve olarak Akif'in eserlerinde milletimizin tarihi, yükseliş, düşüş dönemleri ve bunun sebepleri tahlil edilmektedir. Fert ve toplumun ortak zekâsı, nüktesi, edebiyatı, şehri, sokağı, evi, ailesi, acı ve sevincine yer verilmektedir. Bu eserleri dikkatlice ve anlayarak okuyan; her sayfasından sonra iman, fikir, moral, azim, gayret ve heyecanın arttığını görecektir. Bu itibarla Safahat'ın gençlerimiz için bir "Başucu Kitabı" olmasını diliyoruz. O halde yeni gelmişken Akif'in gençliği merkeze alarak insanlığa vermeye çalıştığı görev heyecan ve değerler üzerinde durmaya çalışalım.

1- Ruh ve İnanç Yapısı: Dünyada insanın en büyük destek ve güç kaynağı Yüce Allah'ı tanımak, O'na inanmak, bağlanmak ve güvenmektir. Gençlerin düşünce, gayret, başarı ve çalışmalarında bazı değişiklikler yaşamaları doğaldır. Ancak başarılı olmak için hayatı sevmek zorundadırlar. Şüphesiz ki geleceğe ümitle bakmanın yolu, yöntemi ve hedefi ise; iman, irade, azim, sabır gayret, heyecan ve kararlılıktır. Aslında her çocuk İslâm "fıtratı" (yaratılışı) üzerine doğmaktadır. Doğal olarak çevresiyle banyık ve uyumlu olması gerekir. Ancak zaman içinde çocuğun anne ve babası başta olmak üzere diğer yakınları ve çevresi onu bir çeşit etkilemektedir. Zaten esas problem de bu dönemden itibaren başlamaktadır. Oysaki toplumda "insan onuruna yaraşır" bir hayatın kurulması için gerekli olan huzur ve güven ortamı ancak din, ahlâk ve hukukun koyduğu değerlerle sağlanabilir. Bu değerlerin kabul gördüğü her toplumda iyi, güzel, sevap veya bunların zıddı olan kötü, çirkin ve günah gibi de-

ğerler bir anlamda insan hak ve hüriyetlerinin sınır taşlarıdır. Bu yüzden bir arada yaşamının başansı; din, ahlâk ve hukukun birbirleriyle uyumlu ve ahenkli olmasına bağlıdır. Çünkü bu değerler; şu beyit-

lerde vurgulandığı gibi insanın Allah ile olan ilişkileri başta olmak üzere çevre ve alemle olan ilişkilerini de düzenlemektedir:

"İmandır o cevher ki, ilâhi, ne büyüktür...

İmansız olan paslı yürek sinede yüktür."

...

"Allah'a dayan, sa'ye sanlı, hikmete ram ol...

Yol varsa budur bilmiyorum başka çıkar yol"

2- İlim Sahibi Olmada Kararlılık: M. Akife göre cehalet; fert ve toplumu içinden kemiren bir hastalıktır. Bu derde mektepsiz olarak çözüm bulmak mümkün değildir. Oysaki biz bilgiyi ve okumayı ilk görev olarak emreden bir dinin mensuplarıyız. Şayet gelecekte ülkemize, milletimize ve insanlığa hizmet edilecekse ki bu dinî ahlâkî ve sosyal bir gerekliliktir, o halde ilim sahibi olmaya mecburuz. Çünkü dinî, insanî, iktisadî, kültürel ve sosyal değerlerimizi ancak ilim sayesinde yaşatabiliriz. Gerktiğinde ilim, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in işaret ettiği gibi, Çin'de de olsa aranacak, ulaşılabilecek ve öğrenilecektir. Unutmayalım ki her nerede olursa olsun bir milletin yükselmesi ve geleceğini güvence altına alması için iki kudrete muhtaçtır. Bunlardan biri "bilgi" diğeri "fazilet"tir. Bu nedenle gençliğe çağın bilgileri, yenilikleri ve gelişmeleri öğretilmelidir. Millî ve manevî değerlerle donatılarak bilgiyle imanın kucaklaşması sağlanmalıdır. Çünkü felâketlerin kaynağı bilgisizliktir. Bundan kurtulmanın çaresi ise; eğitim ve öğretimdir.

Felâketin başı, hiç şüphe yok ki cehaletimiz;

Bu derde çare bulunmaz –ne olsa- mektepsiz.

3- Ümit ve Azim: Bu iki kavram; hayata tutunmanın ve başarılı olmanın temel ilkeleridir. M. Akif; ümit ve azmi imanın bir meyvesi olarak görmüştür. Bu nedenle anne, baba, öğretmen, yönetici, siyasetçi, şair, yazar gibi sorumluluk taşıyan herkes çocuklara ve gençlere gelecek için ümit ve cesaret

kaynağı olacak bir şeyler söylemelidir. Yoksa başkaları ilerledi, başarılı oldu fakat biz bir şey yapmadık gibi karamsarlık üzerine tablolar çizmek ve edebiyat yapmak doğru değildir. Çünkü dinimizde karamsarlık neredeyse küfürle eş değer kabul edilmiştir. Onu her fırsatta öcü gibi göstermenin kimseye faydası yoktur. Zira daha somut olarak ifade etmek gerekirse ümitsizlik; insanın vicdanını, ruhunu hatta inancını bağlayan lânetli bir düğüm veya bataklıktır:

"Ye's öyle bataktır ki, düşersen boğulursun.

Ümide sarıl sınıksı, seyret ne olursun."

Merhum M. Akif; millî mücadele yıllarında bütün insanları topyekûn azim, gayret ve çalışmaya davet etmiştir. İstiklâl Marşı'nı da bu ümitsizliği ve güveni sağlamak için yazdığını ifade ederek şu tavsiyede bulunmaktadır: "Çocuklar, gençler! Siz geceli gündüzlü çalışınız ki bu memleket kurtulsun. Bazıları bizi çalışmaya ve gayrete sevk edecekleri yerde rast gele ruhlanımıza, kalplerimize tefrika ve karamsarlık mayası aşılamaktadır. Oysaki garbın terakki-lerinden ve başarılarından bahsederken şöyle demeleri gerekirdi. Gençler, görüyorsunuz ki, Avrupalılarla bizim aramızda çok mesafe var. Bu mesafeyi telâfi edecek surette çalışınız. Yoksa daha geride kalır, mahvolursunuz. Sakın azminiz ve moraliniz bozulmasın. Evet, böyle diyeceklerdi lâkin de-

mediler. Bilâkis yüz binlerce halk, bu devletin batmayacağına kani idi. Bir taraftan Avrupalıların terakki-leri gözlerimizi kamaştırdı. Diğer taraftan muhitimizin bu gibi makus telkinleri sinirlerimizi uyuşturdu. Onun için ileri gidemedik. Hâlâ o yeis ruhlanımızda hükümandır. Biz bu konuda galiba O'nun kitabı üzerinde fazla düşünmedik. Oysaki o yüce kitabın birçok ayeti ısrarla İslâm toplumunu yeisten, azımsızlıktan, tembellikten, sefaletten ve tefrikadan sakınmağa davet ediyor." (V. Vakıasoğlu; İslâm Şairi, M. Akif, s.164)

"Ye'si tedric ile zerk etmiş edenler dine...

O ne mel'un aş, hiç benzemiyor hiçbirine!"

4- Mertlik ve Büyüklere Saygı: Gençler; mert, dü-rüst ve yiğitçe davranmalıdır. Korkulan, endişeleri veya birilerine olan aşırı hatır, gönül ve sevgileri nedeniyle gerçeği savunmaktan vazgeçmemelidir. Kötülüğe ve fırsat düşkünlerine asla pirim vermemelidir. Haksızın ve zalimin değil, hak ve adaletin yanında yer almalıdır. Tarihin gerçeklerine sahip çıkmalı büyüklerine karşı saygılı, vefalı ve mertçe davranmalıdır.

5- Vatan Sevgisi: Gençler vatan sevgisini; M. Akif gibi bir millî şairimizden öğrenme fırsatını ve imkânını buldukları için şanslılardır. Zira o, asırlar boyunca üzerinde yaşadığımız vatani; cennetle eş değer kabul etmiş; "Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatani" diyerek bu konuda zirve yapmıştır. Çünkü bu toprak enbiya yurdudur. Binlerce şehidin makamıdır. Dolayısıyla yıkık bir türbesinin bile Allah katındaki değeri çok büyüktür. Elbette her genç vatanını sevmeli, benimsemeli onun derdiyle dertlenmeli ve çalışmalıdır. Unutmayalım ki bir milleti teşkil eden fertler; ancak birbirlerine din, dil, vatan ve gaye birliği gibi değerlerle bağlılıklarını sürdürebilirler. İşte Akif bu değerleri bünyesinde taşıyan vatan için gözyaşı döken bir şairimizdir. Öteden beri aynı hasretle yanıp tutuşmaktadır. Onu korumak için elini kolunu bağlayıp sadece ağlamak yeterli değildir.

Söz vatanın korunması ve sevgisinden açılmışken gençlerimize Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya muharebelerinde söylediği şu tarihi sözleri de hatırlatmak gerekir: "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sath bütün vatanıdır. Vatanın her köşesi vatandaş kanıyla ıslanmadıkça terk edilemez."

Çıkmaz Sokakta ÇOCUK OLMAK

Ümmügülsüm Tat

Herkes yorgun,
herkes kırgındır
büyükşehirlerde...
Tüm duraklar
bizden ben'e yol
alır... Hâl böyleyken
trafikte kırmızı ışık
yandığında arabaların
camları kapanır,
mendil satan çocuk-
larla göz göze gel-
mekten kaçınılır.

Ezan sesi dolanırken şehrin ve ge-
cenin üstünde; kendi kendini yaz-
maya başlar hikâye...

Uyanılır derin uykulardan ve tüm
rüyalar aynı davete icabet etmek
için yarım bırakılır. Perdeler kenara
çekilir, pencere aralanır... Belki kışır
mevsimlerden; bacada duman, ha-
vada ayaz, gökte kar yüklü bulutlar
vardır. Ya da bahardır... Biraz önce
yağmur başlamıştır ve cama değen
her damla kalbimizden geçen du-
alann yansımasıdır. Pencere aralı-
ğında ses girer, davet girer, rah-
met girer. Ezan sesi şehri geceden
alıp güne emanet eder.

Siyah ile beyazın tam ortasında hiç
bilmediği geleceğini çok sevmek
için yaşayan bir sokak çocuğu, o se-
sin beraberinde getirdikleriyle güne
"Merhaba" der.

Metro çıkışında, PTT kulübesinde,
bankamatik gişesinde ya da terk
edilmiş mekânların duvarları yıkık
odalarında yattığı yerden doğrulur

çocuk. Yapmak istediklerini, ihti-
yaçlarını, ağrıyan karnını; korkudan
gözyaşına, gözyaşından korkuya
uzanan sahneleri anlatamaz kimse-
lere... Ufukta güneş, demlikte çay,
fırında taze ekmek beklemez onu.
Mavi önlüğüyle okul servisine bin-
mez, yaldızlı cetvelini her seferinde
evinde unutmaz ve hayat bilgisi
defterini süsleyemez hayalleriyle.
Babasının evden işe giden yolda
attığı adımları, verdiği kararları gö-
remez. Annesinin dünden kalan iş-
leri tamamlarken telâşla etrafta ko-
şuşturmasını izleyemez.

Ailece yaşanmış tüm sahnelerden
uzakta kalır. Pazar günü herkesin
bir arada olduğu sabah kahvaltıları,
bahar piknikleri, yaz tatilleri, bera-
ber yapılan ödevler... Akşam otur-
maları, uzayan sohbetler... Hepsi
çocuk yüreği için yıldızlar kadar
uzaktadır; onlar ancak 'öteki'nin
hayatına ayna tutan küçük, ama
önemli ayrıntılardır.

Sokak çocukları yan yana çektirilmiş fotoğraflardan, paylaşılmış zamanlardan mahrum yaşamıştır.

Onun odası, onun kardeşleri, onun düşleri yoktur. Yarı nerde ve nasıl yaşayacağı belli değilken, "Büyüyünce ne olacaksın?" sorusu ona hiç sorulmamıştır. Anne sevgisine, baba şefkatine, sıcak bir yuvaya, hayatta sığınılacak şefkat dolu zamanlara teğet geçer usulca. Çoğu kez tanımaz bile kardeşlerini, babasını hatta annesini... Sanki çalakalem yazılmış bir hikâyenin orta yerine bırakılmıştır. Kendisine verilen replikleri en güzel şekilde tekrar etmeye çalışır, yine de memnun edemez kimseleri...

Sayamaz limandan kalkan gemileri ve gideceği menzile dair hayaller kuramaz. Yüreğinde büyüttüğü, büyürken başkalarıyla kıyasladığı, yapılmış her kıyaslamadan kendine bir pay çıkardığı kahramanları yoktur.

Bilemez nerden gelip nereye gittiğini. Bir bayram günü yeni ayakkabılarıyla dar merdivenleri hiç çıkmamıştır. Eli öpülesi bir büyüğü olmamıştır ve "Allah nice bayramlar yaşatsın" sözü, altın niyetine yüreğinin bir köşesine saklanmamıştır. Kandillerde annesinin elini sıkıca tutup şehrin camilerinde dolaşmamış; babasından öğrendiği duaları kendi kendine tekrarlamamıştır. Yaşanmış günlerden geriye kalanlarla hiç avun(a)mamıştır.

Gelincik tarlalarında koşmayı hayal edip de dalmamıştır kendi evinde, kendi yatağında derin uykularda... Gördüğü rüyaları kimselere anlatamamıştır.

Resim defterlerinin arkasına çizebileceği mutlu aile resimleri yoktur düşlerinde. Ciddi ve iddialı sözlerle şaşırtmaya çalışmaz kendinden büyükleri. Bilir bir kâsede yaşamak değilken hayattan beklediği... Olur da sorulursa, "Yarıdan ne istediği", utandır, çekinir ve söyleyemez, "Bir tabak çorba, sıcak bir yuva" dileğini...

Köprü altlarında, kalabalık meydanlarda, trafik lambalarının yanı başında dolanır durur gün boyunca. Ayaklarında eskimiş terlikler, sırtlarında kendisine en az üç beden büyük ve dokunsan parçalanacak izlenimi veren rengi solmuş, kirlenmiş bir hırkayla çıkar karşımıza. Bazen bir mendil uzatır, bazen bir tükenmez kalem... "Abla ne olur..." cümleleriyle peşimizden koşar. Ya da "Bir ekmek parası" sözüyle yaşadığı hayatı ansızın özetler. Kahverengi gözleri dolup dolup taşamamakta ve adı sorulduğunda şaşırıp kalmaktadır.

Elbette vardır söyleyecek sözleri, ağzından çıkınca yere düşüp kınacak kadar hassas bir hikâyesi...

Belki hayattadır annesi, babası ve vardır yolunu gözleyen kardeşleri. Bazen fakirlik, bazen 'şiddetli geçimsizlik', bir hastalık ya da ilgisizlik evinden uzaklaştırır küçük bir çocuğu. Halbuki annesinin yanı kalmış ninnisi, babasının belki sert sesiyle söylenmiş, "İyi insan ol" cümleleri... Kardeşlerinin parlayan gözleri, masum bakışları hiçbir zaman vazgeçilmeyecekler listesinde en başında yazılıken... Yola çıkar... Aslında yola çıkarılır masum bir çocuk.

Uzun yürüyüşler, aç susuz yaşanan günler, kamyonların arkasında yapılmış yolculuklar ve tarlalarda geçirilmiş gecelerin ardından parlak ışıkları, kalabalık caddeleri, yüksek binalar ve hayattan memnun olmadıkları her hâllerinden belli insanların arasına gelir. Kendine uzanacak bir el, aradığı huzuru ufukta bir yerde gösterecek bir yürek arar. Yatacak yer, yiyecek bir lokma ekmek... Belki burada yaşamak belki geri dönmek için iş ister çocuk. Şehir kalabalıktır, acımasız ve vurdumduymaz... Kaldırım taşları yüksek, yokuşlar diktir. Merdivenlerin korkulukları kaybolmuştur, galiba bu yüzden büyükşehirlerde tek başına bir çocuğun hayata tutunma çabası çok zordur.

Bundan sonrasında belki bir yetiştirme yurdu ya da çocuk ıslah evi saklıdır. Yeniden ve sık sık yinelenen terk edilmişler, kaçışlar, kötü alışkanlıklar, yanlış arkadaşlıklar, her seferinde öne sürülmüş mazeretler, polis baskınları... Bundan sonrasında adını, yaşını, memleketini unutmuş bir çocuk vardır.

Özlemiştir geride bıraktıklarını ve çoğu kez pişman-
dır yaptıklarından. Üzgündür, kızgındır ve ağlamak-
tadır. Kim bilir, sıcak bir yuvaya kavuşmak için elin-
den gelen her şeyi yapmaya hazırdır.

Fark etmez... Burası hikâyenin kınılma noktasıdır ve
büyükşehirlerde sokağın tozunu, toprağını yutmuş
çocukları, gelecekte güzel günler beklememektedir.

Bundan sonrası çıkmaz sokaktır... Çıkmaz sokakta
çocuk olmak; kaldırım taşlarının kaderine yazgılı ol-
maktır... Aç, susuz oradan oraya koşmak; hiç yap-
mam dediğin şeyleri yaparken sızlayan çocuk yüre-
ğine mani olamamaktır. Beklemektir; sana uzanacak
yardım elini, mutlu aile fotoğraflarında yer almayı...
İstemektir; sokaktan eve giden yolda emin adımlar-
la yürümeyi...

Görmezden gelinen problemleri, evlerin içinde giz-
lenen yaşanmışlığı, şiddet gören çocukların yaşadığı
dramı gün yüzüne çıkarmaktır, çıkmaz sokakların
birinde çocuk olmak. Hayata ayakkabı bağlarıyla
asılmak, düştüğün yerden tek başına doğrulmak ve
annenin yarım kalmış ninnisini kendi kendine tek-
rarlamaktır. Dünyanın garip mültecileri kervanına
masum yüreğinle katılmak ve bir insanın yaşanmış
hangi günün sonunda en çok evine gitmek istediği-
ni anlamaktır.

Herkes yorgun, herkes kırgındır büyükşehirlerde...
Tüm duraklar bizden ben'e yol alır... Hâl böyleyken
trafikte kırmızı ışık yandığında arabaların camları ka-
panır, mendil satan çocuklarla göz göze gelmekten
kaçınılır.

Onlara yardım edenler ise, ellerine tutuşturdukları
bir miktar parayla hayatlarını kurtardıklarını zanne-
der. Annelerinin şımarttığı çocuklar yine anneleri
tarafından, "Bak sokak çocukları senin sahip olduk-
larının hiç birisine sahip değil", sözleriyle sözde ce-
zalandınırlar.

Dönem dönem resimleri, görsel ve yazılı basında
yer alan haberleri yürek yakar, acıtır. 'Sokak çocuk-
ları' gerçeği masaya yatırılır. Tartışmalar uzar; yeni
tanımlamalar, uzun açıklamalar yapılır... Toplum

mühendisleri tarafından, "Sokakta yaşayan" ve So-
kakta çalışan" çocuklar olarak ikiye ayrılır. "Bu ço-
cuklardan hiçbir şey satın almayın", "Onlara para
vermeyin", "Kötü alışkanlıklarını sürdürmelerine
müsaade etmeyin" derler. Belki programa birkaç
tanesi çağılır; dilleri döndüğünce kendi hikâyeleri
anlatılır. Ekran başındakilerin yüreği sızlar.

Sıra bu çocuklara sokaktan evlere, güvenilir yerlere
götürecek yola geldiğinde... Uzun vadeli çalışmalar-
dan, büyük projelerden, iddialı tezlerden, başka ül-
kelerde daha önce uygulanmış örneklerden bahse-
dilir. Saatler ilerler, program biter. Herkes kendi
evine gider ve sokak çocukları PTT kulübelerinin,
bankamatik gişelerinin ya da terk edilmiş mekânlar-
da bin bir korkuyla sabahı bekler.

Ertesi sabah her şey eskiye döner. Projeler yarım
bırakılır, yaşama telaşı insanlara, bu çocukların
problemlerini ve ihtiyaçlarını unutturur. Yine de en
çok korkulandır sokak çocukları... En çok yürek
burkan... Yanından geçerken başı okşanmak ist-
enen ama yapılamayan... Yardım edilmek istenen
ama neyin ne zaman yapılması gerektiği bilineme-
yendir... Onlara nasıl yaklaşılması gerektiği, diğerleri
için kocaman bir soru işaretidir.

Kış gelir, soğuktan donduklarına dair haberler alınız.
Karlı akşamlarda sıcak yuvamıza adımımızı atar at-
maz, "Allah dışarıda olana yardım etsin" deriz. Ba-
har olur, yağmurda ıslanmak için sokaklara çıkınız.
Yaz gelince mevsimin ilk meyvesini dalından kopar-
mak isteriz... Sonra başımız ağrısa birinin gelip bizi
teselli etmesini bekleriz. Canımız sıkılsa herkese ve
her şeye kızgın bir şekilde ortalıklarda dolaşır ağla-
yacak bir omuz, içimizi dökecek bir dost sohbeti
aranz. 'Ben' merkezli hayatlarda, dünyanın bizim et-
rafımızda döndüğünü sanarak yaşar gideriz.

Başka hayatlar vardır oysa... Başka evler, başka acı-
lar... Başka düşler ve başka dualar vardır... Çıkmaz
sokaklar vardır; yüksek kaldırımlar, dik yokuşlar,
korkuluğu kınlanmış merdivenler... Tüm zamanların
ve mekânların ortasında kendine yer açmak için so-
kaklarda hayat mücadelesi veren çocuklar vardır.
Bakışları yorgun, yürekleri kırgın çocuklar... Şehre
ayna tutar, bencillikimizi yüzümüze vurur ve var ol-
dukları gerçeğinden ne kadar kaçarsak kaçalım, her
an her yerde karşımıza çıkarlar. Çıkmaz sokak ço-
cukları, şehrin ve insanların vicdanına hiç korkma-
dan kafa tutar.

Doç. Dr. İsmail Karagöz
Diyanet İşleri Başkanlığı İç Denetçisi

Hastalara Karşı Dinî Görevlerimiz

"Hastalandığımda bana şifayı Allah verir."
(Şuara, 80)

İnsan hastalanabilir özelliktedir. "Çünkü zayıf yaratılmıştır." (Nisa, 28) Bu itibarla insanın sağlığını korumak için yemesine, içmesine, giyimine, sıcağa, soğuğa, temizliğe, sağlık kurallarına dikkat etmesi, sağlığının kıymetini bilmesi gerekir. Sağlıklı olmak, insan mutluluğunun öncelik taşıyan bir ögesidir. Sahabeden Abdullah ibni Ömer (r.a.)'in dediği gibi, sağlıklı zamanlarımızda hasta olmamak için" (Buhârî, Rikak, 3) tedbirli olmalıyız. "İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu konuda aldanmıştır. Sağlık ve boş zaman" (Tirmizî, Zühd, 1) anlamındaki hadiste ifade edildiği gibi, sağlığımız konusunda aldanmamalıyız.

Bir şeyin kıymeti yokluğunda bilinir. Dolayısıyla insan, hasta olmadıkça sağlığının kıymetini bilemez. Hastalıklar insan için bir imtihandır, insana sağlığın kıymetini öğretir, Rabbinin ve ölüm gerçeğini hatırlatır, kalbini yumuşatır, şefkat ve merhametini artırır. Sağlığını korumak konusunda bilinçlenmesini ve tedbirli olmasını sağlar.

İnsan, bütün tedbirlere rağmen yine de hastalanabilir, bir kaza geçirip yaralanabilir. Bu durumda hem bizzat hastanın kendisinin maddî ve manevî tedaviye başvurması hem de yakınlarının hasta ile yakından ilgilenip onu tedavi ettirmeleri gerekir.

I- Hastaların Tedavi Olması veya Tedavi Ettirilmesi

Hangi hastalığa yakalanırsa yakalansın, bu hastalık, ister bedensel isterse psikolojik olsun mutlaka insanın tedavi yoluna gitmesi gerekir. İslâm'a göre bir insan, hastalandığında iki şeyi birlikte yapmalıdır: Biri perhiz yapma, ilâç kullanma, gerektiğinde ameliyat olma gibi maddî tedaviye başvurmak; diğeri ise moralini bozmamak, Allah'tan şifa vermesi için dua etmektir. Çünkü şifayı veren, ilâçların üretildiği bitkilerde devayı yaratan Allah'tır. Kur'an'da bu husus, İbrahim peygamberin dilinden, "Hastalandığımda bana şifayı Allah verir." (Şuara, 80) şeklinde ifade edilmektedir. "Eğer Allah sana bir sıkıntı ve zarar dokundurursa, bunu O'ndan başka giderecek yoktur" (En'âm, 17) anlamındaki ayet de şifayı ancak Allah'ın verebileceğini beyan etmektedir. Dolayısıyla insanın şifayı verenin Allah olduğunu bilmesi, buna inanması ve şifa vermesi için O'na dua etmesi gerekir. Peygamberimiz ziyaret ettiği bir hastaya şöyle dua etmesini öğretmişti: "Allahümme âtina fiddünya hasenetev-ve fil âhireti hasenetev-ve kınâ azâbennâr." "Allahım! Bize dünyada iyilik, güzellik ve nimet ver, ahirette de iyilik, güzellik ve nimet ver ve bizi cehennem azabından koru." (Bakara, 201; Tirmizî, Daavât, 112)

Sahabeden Osman ibni Ebil-Âs (r.a.), bir ağrının-
dan dolayı Peygamberimize şikâyetle bulunmuş,
Peygamberimiz de ona; dua edip Allah'tan şifa
istemesini tavsiye etmiştir. (Müslim, Selâm, 67)

Şifa vermesi için Allah'a dua etmek ve hastaya
dua ve şifa ayetlerini okumak, günümüz tıbbının
ifadesi ile psikolojik tedavidir.

İnsanın hastalandığı zaman dua ile yetinmesi ke-
sinlikle doğru değildir, böyle bir davranış Kur'an
ve sünnete ters düşer. Hasta mutlaka maddî te-
daviye başvurmalıdır. Peygamberimiz (s.a.s.), ka-
nın ağrısından şikâyet eden bir hastaya, "bal şer-
beti içmesini" tavsiye etmiştir. (Buhârî, VII, 159) Bir
sahâbînin; "Ey Allah'ın Elçisi! Tedavi olalım mı?"
sorusuna, Peygamberimiz, "Ey Allah'ın kullan! Te-
davi olunuz. Zira yüce Allah hiçbir hastalık yarat-
mamıştır ki, şifasını da birlikte yaratmış olmasın."
(Ebû Davud, Tib, I, IV, 192-193) "Her derdin bir devası
vardır." (Müslim, Selâm, 69) buyurarak tedavi olmayı
emir buyurmuştur. Tedavi olmak dinî bir görev-
dir. Bu görevi terk eden vebale girmiş ve nefesine
zulmetmiş olur.

İnsan hastalığı ile sızlan-
maz, feryat etmez, sabır ve
metanet gösterirse Al-
lah'ın affına mazhar olur.
Peygamberimiz (s.a.s.),
"Bir Müslümana isabet
eden herhangi bir hastalık,
dert, hüznün ve hatta gam
ve keder yoktur ki, Allah
(c.c.) bunu onun bir kısım
hataları için keffaret kılmış
olmasın!" (Ahmed, Müsne'd, III,
24) buyurmuştur. Hastanın
feryad ü figan etmesi, ağla-
yıp sızlaması ve ölümü is-

temesi doğru ve iyi bir davranış değildir. (Buhârî,
Merdâ, 19-20)

II- Hastaların Ziyaret Edilmesi

Sağlık gibi hastalık da insanlar içindir. Hemen her
yaşta, insanların yakasına yapışabilen hastalıklar
vardır. Hastalık, üzüntü ve sıkıntı kaynağıdır. Bu
durumda insan, yakınlarını ve dostlarını yanında
görmek, onların tatlı sözleri ve yardımları ile te-
selli bulmak ister.

Hastaları ziyaret etmek Peygamberimizin sünne-
tidir. Peygamberimiz kendisi hastaları ziyaret eder
(Buhârî, Cenâiz, 2, 80, Merdâ, 11), ashabına da hastaları zi-
yaret etmelerini emrederdi. (Buhârî, Cenâiz, 2) Hasta
ziyaretinde mümin, gayr-i müslim ayırt etmezdi.
(Ahmed, III, 175) "Kim bir hastanın hâl ve hatırını sor-
maya gider veya Allah için sevdiği bir kişiyi ziya-
ret ederse, ona bir melek şöyle seslenir: Sana ne
mutlu! Güzel bir yolculuk yaptın. Kendine cen-
nette bannak hazırladın!" (Tirmizî, Birr, 64) sözleriyle
hasta ziyaretini teşvik ederdi. Çünkü hastayı ziya-
ret etmek Müslümanın Müslümana karşı bir hak-
kıdır. (Müslim, Selâm, 5)

“İslâm'a göre bir insan,
hastalandığında iki şeyi
birlikte yapmalıdır. Biri
perhiz yapma, ilâç kullanma,
gerektiğinde ameliyat olma
gibi maddî tedaviye başvur-
mak; diğeri ise
moralini bozmamak,
Allah'tan şifa vermesi için
dua etmektir.”

İnsanî görevlerden biri
olan hasta ziyaretinin
hem hasta hem de ziya-
ret eden açısından bü-
yük yararları vardır. Has-
ta ziyareti ile Müslümana
karşı bir görev yerine ge-
tirilmiş, hastaya moral
verilmiş, hastanın gönlü
alınmış, acıları paylaşılmış
ve hafifletilmiş, hasta yal-
nızlık ve kimsesizlik duy-
gusundan kurtarılmış,
ona yaşama sevinci veril-
miş, sosyal ilişkiler ve

“Hasta insanın maddî ve manevî anlamda tedavi olması dinî bir görevi olduğu gibi, hastanın ziyaret edilmesi de dinî bir görevdir. Kurallarına uyularak yapılan hasta ziyareti hastaya moral verir, iyileşmesine katkı sağlar, dostlukları pekiştirir ve ziyaret edene sevap kazandırır.”

dostluklar geliştirilmiş ve sevap kazanılmış olur. (Tirmizî, Edep, 45; Nesâî, Cenâiz, 53) Bu tür kazanımlarla ilgili olarak Peygamberimizin çok güzel sözleri ve müjdeleri vardır. Konunun önemini dile getirme bakımından şu hadisleri zikredebiliriz.

Peygamberimiz (s.a.s.) şu hadisinde hasta ziyareti yapan kimsenin cennet meyvesi yemiş gibi olacağını bildirmiştir: “Kim bir hastayı ziyaret ederse ziyaret süresince “cennet hurfesi” içindedir. “Ey Allah’ın Elçisi! “Cennet hurfesi” nedir, denildi. Hz. Peygamber; “Cennet hurfesi, cennet yemişleridir” cevabını verdi. (Müslim, Birr, 42)

Hasta ziyareti yapanlara melekler dua ederler. Hz. Ali, Rasûlullah (s.a.s.)’ı şöyle buyururken işittim demiştir: “Bir Müslüman, hasta olan bir Müslüman kardeşini sabahleyin ziyarete giderse, yetmiş bin melek akşama kadar ona rahmet diler. Eğer akşamleyin ziyaret ederse, yetmiş bin melek onun için sabaha kadar istiğfar eder ve o kişi için cennette toplanmış meyveler vardır.” (Tirmizî, Cenâiz, 2)

Hasta ziyaret eden Müslüman, mümin kardeşinin derdi ile dertlenmiş ve onun acısını paylaşmış olur. Acılar, dertler ve sıkıntılar paylaşıldıkça azalır. Peygamberimiz bu konuda müminleri şöyle nitelemiştir: “Birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat etmeye müminlerin bir vücut gibi olduklarını görürsün. Vücudun herhangi bir organı rahatsız olursa, diğer azalar da ona uykusuzluk ve ateş ile iştirak ederler. (Buhârî, Edeb, 27)

Hasta ziyareti, Müslümanı Allah rızasına ulaştıracak ahlâkî davranışlardan biridir. Bu sebeple hasta ziyareti, vazgeçilmez bir görevdir. Bu görev yerine getirilirken bir kısım kurallara uyulması gerekir.

III- Hasta Ziyaretinde Uyulması Gereken Kurallar
Hasta ziyaretinde aşağıdaki kurallara uyulması bir görev, ahlâkî bir davranış ve edeptir. Bu kurallara uyulmazsa ziyaretten beklenen yararlar elde edilemez. Bu kuralları şöyle özetleyebiliriz:

1- Ziyaret için uygun bir zaman seçilir, mümkünse ziyaret saati önceden bildirilir ve ziyarete temiz bir kıyafetle gidilir.

2- Hasta evinde ise evine kapı çalınıp izin alınarak ve selâm verilerek girilir. Hastanede ise ziyaret saatlerinde gidilir. Hastaya sağlık ve şifa dileğinde bulunulur, geçmiş olsun, Allah şifa versin, nasılsınız, iyi misiniz gibi sözlerle hâl-hatır sorulur. Hastaya iyi ve moral verici sözler söylenir. Peygamberimiz (s.a.s.), ziyaret ettiği hastanın yanına girdiği zaman ona, “Geçmiş olsun, inşallah hastalığın günahlarını temizler.” dediği rivayet edilmiştir. (Buhârî, Merda, 10)

3- Hasta ziyareti kısa tutulur. Hastayı bir anda çok kişi ziyaret etmemelidir. Çünkü hastalara, dışardan kolayca başka hastalıklar bulaştırılabilir. Hastayı üzecek, moralini bozacak ve onu yoracak

söz ve davranışlardan sakınılır. Güzel şeylerden bahsedilir. Hastanın yanında asık suratla durulmaz, güler yüzlü olunur ve tatlı sözler söylenir. Hastaya bir isteği olup olmadığı sorulur. Ziyarete hastanın sevdiği bir hediye veya okuyabileceği bir kitap veya bir çiçek veya bir kolonya götürülebilir. Ancak hediyenin hastaya ve hastalığına uygun olmasına dikkat edilir.

4- Öksürüğü, aksıngı, ateşi ve bulaşıcı bir hastalığı olanların hasta ziyareti yapmaması; yoğun bakımda ve yanık ünitesinde yatan, bulaşıcı hastalığı olan, bağışıklık sistemi bozuk olan, kanser tedavisi olan, organ nakli yapılmış olan; mikroplara karşı savunma mekanizmaları oldukça zayıflayan, doktoru tarafından ziyaretinde sakınca görülen hastaların ziyaret edilmemesi gerekir. Çünkü hastaya başka hastalık bulaştırılabilir.

5- Hastaya dua edilir. Peygamberimiz hastalara dua edilmesini teşvik ettiği ve kendisinin de dua ettiği hadis kitaplarında bildirilmektedir. Meselâ sahabeden Sa'd ibni Ebî Vakkâs (r.a.), hastalandığında Rasûlullah (s.a.s.) beni ziyarete geldi ve üç defa, "Rabbim, Sa'd'ı iyileştir" diye dua etti demiştir. (Müslim, Vasâ'ât, 8) Hz. Aişe validemizin bildirdiğine göre Peygamberimiz (s.a.s.); aile fertlerinden biri hastalandığı zaman sağ eliyle hastayı sıvazlayıp; "Ey bütün insanların Rabbi olan Allahım! Bu hastanın ıstırabını gider ve ona şifa ver. Şifayı veren ancak Sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Bu hastaya öyle bir şifa ver ki, onda hiçbir hastalık izi kalmasın." diye dua etmiştir. (Buhârî, Merdâ, 20)

6- Hastane ziyaretlerinde odalarda yüksek sesle konuşulmaması, bir şey yenilip içilmemesi, diğer hastaların rahatsız edilmemesi, moral bozucu söz ve davranışlardan kaçınılması, hasta başında ve hastane ortamında herhangi bir yere ve tedavi

malzemelerine dokunulmaması, hastaya doktorunun izni yoksa herhangi bir gıda getirilmemesi, hasta mahremiyetine saygı gösterilmesi gerekir.

7- Bazı hastalar, hastalıkları sırasında hep ölümü düşünürler. Böyle kimselerin uygun sözlerle teselli edilmesi ve kendilerine moral destek verilmesi gerekir. Hasta ölüm yatağına düşmüş ise, ona duyurmak için yanında kelime-i şehadet telkin edilir. (Buhârî, İstî'zân, 29) Peygamberimiz, "Kim, 'lâ ilâhe illallah' tevhit kelimesini bilerek ölürsü cennete girer" buyurmuştur. (Müslim, İman, 43)

8- Hasta uzakta ise veya başka sebeplerle bizzat gidilip hasta ziyaret edilemiyorsa, bir başkası aracılığı ile veya mektup, telefon gibi haberleşme araçları ile selâm, sağlık ve şifa dilekleri iletilerek bu görev yerine getirilebilir.

Sonuç olarak; insan hastalanabilir özellikte yaratılmıştır. Hasta insanın maddî ve manevî anlamda tedavi olması dinî bir görevi olduğu gibi, hastanın ziyaret edilmesi de dinî bir görevdir. Kurallarna uyularak yapılan hasta ziyareti hastaya moral verir, iyileşmesine katkı sağlar, dostlukları pekiştirir ve ziyaret edene sevap kazandırır.

“ Hasta ziyareti,
Müslümanı Allah rızasına
ulaştıracak ahlâkî
davranışlardan biridir.
Bu sebeple hasta ziyareti,
vazgeçilmez bir görevdir.
Bu görev yerine getirilirken
bir kısım kurallara uyulması
gerekir. ”

Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Kimsesizlerin Kimsesi Olmak

Ebu Hureyre (r.a.)'den nakledilen bir hadiste Allah Rasülü (s.a.s.)'nin şöyle buyurduğu bildirilmiştir: "Allah azze ve celle kıyamet gününde (bir kimseye) şöyle seslenecek: 'Ey Ademoğlu! Hastalandım, beni ziyaret etmedin.' (O şahıs), 'ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbisin, ben seni nasıl ziyaret edebilirim?' deyince Allah, 'falan kulum hastalandı, onu ziyaret etmedin, eğer ziyaret etseydin beni onun yanında bulacağını bilmiyor muydun?' diyecek. Allah, 'ey Ademoğlu! Yiyecek istedim bana yedirmedin' diyecek. (O şahıs), 'ey Rabbim, Sen âlemlerin Rabbisin, ben Sana nasıl yedirebilirim? deyince Cenab-ı Hak, 'falanca kulum yiyecek istediğinde ona yedirmedin, şayet yedirseydin bunu(n karşılığını) benim yanımda bulacağını bilmiyor muydun? diyecek. Allah, 'ey Ademoğlu! Senden su istedim bana su vermedin' diyecek. (O şahıs), 'ey Rabbim, Sen âlemlerin Rabbisin, ben Sana nasıl su verebilirim?' deyince, Allah, 'falan kulum senden su istediği halde ona su vermedin, eğer verseydin bunu(n karşılığını) benim yanımda bulurdun' buyuracak." (Müslim, Birr, 13)

Kudsî hadis olarak, yani, manası Allah'a, ifadesi Hz. Peygamber'e ait bir rivayet şeklinde nakledilen bu hadisin bir benzerine İncil'de de rastlanmaktadır. (Matia, 25/34-46) Sahih kudsî hadislerin bir kısmı, Hz. Peygamber'in, Kur'an vahyiyle gelen ilâhî buyrukların muhtevasını ahabına kendi ifadeleriyle anlatmasından kaynaklandığı gibi; bir kısmı da, buradaki örnekte görüldüğü üzere, geçmiş dinlerin kutsal metinlerinde yer alan ve menşe birliği dikkate alındığı için Allah'a nispet edilerek nakledilmesinde bir sakınca bulunmayan haberlerden oluşmaktadır.

Hadis, Yüce Allah'ın, kullanna yapılan iyiliği, âdeta kendisine yapılmışçasına önemseydiği ve bu düzey-

de değerlendirdiğinin çarpıcı bir ifadesidir. Böyle bir anlatıma Kur'an-ı Kenim'de, ihtiyaç sahiplerine; başa kakmadan, faiz almadan, ödeme konusunda sıkıştırmadan verilen, hatta ödeyemeyecek duruma düşenlere sadaka niyetiyle bağışlanan borç anlamındaki "karz-ı hasen" (güzel borç) le ilgili ayetlerde de rastlıyoruz. Örneğin, "eğer siz Allah'a güzel bir borç verirsiniz, Allah onu size kat kat öder ve sizi bağışlar. Allah, şükürün karşılığını verendir, halîmdir." (Tegabun, 17) ayetinde "Allah'a borç verme" ifadesi nasıl mecazen kullanılmışsa, hadiste yer alan, Allah'ı ziyaret etmek, ona yiyecek ve su vermek ifadeleri de mecazen kullanılmış ve bu kullanım, sözün muhatap üzerindeki etkisini kat kat artırmıştır.

Yaratılanı Yaratandan ötürü hoş gören bir dinin müntesipleri olan Müslümanlar ancak, Yaratıcının kendileri için hoş gördüğü şeyleri yapmakla "iyi insan" olabileceklerinin bilincindedirler. "İyilik" ve "kötülük", insan için anlamlı olan ve etkilerini bu varlık âleminde gösteren iki kavramdır. Kur'an'ın ifadesiyle, "iyilik yapan kendi lehine, kötülük yapan kendi aleyhine" (Fussilet, 46) davranmış olur. Yaptığı iyilikle Allah'a fayda sağlayabilecek, kötülükle de zarar verebilecek kimse yoktur. Onun için, "iyi söz ve güzel iş O'nun katına yükselecek" (Fâtır, 10) ama faydasını başta insanlar olmak üzere bütün yaratıklar görecektir. Kestiğimiz kurbanların eti ve kanı Allah'a ulaşmayacak, ama muhtaç insanları doyurmakla kazandığımız takvâ Allah katına yükselecektir. (Hac, 37) Hastayı ziyaret etmek, aç ve susuzun ihtiyacını gidermekle o insanlar fayda görecektir ama bundan en çok Yüce Allah memnun ve hoşnut kalacaktır. Onun bu hoşnutluğu ise iyilik sahibinin en büyük kazancı olacaktır.

Yardımlaşma, yoksula, muhtaca destek olma konusundaki ayetlerin ve ilgili nebevî tavsiyelerin çokluğu dikkate alınırsa İslâm'ın bir yardımlaşma ve dayanışma dini olduğunu söylemek mümkündür. Toplum halinde yaşayan, farklı kabiliyet ve becerilere sahip, sağlık açısından, maddî-manevî imkânlar bakımından eşit olmayan insanları asgari hayat standardında birleştirmek ancak toplumsal dayanışmayla mümkündür. Günümüzde, büyük ölçüde devletlerin üstlendiği bu görev İslâm'ın geldiği dönemde daha çok toplumsal bir sorumluluk kabul edildiği için Müslüman bireyler bu konuda teşvik edilmiş, hatta bu tür görevler dinî bir vecibe olarak kabul edilmiştir. Örneğin, Mekke döneminde, zengin malında fakirin hakkı olduğunu bildiren (Meâric, 25; Zâriyat, 19), sadaka vermeyi ve infak etmeyi teşvik eden ayetlerden (Leyl, 6; Fâtır, 29; Sebe', 39) sonra, artık Müslümanların bir şehir devletine kavuştuğu Medine döneminde, zekâtın, ödenmesi gereken ve devlet eliyle toplanan bir vergiye dönüştüğü görülmekte (Bakara, 83, 110; Hac, 41; Tevbe, 60) dağıtılacağı sınıflar arasında bunu toplayan görevliler de sayılmaktadır. (Tevbe, 60) Sevgili Peygamberimiz de İslâm'ın beş temel üzerine bina edildiğini ifade ettikleri hadislerinde (Buhârî, İman, 1) zekâtı bu temellerden biri saymış ve Müslümanlar, İslâm'ın beş şartı olarak bilinen bu vecibelerden biri olan zekâta ayrı bir önem vermişlerdir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, diğer dinî görevleri kabul ettikleri halde zekât vermek istemeyen Arap kabileleri üzerine ordu göndermeye niyetlenen Hz. Ebubekir'in sert tutumu, toplumsal yardımlaşmayla ilgili kaçınılmaz görevlerin tamamen kişilerin arzusuna bırakamayacak kadar önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim günümüzün modern devletleri de vergiyi, "özel bir karşılığı olmayan hukukî zorunlu ödeme" olarak kabul etmekte, bundan kaçınanlara cezaî yaptırımlar uygulamaktadır. Her işinde Allah'ın hoşnutluğunu esas alan Müslüman, resmî bir talimat ve yaptırım olup olmadığına bakmaksızın "gerçek iyiliğe" ulaşmanın gereği olarak, sevdiği şeylerden infak etmeyi (Âl-i İmran, 92), is-

“Yardımlaşma, yoksula, muhtaca destek olma konusundaki ayetlerin ve ilgili nebevî tavsiyelerin çokluğu dikkate alınırsa İslâm'ın bir yardımlaşma ve dayanışma dini olduğunu söylemek mümkündür. Toplum halinde yaşayan, farklı kabiliyet ve becerilere sahip, sağlık açısından, maddî-manevî imkânlar bakımından eşit olmayan insanları asgari hayat standardında birleştirmek ancak toplumsal dayanışmayla mümkündür.”

teyeni geri çevirmemeyi (Duhâ, 10) aç olan komşusunu doyumayı (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/55) dinî, ahlâkî ve vicdanî bir görev kabul etmiştir. Onun için, hali vakti yerinde olan Müslümanlar devlete ödediği vergisinin yanı sıra, Cenab-ı Hakk'ın kendisine lutfettiği nimetlerin bir şükrü olarak, zekât ve sadakasını da vermeye devam etmekte, sadece ülkemizde değil, dünyanın her köşesindeki ıstırap çeken insanların acısını hafifletmek için elinden gayreti göstermektedirler. Kendisi için istediğini diğer insan kardeşleri için de istemeyi (Buhârî, İman, 6) şiar haline getiren bu fedakâr insanlar, geçmişte ecdadımızın vakıf yoluyla yaptıklarını bugün yardım demekleriyle gerçekleştirmekte, aç, susuz, hasta ve çaresiz insanların dermanı olmaktadır. Hadiste ifade edildiği gibi Allah, onlara yapılan hizmeti kendisine yapılmış kabul edecek ve bu hizmetin sahiplerine, hiç şüphesiz, kendi şanına yakışır bir karşılık verecektir. Ebedî âlemde kimsesiz kalmamak için bu dünyada kimsesizlerin kimsesi olmak en kestirme yoldur. Şaîrin dediği gibi, kimsesi Allah olanın başka kimseye ihtiyacı olmayacaktır.

Herkesin var bir kesi, ben bîkesin yok kimsesi
Ben bîkesin sen ol kesi, ey kimsesizler kimsesi

DÂRÜLACEZE

Emine Sağlam
Hümiyet Kur'an Kursu-Kâğıthane/İstanbul

Heyecanlıydım...

Yıllardır önünden defalarca gelip geçmeme rağmen bir defa olsun içine girme şansını yakalayamadığım binanın önündeyim.

Dârülaceze...

Hiçbir terkipte kelimeler birbiriyle bu denli mütenasiplik arzetmez. Bu derece birbirine bağlanamaz, kenetlenemez ve birbirini kucaklayamaz.

Giriş kapısı büyük ve işlek bir caddeye bakan bina, gelen ziyaretçileri ikinci bir kapıyla, içinde kurumla ilgili birçok binanın da bulunduğu kocaman bir bahçeye bırakıyordu.

Burası sessizdi... Belki yılların verdiği yorgunluğun sessizliği bu. Belki de kendine dönüşün, kendini buluşun, kendinle yalnız kalışın sessizliği...

Bu sessizliğin kokusu bumumun di-reğini sızlattı.

Birçok duygunun bir arada yaşandığı anlar vardır ya. İçlerinden birini çekip almak istersin alamazsın. Sa-

dece yaşarsın ve karmakanşık olursun. Daldığın düşünceler damla damla dökülür gönlünden...

Hayat insana bahşedilen ya da yüklenilen bir emanet. Yine insana bahşedilen, hediye edilen küçük emanetler vardır. Bir anne ve babanın her şeyidir onlar. Yemeyip yediren, giymeyip giydiren, ayağına bir dikenin bile batmasına gönüllerinin razı olmadığı minik emanetler.

Ne kadar büyüseler de onlar hep küçüktürler, anne ve babalannın gözlerinde. Ama gün gelir, küçükler büyür, büyükler küçülür. Hayatın inişli çıkışlı yollarında, küçükler çıkış, büyükler iniştir. Elden ayaktan düştür. Eve ocağa sığmayan, bir yük-tür büyüklere...

Ve bir gün gelir, o yükler ağır gelir omuzlara. Yalnızlığa terk edilmek üzere küfeler yüklenir. Küfeler dolu gelir, boş gider...

Ziyaret esnasında Dârülaceze din görevlisi refakat etti bize. Adını zikretmeden geçemeyeceğim. Mehmet Mertoğlu hocamız yirmi yıldır

Ne kadar büyüseler de onlar hep küçüktürler, anne ve babalannın gözlerinde. Ama gün gelir, küçükler büyür, büyükler küçülür. Hayatın inişli çıkışlı yollarında, küçükler çıkış, büyükler iniştir. Elden ayaktan düştür. Eve ocağa sığmayan, bir yük-tür büyükler...

orada fedakârca hizmet veriyor. Bunu, onların kendisine gösterdiği sevgide rahatlıkla görebiliyorsunuz.

Uzun koridorlar, geniş odalar...

Sıra sıra dizilmiş, kimi boş, kimi dolu, kimi dağınık, kimi düzenli yataklar... Hepsinin ayrı ayrı hikâyeleri var.

Yüzünü duvara, sırtını dünyaya dönüp yatağında yatan yaşlı bir teyze:

-Nasılınız teyzeciğim? Sorusuna, başını hafifçe çevirip sonra tekrar eski haline getirip;

-Sağ olun kızım! Biraz başım ağıyor. Diye cevap verdi.

Elmacık kemiklerinin üzerinde tombullaşan yanakların kızarmış, ellerinde kararmış kınası, başında beyaz baş örtüsüyle bir Anadolu kadını.

İstiklâl harbine katılan babasıyla başladı hikâyesine bir başkası. Anlatılmaktan ezberlenmiş bir hayat hikâyesi.

Sarayda büyümüş, elini sıcak sudan soğuk suya sokmamış. Paşa babasının elinde bastonuyla çekilmiş bir fotoğrafı duvarda asılı, sarmaya yüz tutmuş.

Meyve yiyor bir oda halkı, öğle yemeğinin üzerine. Kokusu koridora kadar taşmış. Odanın ortasına kurulmuş masalarına bizi de buyur ettiler.

Bir başka odadakiler televizyonda dizi izliyor. Dalıp gitmişler. Bizi fark etmediler bile...

Kimi bağlamasının tellerinde bulmuş kendini.

Kimi, boyalarla kağıda dökmüş yalnızlığını.

Yaşlı bir teyzem, kırmızı kazak örmüş kendine. Özenerek katlamış, yatağının üzerinde duruyor.

-Aynı renkten torunuma atkı ördüm, ziyaretime geldiklerinde vereceğim, dedi.

Sevgi, gerçekten de vermek demekmiş, almasan bile. Pencerenin önünde, tomurcuk dökmüş, açmaya meyilli menekşeler ilişti gözüme.

Komodinlerin üzerine kurulmuş küçük dünyalar gördüm. Evcilik oyunu gibi. Çocukluğuma döndüm ve oradan uzun bir süre ayrılmadım.

Büyümemiş, belki de büyümek istememiş bir hanım bebeklerle süslemiş yatağını. Üşümesinler diye üzerlerine yorgan örtmüştü. Konuşmuyor ama bakışlarından çok şeyler anlattığından o kadar emin ki...

Bir başka köşede, elli yıl aynı yastığa baş koyduğu eşini rahmet ve özlemle anan yaşlı bir teyzenin:

-O, hayatta olsaydı şimdi ben burada olmazdım, sözünü yanağından dökülen iki damla gözyaşı tamamladı.

Saygı ve sevgi üzerine bina edilmiş bir evliliğin çerçevesi, siyah-beyaz fotoğrafı, duvarda asılı ve hala capcanlı idi...

Paylaşmak...

Bazen koskoca bir ömrü, bazen küçük bir mutluluğu, bazen kocaman bir üzüntüyü.

Anladım ki, insanın sadece insana ihtiyacı var.

Sadece yaratandan ötürü, yaratılan herkes sevilmeğe değer ve seilmeyi hak eder.

Dârülaceze...

Kimsesizin, düşkünün, yoksulun, yaşlının evi, bannağı, ya da sığınağı.

Orada bulunan herkesin içten ve yürekten söylediği bir cümle vardı.

"Allah devletimizden ve milletimizden razı olsun. Bizim hiçbir şeye ihtiyacımız yok. Bizim ihtiyacımızı onlar karşılıyorlar."

Ama asıl ihtiyaç duydukları, boş küfelerin sahipleriydi ve onlar çok uzaklardaydılar.

Düşündüm de, acaba kimin kime ihtiyacı var. Aslında hiçbir şeye, hiç kimseye ihtiyaçları yok. Bizim, onlara ihtiyacımız var.

Allah'ın nzasını kazanmanın yolu, onların nzasından geçiyor.

Rızanı hak edenlerden eyle!

FETİH ve FÂTİH

Hüseyin Karaca
Vaiz-Haseki Eğitim Merkezi

Minarelerden okunan, bulutlarla yansıyan ezanları, bir de fetih hatırası olarak dinleyelim. Belki Bilâl'in Medine'de kalmayıp uzak illere giden ordularla, fütûhat serüveninde fethettiği topraklarda okuduğu yanık sesi bulabiliriz.

Temmuz sıcaklığını, ikinci yağmurunun ahenkli çisiltileriyle artan bir Saraybosna gündüzünde, damla damla evlâd-ı Fâtihân kokan Gazi Hüsrev Bey Camii'nde erdim fetih ve Fâtih idrakine...

Savaş yıllarının izlerini ürkek bir ceylan edasıyla hâlâ üzerinde hisseden bu Osmanlı yadigânı caminin avlusunda ikinci namazı için beklerken, beyaz saçlar, gök mavisi gözler, Bosna yeşili tebensümlerle altmış beş yaşlarında bir adam bize doğru yaklaşarak, "Hoşgeldiniz" dedi balkanlara ait bir söyleyişle...

"Hoş bulduk" dedik. Boşnakça olarak, "galiba İstanbul'dan geliyormusunuz" dedi... "Evet" manasına başımızı salladık... Sağ elini, sol göğsüne götürüp salâvat getirir bir saygı içinde "demek Fâtih Sultan hazretlerinin türbesinin olduğu yerden geldiniz. Safalar getirdiniz" dedi. Bu adam, ağzından çıkan cümlelerden ziyade, vakur hümetiyle bizi şaşırtıyordu.

Bulutlar, Sarayevo sokaklarına ağırlığını döküyordu katre katre... İşte o an ruhumuza doğdu fetih güneşi.. Doyasıya ıslanan, Gazi Hüsrev Bey Camii'nin avlusu değil, gün ışığı fütû-

hat reşhası alamayıp da kuruyan benliğimizdi.

Boşnaklar, Bosna'yı fetheden Fâtih'e derin bir hayranlık duyuyorlar.

Okunan ikinci ezanı, şehadet ikran ruhumuza taht kurdu. İkinci Mehmed'in sımının Muhammedî bir vefada gün yüzüne çıktığını farkettilik.

O an, 29 Mayıs sabahı ne ifade eder, sur nedir, hisar nedir, fethin hatıraları bir bir uçuştı muhayyilemizde. Daha on beş gün önce uğradığımız hastanenin ismindeki çağrışımın, fetih serüvenini, Mayıs'ın yirmi dokuzunun neden 1453 sabahı kadar özge bir yerde durmadığını, baharın niçin en çok mayısların yirmi dokuzuna yakıştığını kilometrelerce ötede keşfettik.

Anadolu'da kundaktaki çocuğun kulağına Fetih suresi okuyup da, "Fâtih olursun inşallah" diyerek, çocuğuna Fâtih ismi koyan ana-babaların bir benzerini balkan ufuklarında görmek, bize, ümmet musikisinden gıdalanmanın feyyaz birleştiricilik vasfını öğretti.

İslâm tarihinde fetih denilince umumiyetle İslâm'ın inceliğini, güzelliğini

o güzellikten mahrum belde halklarına ulaştırma düşüncesiyle başka belde ve ülkelerle yapılan mücadeleler anlaşılır. Bu mücadele, bazen hiç savaşa gerek kalmadan, İslâm'ın toptan benimsenmesi, kansız kılıcsız o yerlerin Müslüman hakimiyetine geçmesiyle sonuçlanırken, bazen sulhla yapılan davetlere karşı sert bir mukavemet de gösterilmiştir.

Fethin işgalden farkı, tamamen uhrevî bir niyet ve ülkü etrafında, şahıs ekseninde değil, şahsiyet ve ümmet ekseninde gerçekleşmesidir. O yüzden tarihte bazı önemli köşe taşı yerlerin fethedilmesine öncelik verilmiş, bu fütûhatın başarılı olması durumunda ırk, renk ve mezhep ayrımı olmaksızın herkes bu zaferleri ümmet bilinciyle sahiplenmiş, kendisi katılamasa da fatihlerini alkışlamıştır.

Hangi samimi mümin yoktur ki Mısır'ın, İspanya'nın, İstanbul'un fethedilmesi karşısında sevinmemiş olsun.

Aynı şekilde hiçbir inanmış gönül, Endülü's'ün süku-tu, Endülü's'ün Avrupa'dan göz göre göre katliamlarla silinmesi hadisesini ta yürekten gelen bir ah, bir gözyaşı ile ruhunda hissetmemiş bulunsun.

Fetih, aynı zamanda Kur'an'daki bir surenin adıdır. İçinde İslâm'ın elde edeceği fetih, başarı ve zaferden bahsedildiği için Fetih adını alan bu süre, hicretin altıncı yılında, zahiren Müslümanların aleyhine gibi görülen, hakikatte ise büyük bir başarı olan Hudeybiye antlaşması dönüşünde Mekke ile Medine arasında imiştir.

Bütün fetihlerin Hudeybiye ile, bütün fâtihterin, varoluş kitabının fâtihası olan Efendimizle bir gönül bağı bulunur.

Fetih suresi, bir bütün olarak, bu hazırlıkları göstermesi bakımından, halis bir tevhidin, her şeye hükmeden bir kudretin varlığını fısıldar bize... İnsanoğlunun eliyle elde edilen zaferlerin, aslında Kadîr olan Allah'ın imkân vermesiyle gerçekleştiğini, aksi düşüncenin hakikat karşısında sergilenen bir tür şımarıklık olacağı vurgulanmaktadır. "Bir şaha kul oldum ki cihan ana gedâdur." (Fatih Sultan Mehmed) beyitlerini söyleyebilmek için de zaten sure-i Feth'in derunundan icazet almak lâzımdır.

Fetih için birinci hazırlık, ewelâ niyetlerde tevhidî yalalamak. Kalbi, yakının muhkem surlarıyla tahkim etmek. Pâk gönlü masivadan arındırmak, yani varlık gayesinde hakk'alyakîne demir atmak.

Fetihlerin, müjdeleyicisi olmalıdır. Fâtihter, ewelâ Kur'an'dan, sonra fetih yolunun sultanı Nebî'den alır ışığını. "Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: 'Yeryüzüne iyi kullanm vâris olacaktır' diye yazmıştık." (Enbiya, 105) Hamle hâlinde durmadan yürüyen, başka ülke başka iklimlere de Hakkın mesajını götürmeye sevdalanmışların baş ucu virdidir bu ayet. Her bir fâtihter, bu ayetin mirasından hasenat kapma yarışına girer. Fütihat geleneği, ebede yatırım yapmanın en kestirme yollarından biridir. "Bizim uğrumuzda mücadele edenlere gelince, elbette Biz onlara yollarımızı gösteririz ve şüphesiz ki Allah her halde muhsinlerle (ihsana erdirmişlerle) beraberdir." (Ankebut, 69)

Fetih suresi Müslümanın ümit referansıdır. Ayet ayet bu surede hayata iyimser bakmak, olumsuzlukların üzerine gitmek, her şeyin idaresi anahtarı elinde olan Yaratıcıya güvenmek bu aidiyetle yaşamının izzetini tatmak tattırmaktır.

Fetih, geçmişin şefkatli kollarında yeni fetihlere özlemidir.

"Rodoplann ak başlan yaslıdır/Serdengeçti gönül, artık usludur/Rüzgârları bile matem seslidir,

Fetheyledik deryaları, çölleri/Biz neyledik o koskoca elleri?"

Fetih, demek Hudeybiye'dir. Fetih demek, Mekke'nin fethedilmesi, gönül dünyaları çoktan selâmete aşına olmuş bir şehir ahalisinin, zahiren de bir ordu tarafından hakimiyet altına alınması demek.

Fetih suresi, doğumdan ecel kapısından cennete, oradan da niza huzuruna uzanan yolculukta, insa-

noğlunu tercüme eder. Rıza kapısının nasıl açılacağı-nı öğretir bize.. O anahtar Peygamberimiz'dir.

Fetih düşüncesi Peygamber Efendimiz'in bir hediyesidir insanogluna. Tarih bir tekerrüddür. İkballer de idbarlar da kaynağından üsare taşırlar... Ve Fâtihler, Mekke Fâtih'i'nin kâinatın fethi varlık âhengi-nin zuhura çıkmasına vesile, o ilk nur son zuhurun zamanlara taksim edilmiş feyizleridir.

Mekke şehirlerin, Efendimiz Fâtihlerin rüyasıdır. Mekke'nin fethi İstanbul'un fethine bir aynadır.

Sadece asr-ı saadet değil, kıyamete kadar beşeri-yetin maruf anahtannın açtığı her kapı onun bereketi...

Onun fethi sadece harplerde değildir elbette.

"Günde yetmiş defa istiğfar ediyorum" sözüyle, hayatlarını israf eden, nefsinin cinayetlerinden farkın-da olmadan yaşayanları uyaran.

Harpten dönerken, "mücahedenin küçüğünden büyüğüne dönüyoruz" diyebilen.

"İstanbul mutlaka fetholunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 325) muştusunu gerçekleştirmek için, tarihte pek çok bahadır bu şehre seferler düzenlemiştir. Hedefin büyüklüğü oranında meşakkat de büyüktür. Ama hazırlıklar hem fethi sevdalı komutan tarafından, hem de onu izleyenler tarafından aralıksız icra edilmelidir.

Fâtih'a'sız namaz olmaz, nasipsiz fetih... Nasibe konanlar da, "Nasr ve Nâs'a vuslatı, Fâtih'a'dan itibaren ayet ayet, cüz cüz, yüz on dört durağın her birinin hakkını verme şartına bağlayanlardır.

Fâtih, murad-ı ilâhiyyeye hassas bir Murad-ı saninin terbiyesinde yetişen... İradesini, "faalün lima yürid" olan Rabbinin rızasına göre akord eden demek.

Bütün ırmaklar Konstantiniyye'ye akar milâdî bin dörtyüz elli üçe kadar..

O tarihte, bir hayır çeşmesinin başına geçen hükümdar, bu ırmakların bitiş noktasında da kanmaz, daha fazla tecelli daha çok feth arzular. Durmaz yerinde... İstanbul, başkalarına göre nehirlerin bittiği son durak, bir deniz olabilir ama, Nebî beşaretinden nişan almış bir Fatih için, bu boğaz şehri sadece bir başlangıçtır.

Fetih sonrası yapılan eğitim ve imar yatırımları ile İstanbul bir medeniyet merkezi olmuştur.

Fâtihlerin, verdiği sözle niza makamına dikey olarak terfi eden elleri olmalı. Yolda olmayı hedefte istihattle denk gören...

Ebubekirleri de bulunmalı Fâtihlerin... Metanet ve sekinete kabiliyetli... Miraçtan dönüşte herkesin hayret ettiği noktada, "o söylüyorsa doğrudur" sözüyle sıdık olan; Hudeybiye'de zahiri anlamda aleyhte gibi görünen şartlara tahammül edemeyenlere verdiği, "o dediyse gerçekleşir" teslimiyetiyle, Efendimize verdiği destekle İstanbul fethi esnasında herkesin yavaş yavaş umutsuzluk homurdanmaları karşısında, "sana feth müyesser olacaktır" diye sürekli genç hünkân zafere kılavuzlayan Akşemseddin ne kadar da birbirine benzer fethi özümseme tevekkülleriyle...

Fâtih biraz da Ebubekir tasdikine liyakatli muhitiyle fâtihtir.

Bundandır İstanbul'un defalarca kuşatılıp da fethinin Fâtih Sultan Mehmed'e nasip oluşu...

Sadece ilmî mahfillerde okunulması bir metin olarak değil, bir cihanşumul kapının açılması durumunda "Düşmanlarınız için elinizden geldiği, gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayınız. Dikkat ediniz! Kuvvet at-

maktır; kuvvet atmaktır; kuvvet atmaktır." (Müslim, İmâre, 167) hadis-i şerifine daha önce kimsenin veremediği bir yorum getirmek; devrinin tekniğiyle dalga geçmesine yeni hücum manevraları tatbik etmek...

Sadece nutuk atmak değil, atılacak şeyi doğru zamanda doğru açıdan kullanmak. Attığını vurduktan, muhataplarını boyun eğdirdikten sonra da, "Attığın zaman sen atmadın, onu Allah attı." (Enfal, 17) hakikatine sırtını dönmek... "Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve

hikmet sahibidir." (Feth, 7) tenbihinden gafil olmamak...

"Allah'ın insanlar için açacağı rahmet kapısını kimse kapatamaz. O'nun kapattığını da kimse açamaz. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Fatır, 2) ayet-i kerîmesini, kaç müfessir, İstanbul'u fethetme azm ü cezm ü kast eylemiş Fâtih'in "Bir şeye Allah'ın irâdesi taalluk edicek, bütün kâinat aksine çalışsa geri döndürmez." şeklindeki cümleleri kadar güzel anlayabilmiştir?

"Eğer ol kalenin benim elimle fetholması mukadder olmuş ise, burç ve barutu taştan topraktan değil de demirden olmuş olsa, mum gibi eritip yumuşak eylerim." (Mahrûse-i İstanbul'dan naklen, Ayverdi, S, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, s.222) sözleriyle de, "Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (O'na dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." (Âl-i İmran, 159) ilâhî buyruğu ile, "Sen'in verdiği-ne mânî' olabilecek hiç kimse yok; vermediğini verebilecek kimse de yok! (Buhari, Deavât, 26) hadis-i şerîfini tüm dünyaya icraatıyla haykıran kaç insan vardır?

Fethi anlamak, Fâtih'e kadar asr-ı saadetten beri fütûhat muştusuna gönül bağlayan yiğitlere vefalı olmak demektir. Eyüp Sultan'ı hatırlamadan, Emevî, Abbasî, Selçukî kahramanları devre dışı bırakarak fethi yâd etmek ne anlam taşır? "İstanbul'u aç gülzâr yap" diyen Osman Gazi'den başlayıp Fâtih'e kadar uzanan, Ertuğrul ocağını, Bursa'yı, Edime'yi hesaba

katmadan, fethi ve Fâtih'i şerhetmek ne mümkün?

Gönderde rüzgârla şakalaşan ay yıldızlı bayrağı her gün görüp de, o bayrakta Ulubatlı'nın cesur bileğini, Çanakkale'de Fâtih hatırası Peygamber muştusu kutlu şehri, kirlî ayaklara çiğnetmemek için varnı yongunu harcayan Mehmetçığı düşünmemek olmaz. Millet olmak süreklilik ister. Bugün, okulunda tahsilin hakkını vermek için didinen, sınır boylarında vatani bekleyen genç yiğitlerin alınterinde, Bizansın kibrini, şarkın hasedini kıran Fâtih'in, yirmi bir yaş hayalini okumamak bize yakışmaz.

“ Anadolu'da kundaktaki çocuğun kulağına Fetih suresi okuyup da, "Fâtih olursun inşallah" diyerek, çocuğuna Fâtih ismi koyan ana-babalann bir benzerini balkan ufuklarında görmek, bize, ümmet musikisinden gıdalanmanın feyyaz birleştiricilik vasfını öğretti. ”

Bir medeniyet şehri, kullandığımız lisanın hecelelerinde, kelimelerinde yaşatmak durumundayız. Fethi anlatan billur dilli tarih kitaplarını okumak da görevimiz. Sadece kronoloji değil, madde ile manayı kol kola tarih şuurunda eriterek. Fethi, şairlerin patikâsından varmak, şiirlerin kılavuzluğunda ulaşmak da önemli. Her alanda fethi güncellemek... ilimde fethi,

sanatta fethi, sosyal hayatta fethi, merhamette, adalette fethi.

Dünyayı kana bulayanlara merhamet öğretmede fethi.

Efendimizin kucaklayıcı mesajına aç kitlelere onu ulaştırmada fethi. Kapımızı çalan Halidlere afv sunabilmede fethi.

Şairin ifadesiyle, "Fâtih'ten bir merhabadır gençliğe fethi yıldönümü; bir Fâtih hutbesidir ufkuza yayılan..."

Mukaddesatımızla, birlik ve beraberliğimizi temin eden ortak paydalarımızla, kardeşliğin ve inanmışlığın şiirini yazabilirsiniz. Ve dünyanın bu şiirden alacağı mutluluğu düşünerek, fethin ewelâ kendini fethedenlerin, sonra âleme talkin verenlerin kân olduğunu anlayabiliriz.

Minarelerden okunan, bulutlarla yansan ezanları, bir de fethi hatırası olarak dinleyelim. Belki Bilâl'in Medine'de kalmayıp uzak illere giden ordularla, fütûhat serüveninde fethettiği topraklarda okuduğu yanık sesi bulabiliriz.

“Son Gazi”nin Ardından

Doç. Dr. Halil Altuntaş
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

03 Nisan 2008 günü basın yayın organlarında son gazinin hayatını kaybettiği haberi yer aldı. Habere göre İstiklâl Savaşı gazisi 110 yaşındaki Yakup Satar, Eskişehir'deki evinde son nefesini verdi. Satar, 1898'de Kınm'da doğmuş, ailesi ile birlikte Eskişehir'e göç etmiştir. I. Cihan Savaşı'nda Basra cephesinde, İstiklâl Savaşı'nda ise Sakarya Meydan Muharebesi'nde savaşmıştır.

Haberi duyunca, “İşte bir devrin sonu” dedim. Bu cümlemin içinde neler saklı değildi ki! Üzerinde yaşadığımız coğrafyayı, şanlı bayrağımızı, bağımsızlığımızı, kısaca sahip olduğumuz her şeyi bize bırakabilmek için ev-bark, eş, çoluk-çocuk, anne-baba, mal-mülk, dünya-lıklar adına neleri varsa hepsini bırakıp cepheye koşan o mübarek neslin son temsilcisi de aramızdan ayrılmıştı. Tarih bilgimiz ışığında savaşı geti-

ren dönemlere doğru geri gidelim, biraz düşünerek tekrar günümüze gelelim; bu özel insanın aramızdan göçüşünün anlamını daha iyi kavrayacağız.

Bu duygular henüz içimde tazeliğini korumakta iken ertesi gün (04.04.2008) başka bir haber yer aldı basında: “Son Gazi yaşıyor.” Bir gün önce vefat eden Gazi Yakup Satar'ın yaşayan son gazi olmadığı, Çanakkale ve İstiklâl savaşlarına katılmış olan emekli Albay Mustafa Şekip Bingöl'ün hâlen İstanbul'da hayatta olduğu bildiriliyordu. Ölen gazimize Allah'tan rahmet dilerken hâlen yaşayan son kahramana sağlıklı günler diledim içimden. Ama duygulanımda pek değişme olmadı. Çünkü “son gazimiz” yaşıyordu, ama gün gelecek o da bu milletin ellerinin arasından uçup gidecek ve kaçınılmaz şekilde “bir devir” son bulacak.

Dikkat edilirse, bu sözlerim arasında öne çıkan bir kavram var: Gazilik. Anlamını ve bizim için ifade ettiği değeri bir heykel somutluğu ile hafızamızda saklamamız gereken bir kavram bu.

Üzerinde yaşadığımız coğrafyayı, şanlı bayrağımızı, bağımsızlığımızı kısaca sahip olduğumuz her şeyi bize bırakabilmek için ev-bark, eş, çoluk-çocuk, anne-baba, mal-mülk, dünyalıklar adına neleri varsa hepsini bırakıp cepheye koşan o mübarek neslin son temsilcisi de aramızdan ayrıldı.

Gazi, kutsal değerlerimiz uğrunda savaşanlarla onlara her türlü desteği sağlayan kimse demektir. (Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir, XIX, 27) Gazi ölürse şehit olur, sağ dönerse, "Allah yolunda cihat etmiş kimse" olarak hayatını sürdürür. Bu ruhu yaşatmak üzere tarihte birçok Müslüman devlet adamı gazi unvanını almıştır. Selçuklular döneminin "Gâziyân-ı Rûm" unvanlı mücahit zümresi de aynı anlayışın meyvesidir.

Hız Peygamber'in hadislerindeki anlamı bu "gazi"nin. Dinî-sosyal kültürümüz, gazi kelimesine özel bir anlam yüklemiştir. Buna göre gazi, kutsal değerler uğrunda girdiği savaştan sağ çıkan kimsedir. Çok kere vücudunda bu mücadelenin bir izini taşır. Aldığı kılıç darbesi, vücuduna saplanan bir kurşun, bir şarapnel parçası onu teslim alamamıştır, ama onu tamamen de bırakıp gitmemiştir. Bir ya da birkaç yara izi vardır vücudunda. Bu izler birer şeref madalyası olarak taşınır ömür boyunca. Göğsünde taşıdığı madalyadan daha anlamlıdır bu izler onun için. Asılı olan düşer, unutulur, kaybolur ama vücutta "nakşedilmiş" olan hep onunladır. Çünkü milletin taktığı madalya aslında bu yara izlerini, bunların olduğu savaş alanlarını temsil ediyor.

Tolstoy, "Ölüm Manifestosu" adlı kitabında, Çar ordusuna katılmak üzere seçilecekler arasında olmak için gençlerin ve özellikle onların ailelerinin sarf ettiği çabaların sergilendiği sahneler yer verir. Hali vakti yerinde olanların "tuzu kuru"dur. Yoksullar ve çaresizler askere gönderilerek bu badire de atlatılmalıdır onlara göre.

Bir yerlerde herkes ölümden kurtulmanın yolunu ararken, "bizimkiler" ölüme ulaşmanın yolunu nasıl buluruz diye çaba harcadılar. Çünkü bizim aradığımız ölümün bir başka adı var: Şehitlik. Arar da bulamazsak ondan geri tutmadığımız gazilik var, onu kabulleniriz. Büyük sahâbi Abdullah b. Ömer (ö. Hicri 73) daha çocuk yaşta iken Uhut savaşına katılmak istemiş, Hz. Peygamber kendisine izin veremeyince de, uygun yaşa gelinceye kadar üzüntü ve sâbırsızlıkla beklemişti.

Hayatı cihat meydanlarında geçmiş olan büyük sahâbi Halid b. Velid'i dinleyelim:

-“Bunca savaşa katıldım. Vücudumda kılıç yarası, mızrak yarası, ok yarası olmayan bir kanş yer yok. Böyle iken bakın devler gibi ecelimle ölüyorum. Korkakların gözü uyku görmesin.” (İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi'l-Târih, VII, 129)

Bağdat seferine katılmak isteyen, henüz bıyıklan terlememiş Osman adlı gencin temsil ettiği ruh da aynı İbn-i Ömer'inki ile aynı kökte birleşir: Padişah IV. Murat, düzenli ordunun yanında gönüllülerin de askere alınmasını ferman eder. Ancak bu gönüllüler sağlam yapılı ve yiğit olacaktı. Öyle ki bıyıklanarak tutunabilmelidir. Henüz on sekizindeki Osman bu yiğitler arasına girebilmek için cebinden çıkardığı demir tarağı üst dudağına saplar ve der: "Sultanım işte tarak, işte bıyık..."

Artık Osman, orduya katılma iznini almış ve "Genç Osman" olmuştur.

Zaman ve coğrafya kutsal değerler için her şeyi göze almış olmayı nitelik bakımından etkilemez. Kore'de bıraktığımız aslanlarla, Kıbrıs'ta yazılan destanın kahramanları arasındaki fark, coğrafya farkından başka bir şey değildir. Kore, yüksek değerlerimizin dolaylı yoldan, Kıbrıs ise doğrudan korunduğu topraklardı. Her ikisinde de bu ülkenin, bu Müslüman milletin, kendi değerleri ile geleceğe intikal edebilmesi için mücadele verildi. Can verildi, gazi olundu. Aynı ruh günümüzde yine sahnede. Şehitlik ve gazilik damanımız bu yoldan "çekmeye" devam ediyor.

Biz yalnızca savaştan sağ dönem kahramanlarını değil, şehirlerini bile gazi ilân eden bir ruha sahibiz. Ordu-millet anlayışımızın bir somut örneğidir bu. Bütün bir halka asker elbisesi giydiremezsiniz ama, o halk yurdunu, toprağını, şehrini savunmak için savaşabilir. Yakın geçmişimizde Anadolu'muzun yaşadığı bu idi. Bu ruhu temsilen "Antep"i "Gazi Antep" yaptık.

Yazının başında aktardığımız iki haberden birincisi "son gaziye uğurladık" diyordu, ikincisinde ise "son gazi yaşıyor" denilmiş. Gerçekte iki haber de doğru değil. Biricisi yanlıştır, çünkü "son gazi" sağdır. İkincisi yanlıştır, çünkü bu milletin gerektiğinde şehit ve gazi olma ahdi vardır. Din, vatan, mukaddesat gibi manevî değerlerimizin gördüğü her saldırı, hatta her yan bakiş bizden yeni şehitler alacak, bize yeni gaziler verecektir. Şanlı tarihimiz, bu kararlığımızı ortaya koyduğumuz kesintisiz bir süreç olarak insanlığın önünde duruyor.

Bu millet son şehidini, son gazisini uğurlama şansına sahip değildir.

Fatih ve SANAT

Mustafa Bektaşoğlu

Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı padişahları arasında ilim ve marifeti, fen ve sanatı himaye etmekle tanınmış, diğer sahalardaki meziyetlerine bu meziyeti de ilâve etmiş büyük bir şahsiyettir. Türk tarihinin bu şanlı dönemi fetih ve zaferle olduğu kadar, ilim ve hünerle de doludur. İstanbul'u fethettikten sonra bu güzel şehri bir ilim merkezi yapmak için mümkün olan her şeyi sarf etmiş, maddî, manevî hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Âlimleri ve sanatkârları İstanbul'a toplamayı kendine en büyük şîâr edinmiştir.

Fatih, şüphesiz ki XV. Asır dünya tarihinde üzerinde durulması gereken Türk İslâm hükümdar ve âlimlerinin en büyüğü ve milletlerarası şahsiyetlerin en yükseğidir. Çocukluğundan ölümüne kadar ilim ile meşgul olduğu gibi, sanata da meraklı ve ondan iyi anlayan bir hükümdardır. Bu merakın kendisinde ihtisas derecesine vardığını, onun

zamanında ve onun için hazırlanan eserlerden anlıyoruz. Fatih öyle bir hükümdardır ki, sanatkâra ne istediğini anlatabilmiş ve onların çalışmalarında önemli bir rol oynamıştır. Şer'î ve müspet ilimlerde, edebiyatta, tarihte, coğrafyada ileri derecede bilgisi olan Fatih, aynı ihtimam ve dikkati Türk sanatı için de göstermiştir.

İstanbul alındıktan sonra Fatih yalnız bilime değil, sanayiye de önem vermiştir. İstanbul'a âlim ve fazılları, edebiyat mensuplarını çağırdığı gibi, sanatkârların en ileri gelenlerini de davet etmişti. Fatih, nasıl ki âlimler, fazıllar ve edebiyatçılarıyla aynı velâkin birbirlerine uygun çevreler oluşturmuş ise, sanatkârlarla yakından ilgilenerek, onlarla da uygun bir sanat çevresi oluşturmuştur.

Şair ruhlu olan Fatih'in ince ruhu, sanat eserlerine tutkundur. Bu ne-

denle, edebiyat ve sanat adamlarına o kadar kıymet vermiştir ki, huzurunda oturabilmişlerdir. Serbestçe tartışma ve münakaşa edebilmişlerdir. Yalnız idareye geçen devlet adamları ile ordu erkânına oturma yetkisi verilmemiştir.

Fatih Sultan Mehmet, XV. yüzyılda azim ve cesareti, dürüstlük ve adalet gibi meziyetleri kendisinde toplamış, köklü bir iradeye sahip Türk toplumunun bir temsilcisidir. Güzel sanatların her kolu onun himayesinde gelişme imkânı bulmuştur. Âlimlere, şairlere, sanatkârlara sonsuz imkân sahalan açarken, başlanırlardan dolayı onları ödüllendirmiş, hiçbir zaman maddî ve manevî desteğini esirgememiştir. Zamanında hat sanatının temeli atılmış, celi yazı zirveye çıkmıştır. Aklâm-ı sitte (altı çeşit yazı) den başka divanî yazı Fatih döneminin hatırasıdır. Siyakat yazı da resmî evrakta kullanılmaya başlanmış, vakıf ve tahrir defterleri bu yazı ile yazılmıştır.

Fatih'in otuz senelik saltanat döneminde yetişen hattatların sayısı otuzdan fazla olup, bu, küçümsenmeyecek bir rakamdır. Fatih döneminde hat sanatının yuvası Amasya ve civarıdır. İstanbul'un fethinden sonra yavaş yavaş İstanbul'a intikal etmiştir. Devrin en seçkin ve sanat kıymetini kabul ettirmiş hattatları şunlardır: Edimli Yahya Sufî, oğlu Ali Sufî, Abdullah Amasî, Muhiddin Amasî, Cemal Amasî, Şeyh Hamdullah, II. Bayezid ile Şehzade Korkut da aynı dönem hattatlardandır.

Osmanlı şehzadelerinin terbiye ve tahsillerinde estetik unsurlardan istifade etmek teamül hükmünde idi. Ok, cirit, av, gülle sporlarının yanı sıra, el sanatlarını öğrenmeleri için de teşvik edilirdi. Başta şiir terbiyesi olarak zihni aruz ilminin nizam ve ölçüsü içinde düşünmeye sevk eden ve sırasıyla güzel sanatların her kolunda kabiliyetleri tecrübe edilen şehzadelerden birçoğu, döneminin meşhur hattatlarından olmuşlardır. II. Bayezid ve Şehzade Korkut'tan sonra, II. Süleyman, II. Mustafa, III. Ahmet,

II. Mahmut ve Sultan Mecid döneminin değerli kabul edilmiş hattatlarındandı.

Osmanlılar hat sanatında öyle tasarruflu, öyle emin ve cesur adımlar atmışlardır ki, meydana getirdikleri bu Türk İslâm sanatı yazı olmaktan çıkarak stilize edilmiş ritmik bir desen hâline gelmiş ve hattat, yazdığı levhaya kelimeleri değil, kendi benliğini koymuştur. Osmanlı sanatının bu şahlanışına, güzel sanatların hemen her kolunda rastlamak mümkündür.

Fatih Sultan Mehmet, çocukluğundan beri aldığı ilmî terbiye, sanat konusunda da etkisini gösterdi. Onun, bütün

sanat eserlerine sevgisi vardır. Şu misalde olduğu gibi:

İstanbul'u aldığı gün büyük bir zafer alayı ile Ayasofya'ya geldiğinde, bu kilisenin süslerinden ganimet malıdır diye koparmakla meşgul olan bir askeri asasıyla vurarak uyarmıştır. Bunlar benim malımdır, ne hakla onu bozuyorsun? Diye sanata verdiği değerini ortaya koymuştur.

Sarayda kurmuş olduğu nakış haneye Edirne ve Anadolu'dan en usta hattat, nakkaş ve müzehhipleri getirtmiştir. Bu suretle sarayında o asrın en parlak ve verimli bir Güzel Sanatlar Akademisi kurmuştur ki, özel olarak kendisi için yazdırttığı kitapların çok değişik nakışlarından silâhlara, fresklere, çiniler, mezar taşları, kumaşlar ve hatta resimlere kadar bunların en mükemmellerini yaptırmıştır.

Bütün bunlar sanata verdiği kıymetin birer örneğidir. O, Doğu'da ve Güney'de gördüğümüz diğer Müslüman memleketlerin sanat eserlerinde çok defa görüldüğü üzere monoton eserler istemiştir. Sanatkârların millî üslûpla meydana getirdiği eserlerde birbirinden kopya edilmiş ikinci bir esere rastlayamayız. Zira Fatih'in sanat terbiyesi ancak orijinal ve birbirine benzemeyen sanat eserleriyle karşılaşmaya müsaittir. Onun bu suretle hazırlanmış yaklaşık yüz eserin güzelliği ve mükemmeliyeti karşısında Fatih'in bu ince zevkine ve sanat görüşü-

ne, sanatkarları daima taklit olmayan orijinal eserler vermesine teşvik etmesine hayran olmamak mümkün değildir.

Fatih'in merakı resme, yazıya ve yalnız tezhibe ait değildir; o çiniye, duvar nakışlarına da önem vermiştir. O halde Fatih'in ilgi duyduğu sanatları şöyle sıralayabiliriz:

Fatih bir sanat adamıydı. Yalnız şiir sanatını değil, diğer sanatları, bu arada Rönesans'ın Hristiyan sanatını da anlıyor ve takdir ediyordu. Kütüphanesinde bulunan bir defterde Fatih'in, çocukluğunda bizzat resim yaptığı görülmüştür. Bu çizgiler onun resim sanatında da kabiliyetli olduğunu göstermektedir.

Mimarî sanatına verdiği değer, fethettiği toprakları yüzlerce mimarî abidelerle süslemesinden bellidir. Başta Ayasofya olduğu halde, girdiği şehirlerdeki Hristiyan abidelerini kendi askerlerinden bile koruduğu, yabancı kaynakların da itiraf ettikleri gerçeklerdir. Sarayını resimlerle süslemesi, bir İslâm hükümdarı için cesaret sayılacak bir sanat toleransı ile mümkün olmuştur.

Fatih Sultan Mehmet hayatında asla taassup göstermemiştir. Fatih, belki ilk defa resmini yaptırmış bir hükümdardır. Ondan önceki hükümdarların resimleri sonradan yapılmıştır. Şöhretini duyduğu ressamın yanına getirmiştir. Bunların içinde Bursa'lı nakkaş Sinan Bey ve öğrencilerinden Bursa'lı Şibeli Ahmet Efendi gibi sanata kabiliyetli, Anadolu'dan gelenler olduğu gibi; madalyasını ve resmini yapmak üzere Avrupa'dan kendileri gelen veya getirilenler de vardır. Bunlar arasında Mastori Pavli Paolo da Ragusa ve ayrıca Matteo D'Patsi gibi gelenler ve getirilenlerin yanında, Gentile Bellini gibi davet olunanları da vardır.

Fatih, sanata çok meraklı olduğundan dolayı sarayında ressamlarla nakkaşlardan oluşan bir nakış hane kurmuştu ki, bunların başında olan Baba Nakkaş, Fatih'in her zaman yanında olmuştur. Onun dönemindeki eserler çok çeşitlilik arz etmekle beraber sanat açısından değerlidir. Fatih'in zevki, herhangi bir tezyini parçanın tekrardan ibaret değildir; o sanatın her dalında birbirinden farklı, özgün çalışmaların yapılmasını istemiş ve sanatkarlardan da bunu istemiştir. Zamanındaki çinilerden ve fresk sıva üzerine nakışlardan ve alçı kabartmalardan tutunuz da, kitaplardaki tezhiplere ve onların

el işi kaplarına kadar hiçbir motifin tekrarlanmadığı görülür.

Özellikle kitap süsleme sanatı önemli bir yere sahiptir. Bu sanatı Selçuk üslûbunda ilerletenlerin başında Anadolu'dan gelen süsleme sanatkarları gelir. Fatih, memleket âlimlerine kıymet verdiği gibi, dışardan gelenlere ve getirdiklerine de önemli mevkiler vermiştir. O tarihlerde Anadolu'nun serhat şehri olan Tebriz'den gelmiş sanatkarlar da vardır. Yalnız önemli kısmını Anadolu'dan gelenler oluşturmaz. Tezhibe olduğu gibi, duvar çinilerine, süslü tabaklara, nakışlı eşyaya, özellikle tahta nakışlarına ve çiniler üzerinde altınla süslemeye de meraklıdır. İstanbul'da yaptırdığı binalarda bu duvar çinilerine rastlıyoruz.

Fatih Sultan Mehmet şüphesiz ki bir mimar değildir. Fakat devrin sanat anlayışına uygun mimarını yetiştiren bir toplumun kurucusu, toplumu etik ve estetik kemal noktasına götüren insandı. Bir hükümdar ve büyük bir imarçı sıfatıyla en önemli görevlerinden birinin yeni binalar yapmak olduğunu biliyordu. Nitekim şehri alır almaz saraylar ve camilerle güzelleştirmeye başladı. İstanbul'un mimarî şaheserlerinden ilki Rumeli Hisarı'dır ki, gerek askerlik, gerek sanat ve gerek kısa sürede yapılması bakımından aynı büyüklükte bir başka kale gösterilemez.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u almadan önce, "bütün binalar tamamen benimdir" demesinden dolayı onlara kimse ganimet malı diye dokunamamış, oraları millet uğruna ve yarana imar etmek isteyenlere birer birer vermiştir. Fatih'in, "binalar benimdir" demesi milletimizin hayrındır, çünkü onlar talan olabiliyordu. Bu sayededir ki, Bizans'ın birçok bina ve abideleri korunmuş ve ayakta kalabilmiştir.

Güzel sanatların her kolu ile ilgilenen, resme özel bir önem verip sarayını bir resim galerisi hâline getiren, kütüphanesinin kitaplarını harikulâde cilt ve tezhiplerle süsleyen bu ince ve zarif sanat adamının sadece Osmanlı padişahları içinde değil, tarihin kaydettiği cihan hükümdarları arasında bir ikincisi görülmemiştir.

Evet, bu büyük adam, çevresi tarafından oluşturulan değil, çevresini kendi oluşturan ve meydana getiren kimsedir. İşte Fatih, hayatı boyunca fikir ve aksiyon noktaları arasında tozu dumana katarak koşmuş ve dünya yansını kazanmıştır.

Doğumunun 1000. yılında

Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügati't-Türk

Mustafa Özçelik

Bir kitabın hikâyesi

Meşrutiyet yıllarıdır... Vani oğullarından Nazif Paşa'nın akrabası olan yaşlı bir kadın, İstanbul Sahaflar Çarşısı'na koltuğunda bir kitapla gelir. Önüne çıkan ilk dükkâna girerek kitabı dükkân sahibine uzatır. Kadın otuz altın istemektedir. Kitapçı ise bu fiyatı ödeyecek durumda değildir.

Hikâyenin devamını Kilisli Rifat Bilge'den okuyalım: "Ali Emîrî Efendi, sık sık gittiği Sahaflar Çarşısı'nda her zaman olduğu gibi Burhan Bey'in dükkânına girmişti. "Yeni bir şey var mı?" diye sordu. "Bir kitap var ama biraz pahalı, bu kitabı belki iyi bir fiyatla alır diye Maarif Nazın Emrullah Efendi'ye götürdüm. Bilim kuruluna havale etti, araştırılın sonucunu bildiriniz dedi, sonra gittiğimde bu kitabı on lira teklif ettiler. Ben de, "Kitap benim değil, başkasındır, otuz liradan aşağı vermiyor." dedim. Bunun üzerine, "Öyleyse al bu kitabı biz istemiyoruz, biz otuz liraya bir

kitap değil bir kütüphaneyi satın alırsınız." dediler.

Kitaba şöyle bir göz atan Emîrî Efendi, bir define keşfettiğini hemen anladı. Sayfaları çevirdikçe eserin büyüyle âdeta kendinden geçen Emîrî Efendi, kitapçıya heyecanını göstermemeye çalıştı; çünkü kitapçı kitabın fiyatını yükseltebilirdi. İsteksiz gibi davranarak, "Dağın bir kitap, noksan mı tamam mı anlaşılmıyor, noksansa hiçbir işe yaramaz. Bununla beraber ne de olsa eserdir. Madem ki maarif on lira teklif etti, ben beş lira fazla veriyorum. On beş liraya olursa alayım, kütüphanemde bulunsun." dedi.

"Mümkün değil efendim" dedi kitapçı. Arz ettiğim gibi sahibi otuz lira istiyor. Bu fiyata alırsanız ne âlâ, almazsanız yarı kitabı sahibine iade edeceğim. "Sahibi kimdir?" diye sordu Emîrî Efendi. Yaşlıca bir hanım. Eski nazırlardan birinin yakını. Paşa bu kitabı hediye ederken; "Sana kıy-

Kitapta Müslüman olmuş Türk boylarıyla, geleneksel inanışlarını koruyan Türkler arasındaki mücadeleler, başka milletlerle yapılan savaşlar da anlatılmaktadır. Ama bütün bunların adına sözlük denilen bir eserde topluca yer alması, onu bugün bile benzeri yapılamamış muhteşem bir çalışma seviyesine yükseltmektedir.

metli bir kitap veriyorum. Bunu iyi muhafaza et, sıkıntıya düşersen kitapçılara götürür satarsın, ama altın para otuz liradan aşağı verme" diye tembih etmiş. "Alırsanız muhtaç bir kadına iyilik etmiş olursunuz." Kitabı almak için can atan Emîrî; "Şimdi işin rengi değişti, muhtaç bir hanıma yardım etmek vazifemizdir. İstediginiz fiyata aldım" dedi.

Ama düşündü ki cebinde on beş liradan fazla yok. "Şu on beş lirayı al, gerisini yann getireyim." dese olmaz. Parayı tamamlamak için eve gidecek olsa, bu da tehlikeli. Çaresiz bir şekilde dükkânda oturup, ona ödünç para vermesi için bir tanıdık göndermesi, o kitaptan mahrum etmemesi için Allah'a yalvarmaya başladı. Birkaç dakika sonra dükkânın önünden bir dostunun geçtiğini gördü. Bu kişi eski Darülfünun Edebiyat Muallimi Faik Reşat Bey idi. Hemen arkadaşını çağırarak; "Allah gönderdi seni, yanında varsa aman bana yirmi lira ver" dedi. Arkadaşı cebindeki tüm para olan on lirayı verdikten sonra ücreti tamamlamak için acele ile eve gidip paranın geri kalanını getirdi.

Emîrî Efendi, kitapçının eline otuz lirayı saydı. Üç lira da bahşış verip helâlleşti. Ve otuz üç liraya mâl olan Divan-ı Lügati't-Türk'ü alarak sevincinden uçarcasına oradan uzaklaştı."

Sonrasını tahmin etmek güç olmasa gerekir. Ali Emîrî Efendi'nin sevincine diyecek yoktur. Osmanlı bilginlerinin peşinden koştukları ama bulamadıkları eser onun elindedir. Üstelik dünyada da başka bir nüshası yoktur. Onun sevincini şu satırlar en iyi şekilde anlatmaya yeter: "Bu kitabı aldım; eve geldim. Yemeyi içmeyi unuttum... Bu kitabı sahaf Burhan otuz üç liraya sattı. Fakat ben bunu birkaç misli ağırlığındaki elmaslara, zümrütlere değişmem."

Türkçe'nin İlk Sözlüğü

Böylesine ilginç bir bulunma hikâyesine konu olan bu kitap, Divan-ı Lügati't-Türk'tür. Ona her ne kadar adından hareketle, "Türkçe'nin ilk sözlüğü" desek de özellikleri bundan ibaret değildir. Eser, aynı zamanda Türkçe'nin ilk gramer kitabı, ilk edebiyat ansiklopedisi, Türk dili, tarihi, kültürü, folkloru üzerine yazılmış bir belgeler mecmuası olarak da dikkati çeker. Yine Türk dünyasına ait bilinen ilk haritanın da yer alması, eseri daha da önemli hâle getirir. Eserde, bu bakımdan Türklere ilişkin hemen her şeye rastlamak mümkündür. Her şeyden önce Arapça karşılık-

larıyla birlikte verilen 7500 Türkçe kelime dilimizin o çağda nasıl bir zenginlik taşıdığını gösterir.

Yazar, eseri sadece kitabî bilgilerle hazırlamamış, Türklerin yaşadığı yerlerde yaptığı gözlemleri, derlediği atasözleri, deyimler, türküler, maniler, destan parçaları... bakımından da büyük bir zenginlik taşımaktadır. Yine esere bir Türk tarihi gözüyle de bakmak mümkündür. Zira, kitapta Müslüman olmuş Türk boylarıyla, geleneksel inanışlarını koru-

yan Türkler arasındaki mücadeleler, başka milletlerle yapılan savaşlar da anlatılmaktadır. Ama bütün bunların adına sözlük denilen bir eserde topluca yer alması, onu bugün bile benzeri yapılamamış muhteşem bir çalışma seviyesine yükseltmektedir.

Yazılış Amacı

Eser, muhtevası kadar yazılış amacı ile de ilgi çekicidir. O tarihlerde İslâmiyet'i kabul edişimizin bir sonucu olarak, Arapça ve Farsça kelimeler Türkçe içinde büyük bir hâkimiyet kazanmıştı. Bu durum bir bakıma normal olmakla beraber, Türkçe'nin aleyhine, diğer dillerin ise lehine gelişmelere sebep olmuş, Türkçe âdeta küçümsenir hâle gelmiştir. İşte böyle bir durumda bu eser, bir taraftan Türkçe'nin zengin-

liğini ortaya koyarken, bir yandan da "Araplara Türkçe"yi öğretmek" amacıyla kaleme alınmıştır ki, bu tavır Türkçe'nin de öğrenilmesi gereken zengin bir dil olduğu meselesini ortaya koyması itibarıyla son derece önemlidir.

Eserin Yazarı

Divan-ı Lügati't-Türk'ün yazarı, eserinin dilimizle ilgili taşıdığı zenginlikten dolayı ilk Türkoloji bilgini sayabileceğimiz Kaşgarlı Mahmud'dur. 1008 yılında Kaşgar'da doğmuştur. Kendisi Karahanlı hükümdar sülâlesine mensuptur. Babası, dedesi ve büyük babası emir, hakan hükümdar olarak görev yapmışlardır. Divan-ı Lügati't-Türk'ten başka bir de Cevahirü'n-Nahv fi Lügati't-Türk adıyla bir de gramer kitabı bulunmaktadır. Bu kitap da ne yazık ki ya büsbütün yok olmuş yahut henüz bulunamamıştır.

Biyografisine ilişkin böylesi sınırlı bilgilere sahip olduğumuz bu büyük âlim, bu eserini 25 Ocak 1072 yılında yazmaya başlamış ve 9 Ocak 1074'de bitirmiştir. Eseri kendisine takdim ettiği hükümdar ise, Alpaslan'ın damadı olan Halife Muktedi Billah'tır.

Eserin bugün İstanbul Millet Kütüphanesi'nde bulunan biricik nüshasının istinsahı Ebi'l-Feth tarafından 1266'da Şam'da tamamlanmıştır. Eserden Osmanlı döneminde ilk kez Kâtip Çelebi ve Antepî Mahmud Çelebi bahsederler. Fakat eser ortada yoktur. Bu durum 1910 yılına kadar sürer.

Eserin bulunuşu, haklı olarak gerek Türk dünyasında gerekse Avrupa'da büyük yankılar uyandırır. Ali Emîrî Efendi, kitabın başına bir hâl gelir korkusuyla onu kimselere göstermek istemez. Sadece çok güvendiği Kilisli Rifat'a göstermektedir. Onun arzusu ise kitabın bir an önce yayımlanmasıdır. Fakat Ali Emîrî Efendi'yi buna razı etmek çok da kolay olmaz. Sonuçta devreye Sadrazam Talat Paşa girer. Onun ricasıyla kitabın yayımlanmasına razı olur, ama bir şart

tı vardır. O da, kitabı yayına Kilisli Rifat Efendi'nin hazırlamasıdır. Talat Paşa onun şartını memnuniyetle kabul eder, ayrıca kendisine yüksek bir memuriyet teklif ettiyse de Ali Emîrî Efendi bunu kabul etmez.

Böylece üzerinde yoğun çalışmalar başlar. İlk olarak 1915-17 yıllarında üç cilt hâlinde basılır. Sonraki yıllarda da bu çalışmalar sürer. Tıpkı basımı yayımlanır. Ayrıca tercümesi Besim Atalay tarafından yapılarak Latin harfleriyle, Dehri Dilçin tarafından Arap harfleriyle yayımlanır. Türkiye dışında da benzer çalışmalara konu olur.

Ali Emîrî Efendi

Kaşgarlı Mahmud'dan bahsederken, Ali Emîrî Efendi'ye bir paragraf açmamak haksızlık olacaktır. Zira, o olmasaydı bu eser belki de hâlâ kayıp olacaktı.

Ali Emîrî Efendi, 1857'de Diyarbakır'da doğdu. İyi bir öğrenim gördü. Küçük yaşlarından itibaren okumaya ve yazmaya meraklı bir insandı. Sürekli olarak kıymetli eserleri toplardı. Bu gayretiyle 1916 yılında Feyzullah Efendi Medresesi'nde bir kütüphane kurmuş, buraya sahibi olduğu 16 bin 500 kitabı bağışlamıştır. Bütün ısrarlara rağmen kütüphaneye kendi ismini değil de, "Ben bu kitapları milletim için topladım ve millete vakfediyorum" diyerek, kütüphanenin adını "Millet Kütüphanesi" koymuştu. 23 Ocak 1924 yılına yani ölümüne kadar bu kütüphanenin müdürlüğünü yapmıştır.

Ali Emîrî'nin bu tür bir tavrını da Divan-ı Lügati't-Türk'ün basımı aşamasında görmekteyiz. Kitabın neşir çalışmaları başlar başlamaz, Talat Paşa Ali Emîrî Efendi'ye 300 lira hediye gönderir. Ali Emîrî Efendi bu hediyeyi kabul etmeyerek şunları söyler: "Lütfunuza, kadirşinaslığınıza teşekkür ederim. Fakat parayı kabul edemem. Çünkü, kabul edersem, vatanı, millî bir ufaklık hizmet mukabilinde para almış olacağım. Bu ise vicdanıma ağır gelen bir şeydir. Bundan dolayı, size teşekkür ile beraber parayı da iade ediyorum. Siz parayı muhtaç olan birkaç namuslu aileye dağıtırsanız, ben size müteşekkîr kalacağım gibi, Cenab-ı Hakk da memnun olur. Bu sadakanın adı da Divan-ı Lügati't Türk sadakası olsun."

Ali Emîrî Efendi, sadece iyi bir kitap okuyucu ve toplayıcısı değildir. Onun otuzu aşkın telif, neşir ve istinsah ettiği eseri bulunmaktadır.

İşte Divan-ı Lügati't-Türk'ü böylesine kadirşinas, milletini çok seven bir insana borçluyuz. Bu yüzden onun da Kaşgarlı Mahmud'la birlikte yaşamaya devam edecek ve hayırla anılacaktır.

Vedat Ali Tok

Ey ah! Hüzün meclisinin ney'iyim; ateşe yanmış kuru vücudumda havadan başka ne bulursan yele ver...

Türk şiirinde ney ile ilgili birçok güzel beyit vardır. Bunlardan biri de Fuzulî'nin yukarıya aldığımız berceste beytidir.

Şair ne diyor? Ey âh, ben gam meclisinin neyiyim, ateşe yanmış kuru cismimde havadan gayrı ne varsa yele ver.

Fuzulî'nin ne demek istediğini yeterince anlayabilmek için bir çeşit musıkî aleti olan ney ve onun çağrıştırdıklarını bilmemiz gerekir. Ney kamış anlamına gelen Farsça nay kelimesinden türemiştir. Ney'in gerek şekil gerek ses bakımından hususiyeti ile manevî âleminizin bir yakınlığı/benzerliği bulunduğu gözden kaçmıyor. Neyin sesi ise insanı uhrevî âlemlere salan bir özellik arz eder.

Ney'in kamışlıktan kopanılması, ney

için gurbet hayatının başlaması demektir. Sesinin duyulabilmesi için kızgın demir parçasıyla içi dağlanır; içindeki pütürler ütülenir, tertemiz edilir. Sonra ses çıkarması için üzerine delikler açılır. Neye nefes verilmesiyle beraber yayılan o yanık ses en katı yürekleri bile yumuşatır; çünkü ötelerin hasretini verir ney. Mevlâna, Mesnevî'sinin ilk beytinde neyin gurbet hikâyesine dikkat çeker:

"Bişnev in ney çün hikâyet mi koned

Ez cüdâyhâ şikâyet mi koned"

(Ney'i dinle ki bir hikâye anlatıyor; aynıklardan şikâyet ediyor.)

Ney'in kamışlıktan kopanıp gurbe- te düşmesi, tıpkı öz vatanından, (âlem-i ervâhtan) Allah Teâlâ'ya "belâ (evet)" demek suretiyle kul- luk sözünü verip dünya hayatına gelen insanın durumu gibidir. Neyin yanık yanık ötmesi yahut insa-

nın dünyaya gelmesiyle, geldiği âlemin hasretiyle âh etmesi aynıdır; çünkü ruh, gurbette huzursuzdur.

Fuzulî'ye göre dünya bir gam meclisidir. Kendisi ise bu mecliste yanık yanık inleyen bir ney gibidir. Onun içinde ne mal, ne mülk, ne şan, ne şöhret kaygısı vardır. Mâsivâdan anındırılmış bir ruh taşımaktadır. Neyin içindeki pütürlerin, bir başka deyişle süsün püsün yakılmak suretiyle yok edilmesi gibi, şair de kendisini süsten püsten anndırmıştır. Zaten dünya hayatında ancak kâmil insan, ney gibidir. Ney'e üflendiği zaman nasıl ki ilâhî bir seda verir, içini benlikten, maddiyattan, süsten püsten... kısacası mâsivâdan anndıran insan da boş şey konuşmaz; söylediği her şey Hak ve hakîkatten ibarettir.

Fuzulî'nin beytine dikkat edilirse şair, od'dan (ateşten) bahsediyor. Şairi yakan elbette manevî bir ateştir. Bu, aşk ateşinden başka bir şey değildir. Bu ateş ki insanın içinde bulunan herca-i duygulan, gereksiz hevesleri yakıp yok etmiştir.

İçinde sadece hava vardır. O da nefestir. Nefes ki hayatta olmanın asgari şartıdır.

Klâsik edebiyatımızda ney ile ilgili çok zengin bir kültür oluşturulmuştur. Ney, edebiyatımızda âdetâ kâmil insan portresi çizmek için bir mazmun durumuna gelmiştir. Meselâ klâsik şairlerimizden Ahî ney'in yanık yanık ses çıkarmasının sınıını sorduktan sonra cevabını da kendisi söyler. Ney'in bu hik-

“Ney'in kamışlıktan koparılması, ney için gurbet hayatının başlaması demektir. Sesinin duyulabilmesi için kızgın demir parçasıyla içi dağlanır; içindeki pütürler ütülenir, tertemiz edilir. Sonra ses çıkarması için üzerine delikler açılır. Neye nefes verilmesiyle beraber yayılan o yanık ses en katı yürekleri bile yumuşatır; çünkü ötele-rin hasretini verir ney.”

metli sesini ancak sinesi delik deşik olmuş âşıklar anlayabilir:

“Nedendir dilde nâyun sûz ü sâzı

Delüklü sîneler anlar bu râzı”

Yine 17. asır şairlerinden Hâletî ney'in konuşmadığını/dili olmadığını; ancak bir sürü sözden daha etkili bir ses çıkardığını ifade ettiği rubaisi şöyle:

“Ahvâl-i cihânı her zaman söyleşelim

Ammâ gam-ı aşkımız nihân söyleşelim

Ey vâkıf-ı râz-ı aşk olan ârif-i can

Ney gibi seninle bî-zebân söyleşelim”

Sözümüzü yine Fuzulî'ye ait bir beyitle bitirelim:

“Ney kimi her dem ki bezm-i vaslını yâd eylerem

Tâ nefes vardur kuru cismümde feryâd eylerem”

(Ney gibi senin kavuşma meclisini ne zaman yâd etsem kuru cismimde nefes var oldukça feryat eyliyorum)

ZAL MAHMUD PAŞA CAMİİ

İsa Güler
Eyüp Müftüsü

Eyüp ilçesinin girişinde, Haliç kıyısında, tarihi ana yolun kenarında yükselen Zal Mahmut Paşa Camii, sadece Eyüp'ün değil Klâsik Osmanlı Mimarisinin de önemli ve dikkatli çekici eserlerinden biridir. Eyüp'ün Haliç yönündeki görünümüne görsel ve estetik bir değer katan cami, büyük usta Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir.

Eyüp'te ilçeye adını veren Eyüp Sultan Camii'nden sonra ikinci büyük dinî yapı Zal Mahmud Paşa Camii'dir.

İstanbul tarafından Eyüp Sultan'ı ziyaret edenlerin karayolu ile buraya ulaştıkları takdirde ilk karşılaştıkları büyük eserdir.

Eyüp ilçesinin girişinde, Haliç kıyısında, tarihi ana yolun kenarında yükselen bu cami, sadece Eyüp'ün değil Klâsik Osmanlı Mimarisinin de önemli ve dik-katli çekici eserlerinden biridir. Eyüp'ün Haliç yönündeki görünümüne görsel ve estetik bir değer katan cami, büyük usta Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde caminin, Osmanlı ülkesinin en muhteşem vezir camii olduğunu belirtmiştir.

Zal Mahmud Paşa Camii, Mimar Sinan'ın plânlayıp inşa ettiği ibadet yerlerinin birçoğunda olduğu gibi küçük bir külliye'nin merkezidir. Bu külliye camiden başka iki medrese ve bir türbeden teşekkül etmiş, bunlara külliye'yi Haliç tarafında sınırlayan bir dış avlu duvar ile bir çeşme ilâve edilmiştir. Zal Mahmud Paşa ve eşi Şah Sultan tarafından 1577 tarihinde yaptırılmıştır. Aslen Boşnak olan Zal Mahmud paşa XVI. Yüz yılın ilk yarısı içerisinde devşirme olarak Osmanlı sarayının hizmetine intisap etmiştir. Enderun'da yetişen Zal Mahmud, iri güçlü, kuvvetli fiziki yapısı, cesur, sadık ve çalışkan kişiliği nedeniyle sarayın güvenliğinden sorumlu "Saray Kapıcıları" arasında yer almıştır. Osmanlı tarihinde adı 1553'te Şehzade Mustafa'nın boğdurulması olayında etkin rolü bulunması sebebiyle duyulmuştur. Kanunî Sultan Süleyman döneminde kapıcıbaşı yapılmış, daha sonraki yıllarda Halep Beylerbeyliğine, 1564'de Anadolu Beylerbeyliğine getirilmiş, 1657 yılında da vezirlik verilerek paşa olmuştur. II. Selim döneminde Sokulu Mehmet Paşa, Piyale Paşa, Pertev Paşa, Lala Mustafa Paşa ile birlikte Osmanlı İmparatorluğunun en üst yönetici kadrosunda yer almıştır. 1574 yılında Sultan II. Selim'in kızı Şah Sultan ile evlenerek hanedana damat olmuştur. (Eyüp Sultan Sempozyumu, Eyüp Sultan Tarihi)

Şah Sultan, babası Sultan II. Selim'in henüz şehzade olarak Manisa'da bulunduğu yıllarda Manisa'da doğmuştur. Annesi Nurbanu Sultan'dır. Eşi Zal Mahmud Paşa ile aynı yıl, aynı ay ve aynı günde Ey-

lül 1580 tarihinde vefat etmiştir. Eşi Zal Mahmud Paşa'yla birlikte yaptırdıkları külliye'nin türbe bölümüne defnedilmişlerdir.

Külliye'nin inşa edildiği alan eğilimli ve geometrisi zor bir arazi olduğu için, külliye'nin yerleştirildiği arazi teraslanarak iki kademede ele alınmıştır. Birinci kademeye cami ile şadırvan avlusu ve avluya birleşen bir medrese, ikinci ve daha düşük kottaki Haliç yönünde yer alan alana ise ikinci medrese ile türbe binası inşa edilmiştir. Bu alanı sınırlayan avlu duvarının dış tarafına da bir çeşme yerleştirilmiştir.

Doğal yapıya uyum sağlayarak oluşturulan bu teraslama, Mimar Sinan'ın eserlerini inşa ederken ta-

biatla yaptığı ustaca uzlaşmanın tipik bir örneğidir. (a.g.e.)

Haliç tarafındaki avlu kapısından girildiğinde sağ tarafta medrese odaları, sol tarafta türbe bulunmaktadır. Buradan 26 basamaklı taş bir merdivenle şadırvan avlusuna çıkılmaktadır. Şadırvan sekiz sütunlu olup, avlunun üç tarafında medrese odaları vardır.

Dış cepheleri taş ve tuğladan oluşan renkli bir görünüme sahip olan cami, Mimar Sinan'ın cami tasarımları içinde özel bir yere sahiptir. Yan cepheler yüksek duvarlar halindedir ve diziler halinde çok sayıda pencereler vardır. Mimar Sinan bu esrinde yan cephelerin yüksek duvarlar halinde oluşu ile cami mimarisine yeni bir dış estetik anlayışı getirmiştir. 12.40 metre çapında ve zemin yüksek-

liği 21.80 metreyi bulan caminin kubbesini taşıyan kemerler dışa aksettirilmemiş, duvarların içine gizlenmiştir. Mihrap İznik çinileriyle kaplanmıştır. Kubbe nakışları ve yan cephelerdeki çok sayıda pencere camiye zengin ve ferah bir görünüm kazandırmıştır. Son cemaat mahallinde altı sütunlu bir revak mevcuttur. Caminin sağ tarafındaki taş minaresi, İstanbul'da büyük tahribat yapan 1894 depreminde zarar görmüş ve şimdiki biçimiyle yeniden yapılmıştır.

Caminin kible tarafındaki türbe ise sekizgen biçiminde olup tek kubbelidir ve cepheleri kesme taştan örülmüştür. Girişinde üç bölümlü küçük bir revak vardır. Sade görünümlü bir mezar anıtidir. İçerisinde Zal Mahmud Paşa ile Şah Sultan'ın ahşap sandukalarından başka üçüncü bir sanduka daha vardır. Üçüncü sandukanın kime ait olduğu açıkça bilinmemektedir. (Eyüp Sultan Tarihi)

İlçemizi süsleyen, İlçemizin Haliç yönündeki görünümüne estetik bir değer katan, Mimar Sinan'ın önemli eserlerinden biri olan Zal Mahmud Paşa Camii varlığını asırlarca devam ettirip günümüze kadar ayakta kalmış, bize düşen de yaşatarak gelecek kuşaklara aktarmaktır.

Fakih, Muallim ve Komutan Sahabi
MUAZ B. CEBEL (r.a.)

Doç. Dr. Adem Apak
Uludağ Üniv. İlahiyat Fak.

Muaz b. Cebel (r.a.) milâdî 601 veya 603 tarihinde dünyaya geldi. Eski adı Yesrib olan Medine'de yaşayan Güney Arabistan asıllı iki Arap kabilesinden biri olan Hacrec'in Benî Udey koluna mensuptur. I. Akabe Biatı'ndan sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından İslâm dinini yaymak üzere Medine'ye gönderilen muallim Musab b. Umeyr (r.a.) ve ona destek olan diğer bir Medineli Es'ad b. Zürene (r.a.)'nin gayretleri neticesinde 18 yaşında iken İslâm ile şereflendi.

Nübüvvetin 13. yılı (m. 622) hac mevsiminde ikisi kadın, yetmiş beş Medinelinin iştirak ettiği II. Akabe Biatı'na kabilesi Hazreciilerle birlikte Muaz b. Cebel (r.a.) de katıldı. Medine'ye dönüşünde gerek kendi kabilesi arasında gerekse Medine'de İslâm dininin yayılması faaliyetlerinde etkin bir şekilde yer aldı. Muaz (r.a.)'ın tebliğ faaliyetleri arasında insanları Müslüman olmaya çağırmak kadar, onları putların bir işe yaramadığına inandırmak, hatta gizlice putları kırmak da vardı.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra gerçekleştirdiği Ensar-Muhacir kardeşliği uygulamasında Muaz b. Cebel (r.a.) ile ilk Müslümanlardan Abdullah b. Mes'ud (r.a.) arasında din kardeşliği bağı kuruldu. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Medine'ye hicretinden itibaren sürekli onun yanında olmaya gayret gösteren Muaz (r.a.) Huneyn Savaşı ve Taif Muharabası dışındaki bütün askerî faaliyetlere iştirak etti. Bu iki gazveye katılamamasının sebebi ise onun fetihin ardından Allah Rasûlü (s.a.s.) tarafından Mekke'ye emir ve Kur'an-ı Kerim muallimi olarak tayin edilmesidir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) hicretin 9. yılında (m. 630) Muaz b. Cebel (r.a.)'i diğer bir fakih sahabe Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile birlikte zekât amili ve kadılık göreviyle Güney Arabistan'a gönderdi. Yemen'in yukarı kısmının kadılığını Muaz (r.a.) üstlenirken, aşağı kısmında ise bu görevi Ebû Mûsâ yerine getirdi. Medine'den ayrılmadan önce Allah Rasûlü (s.a.s.), Muaz b. Cebel

(r.a.)'e görevi esnasında kendisine bir mesele arz edildiğinde nasıl hüküm vereceğini sordu. Muaz (r.a.) ise cevaben ilk önce Allah'ın kitabını esas alacağını, onda konuyla ilgili olarak herhangi bir hüküm bulamazsa Rasûlullah (s.a.s.)'in sünnetine müracaat edeceğini, bu iki temel kaynaktan bulamazsa da kendi ihtidatına göre hüküm vereceğini bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) onun verdiği cevabı olumlu karşılamış ve memnuniyetini ifade etmiştir. Bu görüşmeden sonra Allah Rasûlü (s.a.s.) sonra kendisine bazı tavsiyelerde bulunarak Yemen'deki görevine uğurlamıştır.

Muaz b. Cebel (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.s.) vefatına kadar Yemen'deki kadılık görevine devam etti. Bu sürenin sonuna doğru Yemen'de peygamberlik iddiasında bulunan ve bölge halkından pek çok kişiyi etrafında toplayan Esved el-Ansî'nin etkisiz hale getirilmesi ve bölgede Müslümanların yeniden hakimiyet kurmasında etkin derecede görev aldı.

Muaz b. Cebel (r.a.) Hz. Peygamber (r.a.)'in vefatından kısa bir süre sonra Yemen'den ayrılarak Medine'ye geri döndü. Burada yeni halife seçilmiş bulunan Hz. Ebu Bekir'den Şam fetihlerine katılmak için müsaade istedi. Yeni yönetim özellikle fikhî bilgisi ve birikimi sebebiyle onu Medine'de danışman olarak istihdam etmek istediye de Muaz (r.a.) ısrarla cihada katılmayı arzu ettiğini bildirdi. Halifeden aldığı izinden sonra hazırlanan orduyla birlikte Şam topraklarına hareket etti. Suriye bölgesinde ilk önce Halid b. Velid (r.a.), ardından da Ebû Ubeyde b. el-Cerrah (r.a.) komutasında gerçekleştirilen askerî faaliyetlerin tamamında yer aldı. Müslümanlarla Bizans ordularının Şam bölgesi topraklarında karşı karşıya geldikleri iki büyük çarpışma olan Ecnâdeyn ve Yermük savaşlarına birlik komutanı olarak katıldı. Ayrıca Bizans'ın Doğu Akdeniz'deki en önemli merkezi olan Dimaşk şehrinin fethine şahit oldu.

Hicretin 18. (M.638) yılında meydana gelen ve yaklaşık 25 bin Müslüman askerin ölümüne sebep olan Amevas taunu Suriye orduları başkomutanı Ebû Ubeyde b. el-Cerrah(r.a.)'ın da ölümüne sebep olmuştu. Bunun üzerine halife Hz. Ömer onun yerine ordunun başkomutanlığına Muaz b. Cebel (r.a.)'i tayin etti. Ancak Muaz (r.a.)'in görevi de fazla sürmedi. Zira o da vazifeyi üstlenmesinden çok kısa bir süre sonra aynı hastalığa yakalanarak bütün aile fertleriyle birlikte vefat etti. Günümüzde Ürdün toprakları içinde bulunan mevkide toprağa verildi. Kendi adıyla anılan köyde bulunan kabri ve mescidi zama-

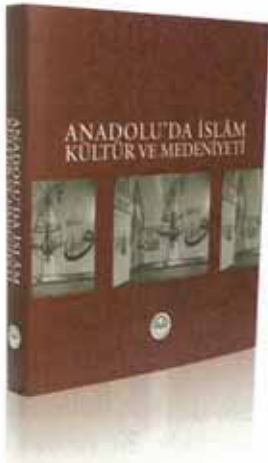
nımızda Ürdün'ün önemli manevî ziyaret mekanlarından biri olarak kabul edilir.

Muaz b. Cebel (r.a.) ilme düşkünlüğü ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'e bağlılığıyla meşhur olmuş bir sahabidir. Sürekli olarak Rasûlullah (s.a.s.)'in yanında bulunmaya özen göstermiş, özellikle fikhî konularda sık sık sorular sormak suretiyle kendisinden bilgi alma gayreti içinde olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) onun şahsına duyduğu muhabbeti sık sık ifade etmiştir.

İbadete, özellikle namaza aşırı düşkünlüğüyle bilinen ve pek çok gecesini namazla ihya etmeye çalışan Muaz, aynı zamanda namazlarında uzun sureler okumasıyla tanınmıştır. Kaynaklarda Muaz b. Cebel (r.a.)'e ait olarak geçen ve oğluna nasihat olarak söylenmiş bulunan "Oğlum! Namaza durduğunda dünyaya veda etmek üzere olduğunu ve oraya bir daha dönmeyeceğini düşün", "İnsanlarla az, Rabbinle çok konuş belki o zaman kalbin rabbini görür" sözleri onun namaza verdiği ehemmiyeti açık bir şekilde ortaya koyar. İmamlik yapması esnasında da uzun sureler okuma alışkanlığını sürdüren Muaz (r.a.)'ın bu durumu gündüz sürekli olarak işleriyle meşgul olmaları sebebiyle yorgun vaziyette mescide gelen Müslümanlar tarafından şikâyet konusu yapılmış, bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.s.) Muaz (r.a.)'a cemaatle namaz sırasında insanları zor durumda bırakmamak için kısa sureler okumasını tavsiye etmiştir.

Muaz b. Cebel (r.a.) ashab-ı kiram arasında alim sayılan sahabilerdendir. Yaşadığı dönemde Kur'an-ı Kerim'i baştan sonra ezbere bilenlerdendir. Allah Rasûlü (s.a.s.) onun adını, kendisinden Kur'an-ı Kerim öğrenilebilecek kişilerden biri olarak zikretmiştir. Muaz (r.a.) dinî konulardaki bilgi ve birikimi sayesinde fetva verebilecek dereceye ulaşmıştır. Gerek Allah Rasûlü (s.a.s.), gerekse ondan sonraki iki halife onu insanlara Kur'an'ı ve dinî meseleleri öğretmek amacıyla muallim olarak görevlendirmişlerdir. Hz. Ömer halifeliği döneminde fikhî konularda Muaz b. Cebel (r.a.)'e sık sık başvurmuştur.

Kaynaklarda zikredildiğine göre Muaz b. Cebel (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.s.)'den 157 adet hadis rivayet etmiştir. Ayrıca muallim olması sebebiyle bilhassa hadis ve fikhî konularında pek çok meşhur talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında ilk akla gelenler ise Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Amr b. As, Câbir b. Abdullah, Ebu Mûsa el-Eş'arî'dir.

Anadolu'da İslâm Kültür ve Medeniyeti

(DİB. Yay., Ankara 2007, 428 s.)

Anadolu, Türk-İslâm kültür ve medeniyetinin filizlendiği coğrafyadır. Bu coğrafyadan beslenen medeniyeti bilmek ve tanımak, geçmişle bağlantı kurmayı sağlamak gibi sadece tek yönlü bir faydaya indirgenemez. Zira geçmişi, geleceğe yönelik projeksiyon tutmak ve "şimdi"yi inşa etmek için bilmek ve tanımdır esas olan.

Anadolu'da İslâm Kültür ve Medeniyeti kitabı, Anadolu toprağında filizlenen Türk-İslâm medeniyetinin bütün zenginliklerini, modern dünyanın ilgisine Diyanet İşleri Başkanlığı perspektifiyle sunmaktadır. Geçmişin hazineleri arasında gezinmek, hazinelerden süzölen hüzmelerle geleceğe uzanmak ve bugünü inşa edebilmek için...

Kitabın içeriği, kavramsal çerçeve, sosyal hayat, eğitim-bilim, edebiyat, musiki, mimari ve geleneksel sanatlar şeklinde bölümlenmiştir. Bu bölümlerde, konuların çerçevesini çizen metinlerin fotoğraflarla görsel bir zenginlik kazandırılarak sunulması, kitabın, bilginin estetikle bütünleşiminin seçkin bir örneği olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca kitapta, yetkin kalemlerden çıkan, çoğumuzun aşinası olduğu yazılar, seçme metinler olarak yer almaktadır. Nurettin Topçu'nun dilinden Dua, Mehmet Akif Ersoy'un gözüyle Amin Alayı ve Fuzulî'nin ka-

leminden Su Kasidesi gibi. Kitaba yayın danışmanı olarak Prof. Dr. İlber Ortaylı ve Bayram Bilge Tokel katkıda bulunmuştur. Kitabın görsel şölenine ise Ara Güler gibi yetkin fotoğrafçıların objektifinden yansıyan kareler zenginlik katmaktadır.

Kitapta kavramsal çerçeve bölümünde, Anadolu'da Türklük ve Müslümanlığın meczolununun izleri sürölmekte, vatan ve bayrak, şehitlik ve gazilik kavramları ele alınmaktadır. Ardından manevî hayatın dua ve tevekköl kavramlarıyla yoğrulmasına değinilmekte, toplumsal hayatta öğretmenlik, askerlik, din görevliliği gibi mesleklerin kutsal meslekler olarak algılanışından bahsedilmektedir. İslâm kültür ve medeniyetinin azınlıklara karşı adaletini ve hoşgörü medeniyeti oluşunu, yine kavramsal çerçeve içinde okumak mümkündür.

Sosyal hayat bölümünde, evlilik törenlerinden sünnet merasimlerine, pazar yerleri ve çarşılardaki alışveriş işlerinden eğlence kültürüne, cami ve çevresi kültürden ramazan aylarına mahsus geleneklere, fütüvvet, ahilik ve lonca teşkilatından vakıf müessesesine kadar pek çok boyutuyla aile yaşamı ve sosyal doku işlenmektedir. Eğitim-bilim bölümünde sıbyan mektepleri, medreseler, medreselerin yapılması, müfredatı, eğitim-öğretim elemanları, enderun mektebi, değişme dönemi eğitim kurumları ve Cumhuriyet dönemi eğitim kurumlarından bahsedilmektedir.

Kitapta edebiyat bölümünde, Anadolu'da Türk-İslâm edebiyatının dili, türleri, sembolleri, üslubu ve

tarihi süreç içinde akış seyri hakkında değerlendirmeler yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde, edebiyat klâsiklerinden seçme metinler, sayfaları süslemektedir. Müzik bölümünde, nazariyatı, icra tarzları, müzik enstrümanları, tarihi seyri içinde gelişimi perspektiflerinden klâsik Türk müziği ve klasik halk müziği hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca sema töreni ve Mevlevî ayinleri hakkında değerlendirmeler yer almaktadır. Kitabın bu bölümünde, Türk-İslâm musikisinin nağmelerini, verilen bilgiler eşliğinde "dinlemek" mümkündür.

Mimarî bölümünde, soyutun somuta akışı, manevî olanın maddî olanda yansıması olarak görülebilecek "imar ve inşa" ürünleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde yapı elemanları, plân ve biçim tercihleri, iç mimarî, dekorasyon ve süslemeleri ayrıca tarihi gelişim süreciyle Anadolu'da yükselen mimarinin izleri sürülebilir. Daha da temelde, mimariye yansıyan dünya görüşünün izlerini takip etmek mümkündür.

Kitabın son bölümü olan geleneksel sanatlar bölümünde ise, hat, tezhip, tasvir, ebru, cilt, katı, çini-seramik-cam ve mensucat sanatı hakkında bilgiler yer almaktadır. Sanat eserlerinde kullanılan malzemelerden çeşitli üslûplara kadar farklı perspektiflerden Türk-İslâm sanatı ve ürünleri değerlendirilmektedir. Bu bölümde, sanat dalları hakkında fikir veren görsel öğelerin hayran bırakıcı etkisi eşliğinde sayfalar arasında gezinirken, bir yandan Türk-İslâm sanatının felsefesini kavramak da mümkün olmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, sahasında bir başvuru kaynağı olarak görülecek bu eseri hazırlamakla, kendi sorumluluk alanı olan din hizmetleri faaliyetleri için de tarihsel ve kültürel bir arka plân oluşturmaktadır. Dinin tezahür alanı denince her ne kadar akla ilk etapta somut mekânlar, çeşitli nesneler gelse de, esasında din, yaşama biçiminden estetik duyarlılığa kadar soyut unsurlarla harmanlanmış şekilde tezahür etmektedir. Örneğin bir dokumanın desenlerinden musikinin nağmelerine, evin duvarını süsleyen bir eserden, doğan çocuğun kulağına ezan okuma merasimine kadar dinî kültür, hayatın içinde tezahür etmekte ve hayatın kendisi olmaktadır.

Anadolu'da İslâm Kültür ve Medeniyeti kitabı, özünde, dil, gelenek, örf, bilim, sanat ile birleşerek

“Diyanet İşleri Başkanlığı, sahasında bir başvuru kaynağı olarak görülecek bu eseri hazırlamakla, kendi sorumluluk alanı olan din hizmetleri faaliyetleri için de tarihsel ve kültürel bir arka plân oluşturmaktadır. Dinin tezahür alanı denince her ne kadar akla ilk etapta somut mekânlar, çeşitli nesneler gelse de, esasında din, yaşama biçiminden estetik duyarlılığa kadar soyut unsurlarla harmanlanmış şekilde tezahür etmektedir.”

medeniyeti inşa eden dini yani Anadolu'da hayatın kendisini bize sunmaktadır. Bir yandan medeniyetin tezahür ettiği sanatsal, edebî, bilimsel eserleri ve bu eserlerin teneffüs edildiği gündelik-sosyal hayatı, bir yandan da eserlerin sanatkarlarını bize takdim etmektedir. Bu yüzden kitapta, gündelik hayattan soyutlanmış, eserlerin sadece estetik ve teknik özelliklerinin anlatıldığı bir işleniş tarzından ziyade, dinî ve manevî kavramlarla yoğrulmuş bir hayat felsefesinin ve dünya görüşünün izlerini sürmek mümkündür. Ve yine bu yüzden kitabın sayfaları arasında gezinirken, medeniyetin somut izlerinden soyut hislerine giden akışa kapılmamak mümkün değildir.

Kitapta, Anadolu'da yeşeren medeniyetin aynı zamanda barış ve huzur içinde bir arada yaşamanın prensiplerini oluşturan ve hayata geçiren bir hoşgörü medeniyeti olduğunu görmek de mümkündür. Sunuş bölümünde zikredilen "Geçmişimiz geleceğimizin aynasıdır." ifadeleri doğrultusunda kitabın, geçmişin hoşgörü medeniyetinin ruhunu, günümüze ve geleceğe taşımakta olduğu söylenebilir.

Anadolu'da İslâm Kültür ve Medeniyeti kitabı, medeniyetler beşiği olan Anadolu'nun İslâm medeniyetine ait eserler bakımından da son derece zengin olduğunu, hem yazınsal hem de görsel bir şölen eşliğinde sunmaktadır. Okurlar, kitabın zengin içeriği ve fotoğrafları arasında Anadolu'da İslâm kültür ve medeniyetinin izlerini sürerken, âdeta dünü bugüne getirebilirler.

1. Fâtiha Sûresi
2. Fil Sûresi
3. Kureyş Sûresi
4. Maun Sûresi
5. Kevser Sûresi
6. Kafirun Sûresi
7. Nasr Sûresi
8. Lehep Sûresi
9. İhlas Sûresi
10. Felak-Nas Sûresi

Yeni

yayınlarımız

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

*"Ancak iki kimseye gıpta edilir:
Biri; Allah'ın servet verdiği ve servetini
hak yolda harcayabilme imkânı lütfettiği kimse,
diğeri ise Allah'ın hikmet verdiği ve bu hikmetle
hüküm veren ve onu başkalarına öğreten kimse"*

(Buhârî, İ'tisâm, 13)

KUR'AN YOLU
TÜRKÇE MEAL
VE
Tefsir

FIYATI: 2,50 YTL